

แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม สังคหะ และสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

โมกษิยพจน์โดย
สมเด็จพระมหาธีรราชย์

กรรมการมหาเถรสมาคม
ประธานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม
เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

พินิจ ลากรนานนท์ และคณะ

โครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักสนับสนุนสูงภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม สังคหธุระ และสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

พินิจ ลากรนานนท์
สายชล ปัญญชิต
ภูเบศ วนิชชานนท์

โดย

โครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของคนะสงฆ์ไทย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักสนับสนุนสุขภาพองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
โดยความร่วมมือกับสำนักงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม
และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พินิจ ลากรนานนท์, สายชล ปัญญชิต และกฤษ วนิชชานนท์
ชุดความรู้สารานสงเคราะห์วิถีพุทธ เล่ม 2
ISBN: 978-616-407-446-0
พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 500 เล่ม

ที่ปรึกษา

พระมงคลวชิรากร (สมบัติ ญาณวโร)

เลขาธิการฝ่ายสารานสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุกิตต์ อากาโร)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูปลัดสุวัฒนวิธาน (วิมล วิธานโณ)

ผู้ช่วยเลขาธิการฝ่ายสารานสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม

นายแพทย์ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์

ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาพองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

ผู้ประสานงานด้านวิชาการ

คุณยอดขวัญ รุจนกนกนาฏ

นักบริหารแผนงานชำนาญการพิเศษ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

คณะทำงานโครงการ

อ.ดร. พินิจ ลากรนานนท์ หัวหน้าโครงการ

ผศ.ดร. จุฬินันท์ กันทะเตียน นักวิจัย

นายสายชล ปัญญชิต นักวิจัย

นายกฤษ วนิชชานนท์ นักวิจัย

นางสาวพิชญานี แสงปัญญา ผู้ช่วยนักวิจัย

จัดพิมพ์

โครงการการศึกษาแนวทางสารานสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

สำนักสนับสนุนสุขภาพองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

จัดรูปเล่ม

พีริช อาชามาส

พิมพ์ที่

นิตีธรรมการพิมพ์

76/251-3 หมู่ที่ 15 ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

โทรศัพท์ : 02 403 4567, 02 449 2525 E-mail : niti2512@hotmail.com

โมทนียพจน์

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยและทรงคำนึงถึงความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเป็นสำคัญ ทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะทำให้ประเทศชาติมั่นคงและประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทรงมีพระบรมราโชบายที่จะสืบสาน รักษา และต่อยอด โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและแนวพระราชดำริต่างๆ ในการบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้ประชาชน และพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยทรงพระราชทานโครงการจิตอาสา “เราทำความ ดี ด้วยหัวใจ ” เพื่อให้หน่วยงานราชการในพระองค์ ร่วมกับหน่วยงานราชการต่างๆ และประชาชนทุกหมู่เหล่าที่มีจิตอาสา บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ต่างๆ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อน และแก้ไขปัญหาแก่ประชาชน

การขับเคลื่อนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา เป็นภาระงานหลักและเร่งด่วนของคณะสงฆ์ไทยตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา โดยมหาเถรสมาคมได้ให้ความเห็นชอบ เสนอให้คณะรัฐมนตรีรับทราบผลการดำเนินงาน ด้วยเหตุผลเพื่อให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง คณะสงฆ์มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา และภูมิรู้ทางปัญญาของสังคมไทย พร้อมทั้งสนองในพระบรมราโชบาย

เจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ประทานคติธรรมในการประชุมสัมมนาขับเคลื่อนงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาจากนโยบายสู่การปฏิบัติระดับจังหวัด ความตอนหนึ่งว่า

“ บุคคลพึงบำเพ็ญกรณียกิจเพื่อเกื้อกูลกันและกัน ด้วยการละลายความเป็นตัวตนให้มากที่สุด ” ให้สมดังพระพุทธศาสนินที่ว่า **ภูตฺ เสถฺ ทยิตพฺพํ แปลความว่า “ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ควรเกื้อกูลกัน ”**

คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม ได้พัฒนาให้เกิดกิจกรรม ตลอดจนสนับสนุนให้คณะอนุกรรมการ ได้ส่งเสริมบทบาทการทำงานที่เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนการสาธารณสงเคราะห์ที่ครอบคลุมทั้งในมิติจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา มิติการจัดการสงเคราะห์เร่งด่วน และมิติการพัฒนาโลกเพื่อการสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธอย่างยั่งยืน ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ในโครงการเชิงยุทธศาสตร์ที่ ๕ โครงการส่งเสริมความร่วมมือภาคีเครือข่าย และโครงการที่ ๑๓ โครงการสาธารณสงเคราะห์เพื่อสังคม ด้วยหลักการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ คือ **๑.อภัยยะ** เป็นประโยชน์ **๒.หิตายะ** เกื้อกูลกัน และ **๓.สุขายะ** มีความสันติสุข

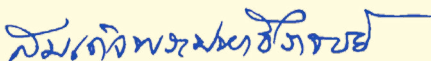
ฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม ได้ปฏิบัติงานสนองในมหาเถรสมาคม ขับเคลื่อนงานสาธารณสุขสงเคราะห์ พัฒนาความก้าวหน้าจนเกิดผลเป็นรูปธรรมประการหนึ่ง คือการสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อสังคม ประสานองค์กรภาครัฐ องค์กรภาควิชาการ องค์กรภาคเอกชน ตลอดจนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมเสียสละทำงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมร่วมกัน การพัฒนาองค์ความรู้เป็นภารกิจสำคัญที่ฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้ร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อพัฒนาให้เกิดเป็นชุดความรู้ขับเคลื่อนกิจการสาธารณสุขสงเคราะห์ตลอดมา ดังพระพุทธพจน์ให้ระลึกถึงการทำงานเพื่อส่วนรวมว่า

จข เมตตาสูขี อีโร ผู้ฉลาดควรสละสุขเล็กน้อย เพื่อสุขยิ่งใหญ่ของส่วนรวม

การพัฒนา “ ชุดความรู้สาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ ” เป็นหนึ่งในกลไกที่สนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ใช้เป็นชุดความรู้ และแนวทางในการขับเคลื่อนให้สังคมไทยมีความเกื้อกูล และพระพุทธศาสนาเจริญงอกงามอย่างมั่นคงสถาพรสืบไป

ในนามของฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ขออนุโมทนาองค์กรภาคีเครือข่ายอาทิสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ตลอดจนฝ่ายเลขานุการของสำนักงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม ที่มีความมุ่งมั่นและเห็นความสำคัญของการพัฒนาความรู้ควบคู่กับการพัฒนาเครือข่ายงานด้านกิจการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยเสมอมา

ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย โปรดอภิบาลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน จงบรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการ และขออำนวยการให้ความปรารถนาอันดีงามของทุกท่านจงเป็นผลสัมฤทธิ์ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อคณะสงฆ์และประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าตลอดกาลนานเทอญ

(สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า)

กรรมกรมหาเถรสมาคม

ประธานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์

ของมหาเถรสมาคม

คำนำ

ชุดความรู้ “สาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ” เกิดขึ้นจากความร่วมมือของ สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาองค์ความรู้ และการสร้างเครือข่ายสนับสนุนการพัฒนาฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคมอย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้นภายใต้ความมื่อดังกล่าว ได้เกิดการดำเนินศึกษาวิจัย **โครงการศึกษาแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย** ซึ่งมีกิจกรรมที่ครอบคลุม (1) การพัฒนาองค์ความรู้สาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ (2) การพัฒนาและยกระดับการสื่อสารสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ รวมทั้ง (3) การพัฒนานโยบายเกี่ยวกับการจัดตั้งสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม จึงกล่าวได้ว่าภาพรวมของการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ มุ่งหมายที่จะค้นหาแนวทางส่งเสริมพระสงฆ์นักพัฒนาและเครือข่ายจิตอาสาธรรมะเพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ และแนวทางสนับสนุนเครือข่ายพระสงฆ์และภาคีที่เกี่ยวข้องให้เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาเอกสารถอดบทเรียน ชุดความรู้ “สาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ” จะเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาสุขภาวะองค์กรของสังคมไทย โดยการยกระดับเครือข่ายองค์กรคณะสงฆ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนบทบาทการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนให้ได้ในอนาคตอันใกล้ รวมทั้งจะได้เป็นเครื่องมือการสื่อสารเพื่อการดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์ให้กับสำนักงานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคมต่อไป ท้ายที่สุดขอกราบขอบพระคุณความเมตตาอนุเคราะห์ของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า กรรมการมหาเถรสมาคมและประธานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม รวมทั้งหน่วยงานสำคัญที่เป็นองค์กรสนับสนุนการทำงาน กล่าวคือสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ที่ได้ร่วมให้คำชี้แนะและผลักดันการพัฒนาการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตลอดมา ตลอดจนขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่านที่ได้ให้คำแนะนำในการปรับปรุงและพัฒนาผลงานชิ้นนี้ให้ดียิ่งขึ้น

คณะทำงาน
โครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย

สารบัญ

หน้า

โมกษียพจน์.....	4
คำนำ.....	6
บทนำพระสงฆ์กับสังคมไทย.....	8
บทที่ 1 แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม.....	18
แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย	
บทที่ 2 แนวคิดบทบาทด้านสังคมของพระสงฆ์.....	44
บทบาทด้านสังคมของพระสงฆ์ในปัจจุบัน	
บทบาทของพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำสังคมไทย	
บทบาทของพระสังฆาธิการในงานสาธารณสงเคราะห์และพัฒนาสังคม	
บทที่ 3 แนวคิดและการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ.....	80
บทบาทการสาธารณสงเคราะห์ : พุทธศาสนาเชิงรุก	
แนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ	
หลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ	
หลักการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ	
รูปแบบการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ	
องค์ประกอบของงานสาธารณสงเคราะห์ที่ยั่งยืน	
แนวทางการดำเนินงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม	
การมอบรางวัลเพชรงามสาธารณสงเคราะห์	
บรรณานุกรม.....	132
เกี่ยวกับผู้เขียน.....	142

บทนำ

พระสงฆ์
กับ
สังคมไทย

สังคมไทยมีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต คนไทยรับเอาพุทธศาสนามาเป็นวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จนแยกไม่ออก ระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นพุทธ เพราะพุทธศาสนาได้เข้ามาแทรกซึม อยู่ในแนวคิด ค่านิยม และวัฒนธรรมประเพณีของคนไทย นับแต่อดีตวัดเป็น สถาบันหลักของสังคมไทยและเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับ พุทธศาสนิกชน เช่น เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่อบรมศีลธรรม เป็นสถานที่ บำเพ็ญกุศลและจัดพิธีกรรมทางศาสนา เป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรม เป็นสถาน พยาบาล เป็นสถานศึกษาของชุมชน และเป็นสถานสงเคราะห์แก่ประชาชน ผู้ยากไร้ ส่วนพระสงฆ์ก็เป็นกำลังสำคัญของพุทธศาสนา เป็นผู้นำของชุมชน ในด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้ชี้ทางให้พุทธศาสนิกชนได้รู้ว่าอะไรเป็นกุศลหรือเป็น อกุศล แนะนำสังคมให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม มีความรัก ความเมตตา ความ เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ขณะเดียวกันพุทธศาสนิกชนเมื่อมีความทุกข์ไม่ว่าจะเป็น ในเรื่องส่วนตัวหรือการงาน มักจะไปขอให้พระสงฆ์ช่วยคลายทุกข์ให้ และได้ รับคำปรึกษาแนะนำหรือความช่วยเหลือจากพระสงฆ์เสมอ นอกจากนี้เป็นที่ พึ่งของคนมีความทุกข์แล้ว พระสงฆ์ยังเป็น “เนื่อนาบุญ” ให้คนไทยได้ทำบุญ ทำกุศลตามความเชื่อทางพุทธศาสนา การทำบุญกับพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของ วิถีชีวิตชาวพุทธไทยที่เห็นอยู่ทั่วไป เพื่อเป็นการสนับสนุนพระสงฆ์ในการดำรงชีพ และดำเนินกิจกรรมทางศาสนา

คนไทยปัจจุบันได้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมที่นำไปสู่วังวนของความทันสมัยและกระแสสังคมแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม อันเป็นผลมาจากการยอมรับเอาความรู้ทางวิชาการและวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน จนกระทบต่อกระบวนการทัศน์ทางพุทธศาสนาในการปฏิบัติ ความเชื่อและความคิดเชิงพุทธศาสนา เช่น หลักธรรมอาจถูกสอนให้ผิดเพี้ยนไป จนอาจกลายเป็นข้อสงสัยต่อคำสอนทางพุทธศาสนา และมีปัญหาด้านศีลธรรมในสังคมเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจจะนำไปสู่การพัฒนาในทิศทางที่ดี กล่าวคือจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรและวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาให้ทันยุคสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของคนยุคใหม่ได้อย่างกลมกลืน (พระไพศาล วิสาโล, 2546: 472) ด้วยแนวคิดนี้พุทธศาสนาในปัจจุบันต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับวิถีปฏิบัติท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องจากเมื่อปฏิเสธความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ คนไทยจึงต้องยอมรับว่าวิถีเดิมแบบพุทธไทยควรจะต้องปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ โดยจะประนีประนอมให้สอดคล้องกับกระแสพุทธแบบใหม่ หรือกลายเป็นพุทธแบบผสมผสานกับวัฒนธรรมใหม่ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบบริโภคนิยม นักวิชาการทางศาสนาส่วนหนึ่งจึงคิดว่าคนไทยควรจะต้องปรับปรุงพุทธศาสนาให้เท่าทันกับยุคสมัยใหม่ไปพร้อมกับเน้นหลักการทางพุทธศาสนาที่ส่งเสริมคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ โดยมองพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ที่จะสามารถนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตในการพัฒนาสังคมสมัยใหม่ที่เรากำลังเผชิญอยู่ได้

พุทธศาสนาจะสามารถสร้างเสริมให้คนไทยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้จะต้องมีบทบาทพัฒนาควบคู่ไปกับสังคม โดยอิงพื้นฐานทุนทางสังคมและวัฒนธรรมวิถีพุทธ มีใช้องค์กับทุนนิยมหรือบริโภคนิยม ซึ่งนับเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาสังคม ทางออกสำหรับพุทธศาสนิกชนไทยคือจะต้องสร้างวิสัยทัศน์และส่งเสริมแนวคิดเชิงพุทธร่วมกัน เพื่อหาแนวทางประสานหลักปฏิบัติเพื่อความมั่นคงทางสังคม โดยเน้นการผสมผสานหลักธรรมคำสอนและ

วิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ ทั้งนี้การจะเข้าใจสังคมไทยในปัจจุบันเราต้องเข้าใจถึงความสำคัญของพุทธศาสนาในการค้าจุนสังคมไทย โดยนำเอากรอบอดีตและปัจจุบันมาสังเคราะห์เพื่อเข้าใจถึงวิธีการปรับตัวของสังคมไทย หรือแนวทางการพัฒนาพุทธศาสนาไปพร้อมกับสังคมยุคใหม่ อันเป็นมุมมองที่ท้าทายพุทธศาสนาว่าควรจะมีวิถีปฏิบัติอย่างไร เพื่อให้สังคมไทยมีภูมิคุ้มกันเท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยไม่ยึดบริโภคนิยมเป็นจุดหมายหลักของการดำเนินชีวิต คนไทยต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดด้วยการนำหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในการมองความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม โดยที่พระพุทธานุภาพก็ต้องปรับเปลี่ยนไปตามพลวัตของสังคม เพื่อให้สามารถดำรงความเป็นสถาบันสังคมที่นำพาชีวิตและจิตวิญญาณของคนไทยไปในทิศทางที่เหมาะสม

ในวิถีของพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ (Practical Buddhism) กล่าวได้ว่านับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน และมีบทบาทสำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ ทั้งด้านศีลธรรม จริยธรรมและกิจกรรมทางโลก นอกจากนี้จะเป็นที่พึ่งทางจิตใจและให้บริการด้านพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีแล้ว ยังทำหน้าที่ช่วยเหลือสังคมในด้านอื่นที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทยากจน พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาเรื่องใด เรื่องนั้นมักจะได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธา (ภัทรพร สิริกาญจน, 2535: 2) และจะประสบความสำเร็จได้โดยง่ายบนพื้นฐานความร่วมมือของคนส่วนใหญ่ในชุมชน ที่ผ่านมาเมื่อคนในสังคมเกิดปัญหาในการดำเนินชีวิต หรือความขัดแย้ง หรือความทุกข์ทางจิตใจ พระสงฆ์จะมีส่วนช่วยในการกล่อมเกล่าจิตใจและช่วยบรรเทาทุกข์ของประชาชน รวมถึงพระสงฆ์สามารถสร้างเสริมให้ประชาชนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาสามารถพัฒนาสังคมไปสู่สันติภาพ และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของ

ประชาชน ซึ่งบทบาทในฐานะผู้นำทางสังคมของพระสงฆ์จะแตกต่างกันไปตามกำลังความศรัทธาของประชาชน ดังนั้นในสังคมไทยพระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญเพื่อเกื้อกูลต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม

ยิ่งไปกว่านั้นจากการที่ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ดำเนินไปโดยอาศัยปัจจัย 4 จากการอุปการะของคฤหัสถ์ เพื่อให้มีชีวิตดำรงอยู่ตามอัตภาพ พระสงฆ์จึงคิดตอบแทนและช่วยเหลือชุมชน เช่น สงเคราะห์คนด้อยโอกาสในชุมชน ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น และแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ทั้งปัญหาครอบครัว ปัญหาความยากจน หรือปัญหาการดำรงชีพ เป็นต้น (พระมหาสุภา อุตฺโต, 2541, บทคัดย่อ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่สังคมมีความซับซ้อน ประชาชนมีปัญหาและความทุกข์ยากเดือดร้อนมากมาย ขณะที่รัฐยังมีความสามารถในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนไม่ทั่วถึง พระสงฆ์จึงยิ่งควรจะเป็นที่พึ่งและช่วยเหลือสังคมอย่างใกล้ชิด สนับสนุนกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของประชาชน และร่วมพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาให้กับประชาชน ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากการทำงานของพระสงฆ์ที่เป็นแกนนำในบทบาทการพัฒนาชนบท โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านอย่างดีจนประสบความสำเร็จในการพัฒนา (พระครูสุภาจารวัฒน์, 2542: 9) แต่บทบาทด้านการสงเคราะห์และพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ยังจำกัดอยู่ในบางพื้นที่ และยังมีลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่บูรณาการการทำงานกันอย่างเป็นองค์กร แนวทางการดำเนินงานช่วยเหลือสงเคราะห์และพัฒนาสังคมภายใต้บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์จึงยังขาดความร่วมมือเพื่อประสานให้เกิดประโยชน์แก่สังคมในวงกว้างได้

การสาธารณสงเคราะห์เป็นภารกิจสำคัญของพระสงฆ์ในการทำงานเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน ซึ่งการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์นั้นพระสงฆ์ได้ใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุน โดยพระสงฆ์มีรูปแบบการพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์ทางกายและทางจิตใจไปพร้อมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาและบูรณาการสังคมอย่าง

ยังยืนภายใต้รูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ และนำไปประโยชน์สุขมาสู่สังคมไทย โดยเน้นการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานให้เกิดผลต่อสาธารณประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม และที่สำคัญต้องปรับประยุกต์หลักพุทธธรรมอันเหมาะสมมาใช้ในการปฏิบัติงาน โดยมีเป้าหมายหลักให้คณะสงฆ์ได้ทำงานช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนในด้านต่างๆ การปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จึงต้องเน้นหนักไปในทิศทางการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีของประชาชน

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสาธารณสงเคราะห์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยปฏิบัติตามพุทธบัญญัติและจิตสำนึกที่ได้รับการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 จากคฤหัสถ์ ดังนั้นพระสงฆ์จึงมิได้จำกัดบทบาทอยู่เฉพาะในเรื่องการสั่งสอน ศาสนธรรมและการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบทบาทช่วยเหลือประชาชน ในหลากหลายด้าน ดังนี้

- 1) ด้านศาสนธรรม คือการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ร่วมกันทำบุญสร้างกุศลและรู้จักปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์และปัญหา ซึ่งถือว่าเป็นงานหลักของพระสงฆ์และจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
- 2) ด้านศาสนบุคคล พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ พระสงฆ์จึงสามารถถ่ายทอดหลักธรรมและความรู้ต่างๆ แก่ประชาชน ทำให้มีความเข้าใจและสามารถนำหลักธรรมมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและเลือกประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
- 3) ด้านสังคมสงเคราะห์ คือการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เช่น การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตโดยใช้พุทธธรรมเป็นแนวทาง และการสงเคราะห์ด้านกาย เช่น การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียนต่างถิ่น หรือการให้คนยากจนได้เช่าที่ดินของวัดในราคาถูกเพื่อปลูกสร้างที่พักอาศัย ให้วัดเป็นบ้านพักฉุกเฉินสำหรับผู้ไร้ที่พึ่ง เป็นต้น
- 4) ด้านการพัฒนาสังคม พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำชุมชนได้ให้วัดเป็นศูนย์กลางบริการสังคม เช่น เป็นที่สร้างโรงเรียนสำหรับเด็ก สร้างพิพิธภัณฑเพื่อ

อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นศูนย์เรียนรู้หรือพัฒนาอาชีพ หรือเป็นศูนย์กิจกรรม การดูแลสุขภาพ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามคนไทยส่วนใหญ่อาจคิดว่าพระสงฆ์ไม่ควรจะเข้ามายุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลกหรือไม่ควรจะมีบทบาททางสังคมมากนัก เพราะเกรงว่าจะกระทบต่อศรัทธาของประชาชน แต่หากวิเคราะห์ถึงการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้าที่มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการดับทุกข์แก้มวลมนุษย พระสงฆ์จึงควร จะตอบสนองและคลี่คลายความทุกข์ของคนในสังคม พระสงฆ์และวัดในฐานะ สถาบันสังคมควรตระหนักถึงพันธกิจของตนเองในการช่วยเหลือสงเคราะห์ และพัฒนาสังคม (พระครูสถิตญาณปยุต, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2562) แต่ เจื่อนไขหนึ่งที่พบคือพระสงฆ์ที่มีจิตอาสาในการทำงานเพื่อสังคมส่วนใหญ่เข้า มาทำงานสาธารณสงเคราะห์ด้วยความศรัทธาเริ่มของตนเอง พระสงฆ์เหล่านี้ได้ พบเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน จึงได้เริ่มช่วยเหลือประชาชนด้วย กิจกรรมพื้นฐาน เช่น การจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงดูเด็กเล็กในวัด การอบรมเยาวชน ต่อมาก็ขยายไปสู่การช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจหรือความเป็นอยู่ของคนใน ชุมชน เช่น โครงการฝึกอาชีพ ธนาคารข้าว ธนาคารโค-กระบือ สหกรณ์ร้านค้า บ้างก็สงเคราะห์ชาวบ้านด้านสุขภาพอนามัย เช่น ส่งเสริมการแพทย์พื้นบ้าน ยาสมุนไพร หรือบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด พระสงฆ์เหล่านี้ได้ช่วยให้สังคม ไทยตระหนักชัดว่า พระสงฆ์มีศักยภาพในการสงเคราะห์และพัฒนาสังคม แต่ การทำงานของพระสงฆ์มักจะขาดกระบวนการร่วมกันทำงานในเชิงเครือข่ายที่ จะสนับสนุนและช่วยเหลือการทำงานซึ่งกันและกัน ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์ประสบ ปัญหาด้านสุขภาพหรือรณภาพไป กิจกรรมเพื่อสังคมที่ท่านดำเนินการร่วมกับ ชุมชนก็อาจจะต้องยุติลง บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์จึงยังคง มีแนวโน้มที่ไม่ยั่งยืน

ปัจจุบันพระสงฆ์ให้ความสำคัญมากขึ้นกับบทบาทสาธารณสงเคราะห์ ทั้งในรูปแบบการเป็นผู้นำ เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ และชักชวนให้ประชาชน

เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่างๆ การกิจเหล่านี้ของพระสงฆ์ ล้วนมาจากการเข้าใจปัญหาของชุมชน และพยายามปรับบทบาทให้วัดและ พระสงฆ์ช่วยสร้างประโยชน์ต่อสังคม เพื่อเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของ พระพุทธศาสนาที่มุ่งหวังให้พระสงฆ์เข้าไปช่วยเหลือสงเคราะห์สังคมเท่าที่ พระสงฆ์จะทำได้ บทบาทสาธารณสงเคราะห์เพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชน จึงถูกกำหนดให้เป็นบทบาทสำคัญ 1 ใน 6 ด้านของคณะสงฆ์ไทยภายใต้ระเบียบ และแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาตามมติมหาเถรสมาคมในการประชุมครั้งที่ 5/2559 (มติที่ 106/2559) และในการประชุมครั้งที่ 2/2560 เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2560 พร้อมทั้งได้กำหนดโครงการให้ฝ่ายการสาธารณสงเคราะห์ที่มี พระพรหมวชิรญาณเป็นประธานได้ดำเนินการใน 2 โครงการ คือ (1) โครงการ ส่งเสริมความร่วมมือภาคีเครือข่าย และ (2) โครงการสาธารณสงเคราะห์เพื่อ พัฒนาสังคมที่ยั่งยืน (พระมงคลวชิรากร, 2561: 15-20) โดยทั้ง 2 โครงการ ของฝ่ายการสาธารณสงเคราะห์นั้นเป็นโครงการที่มีแนวทางสำคัญเพื่อจะ ขับเคลื่อน “สังคมแห่งการแบ่งปัน” และ “แนวร่วมจิตอาสา” ของคณะสงฆ์ภาครัฐ และภาคประชาชน ให้เป็นไปตามพันธกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยมีการดำเนินงานให้สอดคล้องกับกิจกรรมที่จำแนก เป็น 3 กลุ่มงาน คือกลุ่มงานบรรเทาสาธารณภัย กลุ่มงานพัฒนาการสาธารณ สงเคราะห์ และกลุ่มงานส่งเสริมความร่วมมือภาคีเครือข่าย ทั้งนี้เพื่อให้ทุก กลุ่มงานสามารถดำเนินการ 2 โครงการที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคม ดังกล่าวข้างต้น และให้สามารถเสริมสร้างจิตอาสาส่วนกันทำงานด้านสาธารณ สงเคราะห์ (สายพิรุณ เพิ่มพูน, 2560: 57-66)

การศึกษานี้จึงให้ความสนใจต่อการศึกษบทบาทของพระสงฆ์ในด้าน สาธารณสงเคราะห์ บนพื้นฐานแนวคิดในบริบทของ “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” ว่าพระสงฆ์และองค์กรสงฆ์ควรมีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างไร ทั้งนี้แม้ว่า บทบาทของพระสงฆ์จะมีเงื่อนไขที่ต้องดำเนินงานไปตามนโยบายของมหาเถร สมาคมหรือตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพราะคณะสงฆ์เป็นองค์กรขนาด

ใหญ่ แต่ในการดำเนินงานจริงด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ คณะสงฆ์จำเป็นต้องมีบุคลากรที่มีความพร้อม มีใจเสียสละต่อสังคม เข้าใจสภาพงาน และสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับการสาธารณสุขสงเคราะห์ได้อย่างเหมาะสม เพื่อเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้อยู่ร่วมกันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน อีกประการหนึ่งการศึกษานี้ยังให้ความสำคัญต่อแนวคิดการดำเนินงานสาธารณสุขวิถีพุทธ เพื่อวิเคราะห์ระบบการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ในทิศทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมไทย

บทที่ 1

แนวคิด

พุทธศาสนา
เพื่อสังคม

ปัจจุบันนี้วัดและพระสงฆ์เริ่มสูญเสียบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยไปมาก เพราะความเจริญและความทันสมัยแบบตะวันตกที่แพร่ขยายเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทมากบ้างน้อยบ้าง ตามแรงศรัทธาและการประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชนที่อยู่รอบวัด หรือชุมชนที่ใช้บริการทางศาสนาและทางสังคมจากวัด โดยเฉพาะในชนบทหรือท้องถิ่นที่ห่างไกลมากๆ พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทหลายประการ และคนในชุมชนเกือบทุกคนยังคงมีความสัมพันธ์อันดีและเข้าร่วมกิจกรรมทางประเพณีและทางศาสนากับวัด จึงกล่าวได้ว่าทั้งในชุมชนเมืองและชนบทต่างมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสมบัติร่วมของชุมชน และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดในการแสดงบทบาทหน้าที่ต่างๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งนี้ปัจจัยที่จะเป็นตัวบ่งชี้ความศรัทธาที่มีต่อตัวพระสงฆ์คือ ความบริสุทธิ์ในการรักษาศีลจารวัตรและพระธรรมวินัย ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์เพื่อชุมชนและสังคม และความเป็นผู้นำทางสติปัญญาที่สามารถเป็นผู้ให้ความรู้และสั่งสอนวิทยาการต่างๆ ดังนั้นพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจึงต่างมีบทบาทหน้าที่ต่อกัน รวมถึงพระสงฆ์ยังมีบทบาทเชิงสังคมต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนและความสงบสุขของสังคม ซึ่งกล่าว

ได้ว่าเป็นแนวทาง “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์และบทบาททางสังคมของวัดและพระสงฆ์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนและสังคมไทย

พุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) เป็นชื่อที่ใช้กล่าวถึงขบวนการพุทธศาสนาแนวใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ โดยมีกระบวนการที่เห็นว่าพระพุทธรูปศาสนากับสังคมต้องผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมถึงยังเป็นความพยายามจะนำพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมนี้นี้เริ่มเป็นที่รู้จักในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1960 ซึ่งส่วนมากจะพบในประเทศที่มีภาวะวิกฤตทางสังคมจากภัยสงครามหรือมีความขัดแย้งทางการเมือง โดยเฉพาะในประเทศที่เคยตกอยู่ภายใต้อาณานิคมตะวันตกมาก่อน ไม่ว่าจะเป็น (1) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในประเทศอินเดีย นำโดยเอ็มเบ็ดการ์ (B.R. Ambedkar) ผู้ต่อสู้เพื่อให้ยกเลิกระบบวรรณะในสังคมอินเดีย โดยชักชวนให้คนวรรณะต่ำ (ศูทร) มานับถือพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาที่ให้ความเสมอภาคทางสังคมกับทุกคน (2) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในประเทศเวียดนาม นำโดยพระดิช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh) ผู้ต่อสู้เพื่อชาวเวียดนามที่อพยพลี้ภัยจากสงคราม (3) ขบวนการสรรโวทัย (Sarvodaya) นำโดยอริยรัตน์ (Ariyaratne) ในประเทศศรีลังกา ที่พยายามประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้แก้ไขปัญหาสังคม ตั้งแต่สังคมนระดับรากหญ้าจนถึงระดับประเทศ และ (4) ขบวนการชาวพุทธเพื่อสังคมในประเทศทิเบตที่นำโดยองค์ทะไลลามะ (Dalai Lama) ผู้นำรัฐบาลพลัดถิ่นที่พยายามต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชของประเทศทิเบตบนฐานของอหิงสาธรรม และเป็นผู้เสนอแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบระดับสากลบนฐานของจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขเพื่อผู้อื่น (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2548, ออนไลน์) เหล่านี้คือตัวอย่างของขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมในต่างประเทศ ที่พยายามนำเอาพระพุทธรูปศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม อย่างไรก็ตาม คำว่า “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” ได้ถูกนำไปใช้ในความหมายที่แตกต่างกัน รวมถึงความหมายที่ถูกลำนำ

มาใช้อธิบายถึงขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศไทย ดังนั้นจึงควรจะทำ ความเข้าใจเบื้องต้นถึงนิยามและองค์ประกอบของ “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” ก่อนที่จะศึกษาบทบาทด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

นิยามและองค์ประกอบของ “พุทธศาสนาเพื่อสังคม”

พระดิช นัท ฮันท์¹ กล่าวถึง “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” ว่าหมายถึง การนำเอาพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับ การแก้ไขปัญหาสังคม บนฐานของการมีสติระลึกรู้ถึงสิ่งที่กำลังดำเนินไปในส่วนที่ เกี่ยวข้องกับปัจเจกบุคคล และสังคม โดยนัยนี้ในฐานะที่เป็นชาวพุทธ พระสงฆ์ไม่สามารถตัดตัวเองออก จากสังคมที่เผชิญกับปัญหาและทุกข์ได้ พระสงฆ์ต้องพยายามทำเท่าที่จะช่วย ได้โดยเมตตาธรรม เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถหลุดพ้นจากปัญหาและทุกข์

¹ พระดิช นัท ฮันท์ พระภิกษุมหายานนิกายเซนชาวเวียดนาม ได้ก่อตั้งนิกายเทียบหิน (Tiep Hien, The order of inter-being) ในปี ค.ศ.1966 ซึ่งสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม อย่างชัดเจน คำว่า “เทียบหิน” (Tiep Hien) ประกอบด้วยคำว่า “เทียบ” หมายถึง การสืบต่อและ การสัมผัส คือ สืบต่อทางแห่งการตรัสรู้ และการสัมผัสความจริงของโลกและความจริงของชีวิต และ คำว่า “หิน” หมายถึง การรู้แจ้งเห็นจริง ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงภายในตนเองและการปรากฏขึ้น ของปัญญาและกรุณา นอกจากนี้คำนี้ยังหมายถึงการลงมือทำที่นี้และเดี๋ยวนี้ (Hunt-Perry and Fine, 2000: 40) หลักการสำคัญของนิกายเทียบหินมี 4 ประการ คือ (1) ความไม่ยึดมั่นในทิวทัศน์ ทั้งหลาย หมายถึงการไม่ถูกคุมขังด้วยทิฐิ ลิทธิ อุดมการณ์ อคติ และความเคยชินที่ไม่ดี (2) การ ทดลองโดยตรง คือการมีประสบการณ์ตรงในธรรมทั้งหลายที่อิงอาศัยกัน ไม่เน้นการคาดเดาหรือ การถกเถียงทางปรัชญา ชีวิตของเราคืออุปสรรคที่เราจะใช้ทดลองกับความจริง (3) ความเหมาะสม สอดคล้อง หากคำสอนไม่สอดคล้องกับสภาพจิตใจของบุคคลและความเป็นจริงของสังคม คำสอน นั้นย่อมไม่ใช่พุทธศาสนาที่แท้จริง ด้านหนึ่งคำสอนนั้นจะต้องอยู่บนฐานหลักการของพุทธศาสนา ในอีกด้านหนึ่งจะต้องเป็นคำสอนที่สามารถช่วยเหลือผู้คนในสังคมได้อย่างแท้จริง (4) กุศโลบาย หมายถึงการสอนโดยอุบายวิธีอันชาญฉลาด เพื่อให้เหมาะกับเหตุการณ์และอุปนิสัยอันแตกต่างกัน ของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม (พระมหาสมปุน ฐิตกวีโร, 2548, ออนไลน์)

ได้ พระสงฆ์และพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นนิกายใดล้วนไม่สามารถแยกเรื่องราวทางสังคมออกจากวิถีของพุทธศาสนาได้ (King, 2009: 29-30) พุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงเป็นแนวคิดที่มุ่งสร้างเสริมกิจกรรมเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมและเป็นแนวทางที่พยายามจะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบจารีตที่เน้นการจัดทุกข์ของปัจเจกบุคคลนั้น ไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าสังคมในอดีต และประเด็นที่เด่นชัดมากคือการแก้ปัญหาความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ (Bond, 1996: 126) ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงเป็นแนวคิดที่มีความพยายามนำพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของสังคม เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาลิทธิมนุษยชน ปัญหาความรุนแรงทางการเมือง เป็นต้น (Keown, 2003: 86) อันเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้มีความพยายามสร้างขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมขึ้นมาเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้ในหลายประเทศอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานานกว่า 5 ทศวรรษแล้ว

แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมยังได้พยายามประยุกต์หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนามาใช้เพื่อเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันและสภาพการณ์ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม แนวคิดพื้นฐานของพุทธศาสนาเพื่อสังคมมี 6 ประการ คือ (1) การมองว่าพุทธศาสนามีความผูกพันกับสังคมอยู่แล้ว (2) การมีปัญญาเห็นแจ้งในธรรมชาติที่อิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายในฐานะเป็นพื้นฐานแห่งการสร้างสันติภาพ (3) การปฏิบัติธรรมครอบคลุมทั้งการเจริญสติ การรับใช้สังคม และการอาสาที่จะลดและหยุดยั้งความอยุติธรรมทางสังคมโดยไม่แบ่งฝ่าย (4) พุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นเรื่องของวิถีชีวิต สันติภาพไม่ใช่เพียงการไม่มีสงคราม แต่ต้องมีอยู่ในทุกกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเรา (5) คำสอนและการปฏิบัติจะต้องเหมาะสมกับกาลเวลาและสถานที่ (6) เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถเรียนรู้จากสรรพสิ่งได้ (Hunt-Perry and Fine, 2000: 36; พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2548, ออนไลน์)

ทั้งนี้แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมไม่เพียงได้รับความสนใจจากนักคิดหรือนักวิชาการชาวพุทธเท่านั้น แต่นักวิชาการตะวันตกก็ให้ความสนใจศึกษาเรียนรู้ด้วยเช่นเดียวกัน ตัวอย่างนักคิดที่สำคัญคือ คริสโตเฟอร์ เอส. ควีน (Queen, 2000: 1-2) มองว่าแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคม เป็นรูปแบบของศาสนาที่เกิดขึ้นในบริบทแห่งการเข้าไปร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งในเรื่องสิทธิมนุษยชน ความเป็นธรรมทางสังคม และความเจริญก้าวหน้าทางสังคม จุดร่วมสำคัญอย่างหนึ่งของขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งปรากฏให้เห็นในทุกนิกาย (ทั้งหินยาน มหายาน และวัชรยาน) คือการถือเอาปัญหาความทุกข์ของชาวโลกเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความต้องการที่จะทำงานเพื่อสังคม และเข้ามาช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคม

โรเบิร์ต อี. กอสส์ (Goss, 2000: 329) มองว่าพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นขบวนการทางศาสนาที่อยู่เหนือการสังกัดนิกาย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะตอบสนองปัญหาของโลกทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เป็นรูปแบบของขบวนการปลดปล่อยทางสังคมและการเมือง และการปลดปล่อยทุกข์ของมนุษย์ โดยประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคม รวมทั้งใช้แนวทางการปฏิบัติกรรมฐาน แนวคิดเมตตากรุณาเชิงสังคม และการสร้างเครือข่ายระดับรากหญ้า เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในทุกภาคส่วนของสังคมเพื่อให้บรรลุผลการแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนในสังคมได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น

ในกรณีของนักคิดและนักวิชาการไทยมีหลายท่านที่ให้ความสนใจกับแนวคิดนี้ ตัวอย่างเช่น พระมหาพุทธณา นรเชฏโฐ (2557: 7) อธิบายว่าพุทธศาสนาเพื่อสังคมหมายถึงแนวคิดและหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่มีรูปแบบ หลักการ และกิจกรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมโดยส่วนรวม ในด้านการปกครอง การแก้ปัญหาสังคม และการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์

เช่นเดียวกับที่พระมหาสมปุน ฐิตกโร (2548, ออนไลน์) ได้กล่าวอธิบายถึง พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมไว้ว่าเป็นขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้น เพื่อตอบสนองปัญหาสังคมยุคใหม่ เพราะพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพันเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน จึงมีความพยายามจะตีความพุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหา ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะการแก้ปัญหาคความทุกข์ของปัจเจกบุคคลและ สังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งพระพุทธศาสนาเพื่อ สังคมหมายถึงขบวนการหรือกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธที่พยายามนำเอาพระพุทธ ศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม

อย่างไรก็ตามแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมในวงวิชาการปัจจุบันยังคง มีประเด็นที่ถกเถียงโต้แย้งกันในประเด็นเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพระพุทธ ศาสนา โดยสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1) ทักษะที่มองว่าพระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม ทักษะนี้มองว่า แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นรูปแบบของพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อ ความพยายามแก้ไข้ปัญหาของสังคมยุคใหม่ ผู้ที่มีทักษะแนวนี้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการตะวันตกที่ศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการในยุคต้นๆ มักจะสรุปว่าหลักคำสอนของพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม คือมุ่งแต่ประโยชน์ ของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ ถึงแม้จะมีคำสอนเรื่องสังคมอยู่บ้าง แต่เป็นเพียง ผลพลอยได้เท่านั้น ข้อวิจารณ์ที่ได้รับการอ้างถึงบ่อยที่สุด คือข้อวิจารณ์ของ บาร์ดเวลล์ แอล.สมิธ (Bardwell L. Smith) ที่มองว่าจุดหมายพื้นฐานดั้งเดิม ของพระพุทธศาสนาไม่ใช่สังคมที่ยุติธรรม แม้พระโพธิสัตว์ก็ไม่ได้มีหน้าที่ในฐานะ ผู้ปฏิรูปสังคม หากแต่เป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละบุคคลที่อยู่ใน สังคมเท่านั้น (Queen, 1996: 17) ริชาร์ด กอมบริช (Gombrich, 1988) ก็มีความเห็นสอดคล้องในทิศทางเดียวกันว่า ภารกิจของพุทธศาสนาคือการ ปฏิรูปปัจเจกบุคคลและช่วยให้พวกเขาบรรลุการหลุดพ้นจากสังคตลลอดกาล ไม่ใช่เพื่อปฏิรูปสังคม ไม่ได้สนับสนุนการต่อต้านความไม่เสมอภาคทางสังคม

เช่นเดียวกับที่ วินสตัน แอล. คิง (Winston L. King) ได้วิจารณ์พุทธศาสนาว่า ไม่ตื่นตัวในความยุติธรรมทางสังคม ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ (1) มุ่งหวังแต่พระนิพพาน เพื่อให้ตนหลุดพ้นจากสังสารวัฏ (2) ไม่ยอมรับแนวคิดในการเรียกร้องความยุติธรรม เพราะเห็นว่าเป็นสาเหตุแห่งการสร้างเวรกรรม และ (3) การเรียกร้องความยุติธรรมเป็นความเชื่อที่ผิด เพราะความยุติธรรมมีอยู่แล้วในกฎแห่งกรรม แม้อาจจะตามสนองทั้งในเชิงบวกและลบเข้าไปบ้าง แต่จะต้องตามสนองอย่างแน่นอน กฎแห่งกรรมเป็นระบบความยุติธรรมที่สมบูรณ์ ผลของความเชื่อแบบนี้คือ เมื่อสังคมถูกมองในฐานะเป็นเพียงผลรวมแห่งกรรมของปัจเจกบุคคล การปรับปรุงหรือการปฏิรูปสังคมในวิถีทางแบบเน้นส่วนรวมย่อมไร้ประโยชน์ เพราะสังคมจะสามารถเปลี่ยนแปลงได้ก็ด้วยวิถีทางแห่งการแก้ไขปรับปรุงเป็นรายบุคคลไปก่อนที่จะไปกระทบต่อสังคม (Queen, 2000: 25)

ควีน (Queen, 1996; 2000: 11-17) เขียนอธิบายพุทธศาสนาเพื่อสังคมว่าเป็นกระบวนทัศน์แห่งความหลุดพ้นแบบพุทธแนวใหม่ การก่อตั้งนิกายเทียบหินของพระดิช นัท ฮันท์ ถือว่าเป็นการแยกตัวเองออกมาจากพุทธศาสนาแบบจารีตของเวียดนามอย่างชัดเจน และเป็นแนวคิดที่แตกต่างจากพุทธศาสนาแบบเดิมๆ อย่างสิ้นเชิง เพราะมุ่งแก้ปัญหาสังคมทั้งในระดับโครงสร้างและนโยบาย ควีนยังได้เสนอกระบวนทัศน์ทางจริยธรรมของพุทธศาสนา 4 แบบ คือ (1) จริยธรรมแบบศีล (2) จริยธรรมแบบธรรม (3) จริยธรรมแบบทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น และ (4) จริยธรรมเพื่อสังคม จริยธรรมสองแบบแรกเป็นจริยธรรมของพุทธศาสนายุคต้น ส่วนจริยธรรมแบบที่ 3 เป็นจริยธรรมของพุทธศาสนา มหายาน และจริยธรรมแบบที่ 4 เป็นจริยธรรมของพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งหมายถึงจริยธรรมที่ไม่ใช่เพียงสักว่าทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น หากแต่เข้าไปมีส่วนร่วมกับการแก้ปัญหาสังคมในทุกๆ ด้าน

กลุ่มนักวิชาการที่มองว่าพระพุทธานุศาสนามีมิติทางสังคมส่วนใหญ่จะตีความจากคำสอนของพุทธศาสนาที่สอนให้สละเรื่องราวทางโลก ออกบวช เพื่อแสวงหาความหลุดพ้นหรือบรรลุนิพพาน รวมทั้งวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาที่เน้นการปลีกตัวเองอยู่ตามป่าเขาเพื่อแสวงหาความสงบวิเวก

อันเป็นแนวทางที่ไม่สอดคล้องกับวิถีที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกับสังคม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดของนักวิชาการเหล่านี้มีส่วนจริงอยู่บ้าง แต่ถ้ามองว่าเป็นแนวคิดในมิติที่แคบ คือมองแต่เพียงว่านิพพานคือเป้าหมายสูงสุดของวิถีปฏิบัติในพุทธศาสนาซึ่งล้วนเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่จะต้องเพียรพยายามให้เข้าถึงได้ด้วยตัวเอง โดยละเลยที่จะมองถึงรากฐานความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่แน่นแฟ้นระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส ที่อยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระหว่างกัน และนำไปสู่การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันในวิถีปฏิบัติต่างๆ ระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส (พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิกโร, 2549) อันเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมและศาสนาที่มีมาอย่างยาวนานตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล

2) ทักษะที่มองว่าพระพุทธศาสนามีมิติทางสังคม เป็นทักษะที่มองว่ามิติทางสังคมในพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่มีรากฐานดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพียงแต่ได้มีการปรับรูปแบบเรื่อยมาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละยุคสมัย ผู้ที่มีทักษะเช่นนี้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการที่เป็นชาวพุทธ เช่น พระวัลโปละ ราหุล (Walpolā Rahula) เป็นพระภิกษุนักวิชาการและนักกิจกรรมสังคมนิกายเถรวาท กล่าวว่พุทธศาสนาตั้งอยู่บนฐานของการให้บริการแก่บุคคลอื่น และความเกี่ยวข้องกับสังคมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์และเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา ที่มีแนวทางต่อต้านความอยุติธรรมทางสังคม ต่อต้านพิธีกรรม ประเพณีและการบวงสรวงสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ รวมถึงความพยายามยกเลิกระบบวรรณะและส่งเสริมความเสมอภาคของคนในสังคม หลักฐานในพระไตรปิฎกที่พระราหุลยกขึ้นมาสสนับสนุนข้อเสนอของท่านคือพุทธพจน์ในการส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์...” รวมถึงข้อความในกฎทันทสูตรที่ว่าด้วยการปราบโจรผู้ร้ายและการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพการงาน และในสังคาลกสูตรที่ว่าด้วยการสร้าง

ความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมตามหลักทศ 6 (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, 2549; Walpola 1974, 2006: Chapter 8)

นักวิชาการในกลุ่มแนวคิดนี้ที่โดดเด่นอีกท่านหนึ่งคือ อริยรัตน์นะ (Ariyaratne) เป็นชาวศรีลังกาที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพุทธศาสนา และเป็นแกนนำในการตั้งขบวนการสรรโวทัย (Sarvodaya Movement) ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2501 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะฟื้นฟูบทบาททางสังคมของพุทธศาสนา และมองว่าการตีความคำสอนทางพุทธศาสนาไม่ควรจำกัดขอบเขตให้เหลือเพียงมิติทางจิตวิญญาณเท่านั้น เพราะแท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าทรงมีคำสอนจำนวนมากที่เกี่ยวกับปรัชญาสังคมและความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับหลักธรรมที่อริยรัตน์นะมองว่าเป็นมิติทางสังคมของพุทธศาสนา คือ หลักพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น ขบวนการสรรโวทัยได้แบ่งความตื่นหรือความหลุดพ้นอันเป็นเป้าหมายของขบวนการออกเป็น 6 ระดับ คือ ความตื่นระดับบุคคล ความตื่นระดับครอบครัว ความตื่นระดับหมู่บ้าน/ชุมชน ความตื่นระดับชุมชนเมือง ความตื่นระดับชาติ และความตื่นระดับโลก (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, 2549) โดยภาพรวมแล้วก็คือความตื่นหรือความหลุดพ้นของปัจเจกบุคคลและของสังคมต้องดำเนินไปควบคู่กัน ความตื่นของปัจเจกบุคคลก็ขึ้นอยู่กับความตื่นของสังคม ในขณะที่ความตื่นของสังคมก็ขึ้นอยู่กับความตื่นของปัจเจกบุคคลเช่นเดียวกัน

จากข้อมูลดังกล่าวมา ไม่ว่านักคิดหรือนักวิชาการแต่ละท่านจะมองมิติทางสังคมของพุทธศาสนาอย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราต้องยอมรับประการหนึ่งคือ ความซับซ้อนของปัญหาสังคมในปัจจุบันมีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมมีความสำคัญขึ้น นักคิดบางท่านอาจหาเหตุผลมาสนับสนุนว่าการทำงานเพื่อสังคมเป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม หรืออาจจะมีบางท่านโต้แย้งว่าพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นการเพิ่มเติมเนื้อหาใหม่ๆ เข้ามา อย่างไรก็ตามสิ่งที่เราต้องยอมรับคือปรากฏการณ์ใหม่ๆ ในวงการพุทธศาสนายุคนี้แตกต่างจากขบวนการทางสังคมของพุทธศาสนาในอดีต กล่าวคือ

ในอดีตแม้จะปรากฏว่ามีพระสงฆ์ที่เข้าร่วมทำงานในเชิงสังคม แต่รูปแบบการทำงานมักจะเป็นการทำตามนโยบายของรัฐหรืออยู่ภายใต้การกำกับควบคุมของอำนาจรัฐ การทำงานในรูปขององค์กรอิสระที่นำเอาพุทธศาสนาไปบูรณาการเข้ากับปัญหาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการผลักดันนโยบายสาธารณะ การต่อต้านสงคราม การต่อต้านทุนนิยมและบริโภคนิยม เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นขบวนการพุทธศาสนาที่ปรากฏให้เห็นในสังคมปัจจุบัน (พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, 2549) นอกจากนี้ขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมยังมีแนวโน้มที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคมและเงื่อนไขปัญหาสังคมที่ชาวพุทธในแต่ละสังคมประสบ เนื่องจากความคาดหวังและความต้องการของพระสงฆ์และชาวพุทธในแต่ละสังคมนั้นแตกต่างกัน ดังนั้นแนวทางและกิจกรรมพุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงมีความหลากหลายทั้งในเชิงพื้นที่และประชากร ไม่ได้เป็นแบบแผนเดียวกัน และอาจจะไม่สามารถนำแบบแผนการปฏิบัติในสังคมหนึ่งไปใช้ในอีกสังคมหนึ่งได้โดยตรง แต่ละสังคมจะมีวิธีการพัฒนาขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นของตนเอง อย่างไรก็ตาม บทเรียนในการกระตุ้นและผลักดันขบวนการพุทธศาสนาเพื่อสังคมในแต่ละสังคมนั้น อาจจะสามารถนำมาประยุกต์หรือปรับใช้ในสังคมอื่นได้บ้าง ซึ่งรวมถึงในกรณีของสังคมไทย

แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทย

ในเบื้องต้นนี้หากพิจารณาว่าแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่เป็นพื้นฐานที่สุดคือการนำเสนอหลักธรรมหรือความรู้ความเข้าใจในประเด็นที่สะท้อนมิติทางสังคม ในกรณีของสังคมไทยนั้นแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมในพุทธศาสนาที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด คือ แนวคิดของพุทธทาสภิกขุ เรื่อง “ธัมมิกสังคมนิยม” และแนวคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เรื่อง “ศีลกับเจตนาธรรม์ทางสังคม” ซึ่งล้วนเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อนักคิดและวิชาการไทยท่านอื่นๆ สืบมาจนถึงปัจจุบัน (พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, 2548, ออนไลน์)

1) แนวคิดธัมมิกสังคมนิยม พุทธศาสนิกขุ (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2538) เป็นผู้เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมาในขณะที่สังคมนิยมกำลังอยู่ในช่วงวิกฤตทางสังคมและการเมืองอันเนื่องมาจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 โดยท่านได้ให้ความหมายของ “ธัมมิกสังคมนิยม” ว่า หมายถึงสังคมนิยมที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมหรือประกอบด้วยธรรม คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ใช้หมายถึงธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ ดังข้อความที่ว่า “ธรรมชาติแท้ๆ มีลักษณะสังคมนิยม มีเจตนารมณ์ของสังคมนิยม มันเป็นตัวสังคมนิยม เพราะมันไม่มีอะไรที่อยู่ได้ตามลำพังคนเดียว ตัวเดียว ส่วนเดียว ชาดูเดียว อณูเดียว มันต้องเป็นกลุ่มเป็นก้อนกันไปทั้งนั้น ในหนึ่งอณูก็อยู่อย่างสังคมนิยม” จะเห็นว่าธรรมชาติที่พุทธทาสสิกขุมองว่ามีเจตนารมณ์สังคมนิยม ก็คือระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่ง ตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดระดับอณูไปจนถึงสิ่งที่กว้างใหญ่ระดับจักรวาล เจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาตินี้เองที่ช่วยค้ำจุนให้สรรพสิ่งดำรงอยู่ได้ ตามทัศนะของพุทธทาสสิกขุ สังคมนิยมเมื่อนำมาใช้ในความหมายทางจริยธรรม จะมีความหมายในแง่ของจิตสำนึกที่เห็นแก่ส่วนรวม โดยท่านได้ยกตัวอย่างอุตมการณ์ของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ว่าเป็นภาพสะท้อนการทำงานตามเจตนารมณ์สังคมนิยม “อุตมคติของโพธิสัตว์นั้น...ต้องช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น แม้ชีวิตของตัวเองก็สละได้ นี่ก็เพราะว่าเห็นแก่สังคม ในพุทธศาสนาที่ยอมรับอุตมคติอันนี้ ยอมรับเบื้องเข้าไว้ในพุทธศาสนา นั่นก็เพราะมีเจตนาของสังคมนิยม” พุทธทาสสิกขุมองว่าธัมมิกสังคมนิยมเป็นระบบที่สร้างขึ้นเพื่อผูกพันให้สังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นตามเจตนารมณ์ของธรรม จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดธัมมิกสังคมนิยมที่พุทธทาสสิกขุนำเสนอ ตั้งอยู่บนฐานของแนวคิดเรื่องธรรมหรือกฎธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา) ซึ่งล้วนมีเจตนารมณ์เชิงสังคมอยู่ (ธัมมิกสังคมนิยม) เหตุที่ท่านมองอย่างนี้เพราะสรรพสิ่งล้วนดำรงอยู่โดยการอิงอาศัยกันตามกฎอิทัปปัจจยตา ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว เป็นอิสระ การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ถือว่าดำเนินไปตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาติ ดังนั้นการที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยขึ้นมาก็ดี การตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมาก็ดี หรือสอนให้

ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยเมตตาธรรมก็ดี ล้วนแต่ทรงดำเนินเจตนารมณ์เชิงสังคมนิยม ทั้งสิ้น วิธีของพุทธศาสนาจึงดำเนินไปในแนวทางของพุทธศาสนาเพื่อสังคม

2) แนวคิดศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้คือสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) (พระธรรมปิฎก, 2539; พระพรหมคุณาภรณ์, 2559ก) ซึ่งเป็นพระสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่ยพยายามจะฟื้นฟูมิติทางสังคมของพุทธศาสนาให้กลับคืนมาใหม่ เพราะเป็นสิ่งที่ถูกมองข้ามไป โดยเฉพาะเรื่องศีลหรือวินัยที่เน้นเรื่องของความดีงามส่วนบุคคลเป็นสำคัญ โดยมองว่าสังคมที่ดีเกิดจากการมีปัจเจกชนที่ดีหลายคนมาอยู่ร่วมกัน ส่วนมิติของศีลในด้านการจัดวางระบบหรือโครงสร้างทางสังคมเพื่อให้สภาพแวดล้อมเอื้อต่อการพัฒนาคนและพัฒนาสังคมแทบจะไม่มีกล่าวถึงเลยในสังคมไทย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้ให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้มาก โดยมองว่าหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่สะท้อนมิติทางสังคมได้อย่างเด่นชัดที่สุดคือศีล เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการแสดงออกและการปฏิบัติของบุคคลและสังคม เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม การดำเนินกิจการต่างๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่นั้นนั้น และแก่ความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงเพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มองว่าถ้าเราไม่เข้าใจเจตนารมณ์ของศีลในทางสังคมแล้ว ไม่เพียงเจตนารมณ์นั้นจะไม่ขยายกว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมคฤหัสถ์เท่านั้น แม้แต่เจตนารมณ์ส่วนที่มีอยู่แล้วในวินัยของสงฆ์เองก็จะเลือนราง เหลืออยู่เพียงในสภาพของพิธีกรรมเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การที่จะฟื้นฟูศีลหรือวินัยไม่ควรเน้นแต่เพียงความเคร่งครัดด้านรูปแบบ แต่ควรจะรักษาเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลหรือวินัยของสงฆ์ให้คงอยู่ และควรขยายเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลให้กว้างออกไปสู่การปฏิบัติในสังคมของคฤหัสถ์ด้วย โดยกำหนดบริบทของศีลและวินัยให้สอดคล้องกับระบบชีวิตและระเบียบสังคมแบบพุทธของฆราวาสอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมในแต่ละยุคสมัย

3) แนวคิดสังคมคือโครงสร้างของศีลธรรม ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้คือ ประเวศ วะสี (2542) ซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งจากแนวคิดของพุทธทาสภิกขุและสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) โดยมองว่าศีลธรรมเหมือนกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ คือต้องมียุทธศาสตร์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนที่เป็นโครงสร้าง และ (2) ส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ส่วนที่เป็นโครงสร้างก็คือสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน และส่วนที่เป็นเครื่องตกแต่ง ได้แก่ หลักศีลธรรม หรือหลักคำสอนทางศาสนาที่เรานำมาอบรมสั่งสอนกัน ส่วนที่ถือว่าสำคัญที่สุดคือส่วนที่เป็นโครงสร้าง เพราะเป็นหลักค้ำประกันหรือเป็นฐานรองรับศีลธรรม ถ้าส่วนที่เป็นโครงสร้างนี้ล่มสลายเสียแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะปลูกฝังศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ศีลธรรมก็เหมือนกับสิ่งตกแต่งอาคารซึ่งช่วยให้น่าอยู่มากขึ้น สวยงามมากขึ้น มีประโยชน์มากขึ้น ประเวศได้ตั้งคำถามว่า “...เราเป็นเมืองพุทธ แล้วทำไมไม่มีความเลื่อมมากมาย ...ทำไมสังคมไทยไม่ประสบความสำเร็จในการปลูกฝังศีลธรรม ทั้งที่เรามีพระสงฆ์มากมาย และมีการสมาทานศีล 5 อยู่เป็นประจำ ...ทั้งที่หลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นของดี แต่ทำไมถึงไม่มีพลังในการเข้าไปแก้ปัญหาสังคม” การที่จะตอบปัญหาเหล่านี้ได้ ประเวศเสนอให้วิเคราะห์ปัญหาาระดับโครงสร้างหรือระดับสังคม แทนที่จะมองว่าเป็นความชั่วหรือความไม่ดีส่วนบุคคล ทุกประเด็นปัญหาต้องการทำความเข้าใจเรื่องทางสังคม ชาวพุทธมักจะไม่ค่อยสนใจประเด็นนี้ แต่จะสนใจเรื่องปัจเจกบุคคล พุทธศาสนาจึงไม่มีพลังที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหา เพราะพระสงฆ์ไม่ได้สนใจทำความเข้าใจเรื่องมิติทางสังคม เอาเฉพาะตัวเองคนเดียวว่าทำอย่างไรจึงจะหมดกิเลส เมื่อสังคมเลื่อมเลยกระทบหมดทุกคน คำตอบสำหรับการฟื้นฟูศีลธรรมในสังคมไทยตามทัศนะของประเวศ จึงไม่ใช่การมุ่งทำให้แต่ละคนเป็นคนดีแล้วสังคมทั้งหมดจะดีขึ้นเอง หากแต่อยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้โครงสร้างของสังคมเข้มแข็งจนสามารถเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมได้ บนรากฐานของโครงสร้างสังคมที่เข้มแข็งนี้เองจึงจะสามารถปลูกฝังศีลธรรมได้ง่าย และในบางสังคมศีลธรรมก็สามารถเกิดขึ้นได้เองโดยอาศัยโครงสร้างทางสังคมเป็นตัวหล่อหลอมในรูปแบบของวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต

4) แนวคิดกรรมเชิงสังคม ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้คือ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543) ที่มองว่าพุทธศาสนาไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด หากแต่พุทธศาสนาที่เรา นับถือกันในประเทศไทยเน้นหนักในมิติเชิงปัจเจกบุคคลเพียงด้านเดียว เช่นเวลาที่ เราอธิบายนถึงคนที่กำลังอยู่ในภาวะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง เรามักจะมองเพียงแค่ว่า เป็นเรื่องกรรมส่วนบุคคล โดยไม่สนใจในระดับโครงสร้างหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมว่ามีความบกพร่องอย่างไร หากพิจารณาในอดีตพบว่าศาสนาได้รับ หน้าที่รักษากฎระเบียบทางสังคมอยู่แล้ว เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย จึงให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจิตใจของบุคคลมากกว่า ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนา ไทยจึงมักถูกโจมตีเสมอว่า ไม่ค่อยมีมิติทางสังคมในคำสอน แต่ที่จริงแล้วพุทธ ศาสนาเถรวาทไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด เพียงแต่ถูกละเลยไป โดยมี หลักกรรมหลายประการที่นิธิเห็นว่าควรมีคำอธิบายเชิงมิติทางสังคมด้วยจึงจะ สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ อาทิ หลักคำสอนเรื่องกรรมซึ่งนิธิให้ความเห็นว่า “คนไทยมักมองกรรมเป็นเรื่องของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว บุคคลทำกรรมดี มาน้อยจึงเกิดมาจน... อย่างไรก็ตามถ้ามองว่ากรรมยังมีอีกมิติหนึ่งคือกรรมของ สังคม ซึ่งเราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งของความจนนั้นมีสาเหตุมาจากสังคมเอง เช่น เขาทำไร่ทำนาเขาอยู่ดีๆ ก็ไปอพยพเขาขึ้นไปอยู่บนยอดเขาแห้งแล้ง เพื่อจะ เอาที่ดินของเขาไปทำเขื่อน ก็กลายเป็นคนจนรากเลือดอยู่บนเขา ก็เห็นได้อยู่ ชัดๆ ว่ากรรมที่ทำให้เขาจนนั้นเป็นกรรมของสังคมแน่” นิธิมองว่าการอธิบาย หลักกรรมทางพุทธศาสนาโดยให้ความสำคัญต่อมิติทางสังคมนอกเหนือจากมิติ ทางจิตวิญญาณและการประพฤติปฏิบัติส่วนบุคคล จะช่วยให้พุทธศาสนามีพลัง ในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคม แทนที่จะสรุปอย่างสั้นๆ ว่าปัญหา ทั้งหลายในโลกนี้เกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลงของบุคคล ซึ่งเท่ากับ เป็นการส่งเสริมให้ชาวพุทธไม่ใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุปัจจัยต่างๆ อย่างทั่วถึง การคำนึงถึงปัจจัยทางสังคมยังช่วยให้การส่งเสริมศีลธรรมในสังคมเป็นไปอย่าง ได้ผล เพราะเมื่อตระหนักว่าศีลธรรมนั้นไม่ใช่เรื่องของปัจเจกบุคคลอย่างเดียว แต่ยังมีปัจจัยทางสังคมมาเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นเมื่อต้องการส่งเสริมให้ผู้คนมี ศีลธรรม ก็ไม่ควรจะพร่ำสอนให้ทุกคนทำดีเท่านั้น แต่ยังต้องพยายามสร้างสรรค์

สภาพแวดล้อมทางสังคมให้เอื้อต่อการมีศีลธรรม พร้อมกันนั้นก็ส่งเสริมให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคมให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีด้วย มิใช่ทำแต่ความดีเฉพาะตัวเท่านั้น

5) แนวคิดประชาสังคมเชิงพุทธ ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ คือ พระไพศาล วิสาโล (2546) คำว่า ประชาสังคม (civil society) ตามทัศนะของพระไพศาล คือสังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสูงในกิจการสาธารณะระดับต่างๆ คือตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศ โดยมีการรวมตัวหรือกระทำผ่านองค์กรต่างๆ ด้วยความสมัครใจอย่างเป็นอิสระจากรัฐและทุน อีกนัยหนึ่งยังหมายรวมถึงเครือข่ายองค์กรประชาชนที่มีกิจกรรมเชิงสาธารณะ โดยแยกต่างหากจากกิจกรรมที่รัฐเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับสถาบันของรัฐและไม่ใช้กิจกรรมในระบบตลาด ตามทัศนะของพระไพศาล พุทธศาสนามีหลักธรรมหลายประการที่สอดคล้องกับแนวคิดประชาสังคมในนัยของ “คุณธรรมพลเมือง” เช่น การมีวินัยในตนเอง การเห็นแก่ส่วนรวม ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และการให้อภัย ซึ่งมีหลักธรรมหลายหมวดมาเกี่ยวข้อง เช่น สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ฆราวาสธรรม 4 บุญกิริยาวัตถุ 10 เป็นต้น นอกจากนั้นพระไพศาลเสนอให้รื้อฟื้นหลักธรรมหลายอย่างที่มีมิติทางสังคมอยู่แล้วแต่ถูกมองข้ามไป รวมทั้งขยายแนวคิดเดิมให้มีความหมายกว้างขึ้น เช่น อุเบกขา เป็นธรรมที่เข้าใจตลาดเคลื่อนหรือไม่ครบถ้วนคือเข้าใจว่าหมายถึงการวางใจเป็นกลางเท่านั้น แต่ที่จริงอุเบกขามีได้หมายความว่าวางใจเป็นกลางเฉยๆ หากแต่เป็นการวางใจเป็นกลางที่มีจุดหมายเพื่อไม่ให้ละเมิดธรรม ทั้งนี้เพราะถ้าปราศจากอุเบกขาแล้ว ความเมตตาและกรุณาที่มีต่อตัวบุคคลอาจทำให้เลยเถิดจนเป็นผลเสียต่อธรรมได้ เช่น ช่วยเพื่อนโดยการโกงหรือทุจริตเพื่อเอาเงินส่วนรวมไปให้เขา พุทธศาสนาเน้นอุเบกขาในกรณีดังกล่าวเพื่อเป็นการป้องกันส่วนรวมมิให้เสียหาย เห็นได้ชัดว่าอุเบกขานั้นเป็นธรรมที่เน้นหลักการของส่วนรวม มิใช่คำนึงแต่หน้าที่หรือคุณธรรมต่อบุคคลเท่านั้น แม้แต่คำว่า “บุญ” ซึ่งเป็นเรื่องที่คนไทยคุ้นเคยกันดีแต่เข้าใจตลาดเคลื่อนบุญในความหมายที่แท้ต้องครอบคลุมในเรื่องของการช่วยเหลือผู้อื่นหรือส่วน

รวมและการขัดเกลาร่างกายด้วย เป็นหลักการที่ควรจะมีพื้นฐานอย่างจริงจัง เพราะส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมโดยตรง ทั้งยังสอดคล้องกับหลักการประชาสังคมด้วย โดยเฉพาะแนวคิดเรื่อง “คุณธรรมพลเมือง” ที่จะเป็แนวทางในการอยู่ร่วมกับทุกคนในสังคมบนพื้นฐานการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า แม้จะมีนักคิดและนักวิชาการในสังคมไทยที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมของพุทธศาสนาอย่างหลากหลาย แต่แนวคิดที่ได้รับการยอมรับมากมี 2 แนวคิดหลัก คือ แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองว่าธรรมหรือกฎธรรมชาติดำเนินการตามธรรมชาติ เพราะควบคุมสรรพสิ่งให้เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน และดำเนินไปแบบพึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้นวิถีชีวิตแบบเน้นความสำคัญของสังคมจึงถือว่าดำเนินตามเจตนารมณ์ของธรรมชาติ อีกแนวคิดหนึ่งคือแนวคิดศิลปะกับเจตนารมณ์ทางสังคมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มองศิลปะหรือวินัยในมิติที่ครอบคลุมทั้งเรื่องความประพฤติดีงามส่วนบุคคล และการจัดวางระเบียบโครงสร้างและการจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคม สำหรับแนวคิดอื่นๆ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทั้งสองนี้ อย่างไรก็ตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุและสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มีจุดเน้นในเรื่องเจตนารมณ์ทางสังคมของพุทธศาสนาแตกต่างกัน คือ ท่านพุทธทาสภิกขุเน้นที่ธรรมหรือธรรมชาติว่ามีเจตนารมณ์ทางสังคม โดยมองว่าวินัยเป็นบทบัญญัติที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ทางสังคม เพราะเจตนารมณ์ของธรรมกำหนดให้ต้องบัญญัติอย่างนั้น ส่วนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์มองว่าศิลปะหรือวินัยมีเจตนารมณ์ทางสังคม โดยไม่ได้ยืนยันว่าธรรมมีเจตนารมณ์ทางสังคมหรือไม่ เพียงแต่การบัญญัติวินัยที่ดีต้องตั้งอยู่บนฐานของธรรม เกิดจากความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องในธรรม จึงจะสามารถมาจัดวางระบบเพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมนั้น และสามารถปฏิบัติได้ ดังนั้นจุดหมายของวินัยจึงเป็นการจัดวางระเบียบแบบแผนทั้งหมดเพื่อช่วยให้มนุษย์เข้าถึงและได้รับประโยชน์จากธรรมนั่นเอง ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ไม่ได้ยืนยันว่าเพราะธรรมหรือกฎธรรมชาติดำเนินการตาม

ทางสังคมบังคับอยู่จึงต้องบัญญัติวินัยให้มีเจตนารมณ์ตามนั้น แต่การบัญญัติวินัยให้มีเจตนารมณ์ทางสังคมจะเป็นเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลให้คนในสังคมได้พัฒนาตนให้เข้าถึงความจริงของธรรมชาติได้ถูกต้องและเหมาะสม ได้ประโยชน์จากธรรมในเชิงการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม ดังนั้นความเข้าใจแนวคิดในมิติพุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้น จะต้องให้ความสำคัญกับวิถีคิดและวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาในเชิงโครงสร้างสังคมควบคู่ไปกับปัจเจกบุคคล ไม่ใช่เน้นที่นัยของการสร้างคนดีในเชิงปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว เพราะปัจเจกบุคคลนั้นต้องอยู่ร่วมกันและสัมพันธ์กันภายใต้โครงสร้างของสังคม รวมถึงควรจะทำความเข้าใจหลักธรรมของพุทธศาสนาในบริบทที่จะสามารถอธิบายหรือตอบประเด็นปัญหาทางสังคมที่พบเห็นหรือที่เกิดขึ้นได้ เพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมภายใต้โครงสร้างบทบาททางสังคมและระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในเชิงการสนับสนุนและเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการไทยอีกหลายท่านทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาสได้พยายามศึกษาแนวคิดที่สะท้อนถึงหลักการพุทธศาสนาเพื่อสังคมจากหลักการในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา และการศึกษาวิจัยที่เน้นการประยุกต์หลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม โดยมีผลการศึกษาวิจัยที่น่าสนใจ ดังนี้

อดิศักดิ์ ทองบุญ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์ห่มห้ายัญในกฎทันทสูตร” พบว่าในพระสูตรปรากฏแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยแนวคิดทางสังคมที่เด่นชัดคือการที่พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวความคิดเรื่องการบูชายัญจากเดิมที่เชื่อว่าจะได้อานิสงส์มากต้องฆ่าสัตว์เป็นจำนวนมากเพื่อเอาใจเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มาเป็นการบูชายัญโดยไม่ฆ่าสัตว์ แต่ให้ใช้การถวายเนยใส น้ำมัน เนยขันทมเปรี้ยว น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยแทน โดยไม่จำเป็นต้องถวายครั้งละจำนวนมาก ให้ถวายในจำนวนน้อยได้ แต่ถวายเป็นประจำ อันเป็นการเปลี่ยนความเชื่อในเรื่องการบูชายัญ แนวคิดทางเศรษฐกิจได้นำเสนอแนวทางแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายหรือปัญหาอาชญากรรมในสังคม จากเดิมที่ใช้ความรุนแรงด้วยการประหาร จองจำ หรือเนรเทศ มาเป็นการ

แก้ปัญหาที่สาเหตุของปัญหาด้วยการใช้หลักการพัฒนาเศรษฐกิจขั้นมูลฐาน คือ การบำรุงและส่งเสริมการปลูกพืชผลของเกษตรกร การบำรุงและส่งเสริมการทำธุรกิจของพ่อค้า และการบำรุงและส่งเสริมการทำงานของข้าราชการ ซึ่งช่วยให้สามารถเสริมศักยภาพทางเศรษฐกิจและลดปัญหาโจรผู้ร้ายและอาชญากรรม ส่วนแนวคิดทางการเมืองการปกครองมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากระบอบราชาธิปไตยที่เน้นความเป็นใหญ่ของพระราชอำนาจและอำนาจทางทหาร มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่เน้นการใช้ธรรมหรือความถูกต้องเป็นหลักในการบริหารการปกครอง ผู้ปกครองรับฟังคำแนะนำจากข้าราชการผู้ทรงความรู้ และคุณธรรม ไม่แสวงหาผลประโยชน์และเครื่องบรรณาการจากเมืองขึ้นหรือประเทศราช มีการปกครองโดยใช้ธรรมเป็นหลัก

พระมหาโสภณ วิจิตรธัมโม (2553) ได้ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในพราหมณ์สังยุต พบว่าหลักธรรมในพราหมณ์สังยุตมี 3 หมวด คือหลักธรรมสำหรับบรรพชิต หลักธรรมสำหรับฆราวาส และหลักธรรมอื่นๆ ที่ว่าด้วยหลักการปฏิบัติต่อกันในสังคมเดียวกัน หลักธรรมที่ปรากฏในพระสูตรสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยได้ คือ หลักธรรมสำหรับบรรพชิตสามารถนำหลักไตรสิกขาและหลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นด้วยหลักการของการสงเคราะห์เอื้ออารีต่อกัน หลักธรรมสำหรับฆราวาสสามารถใช้ฆราวาสธรรม 4 ประการ สำหรับบิดามารดาใช้พรหมวิหารธรรม สำหรับบุตรธิดาใช้คารวธรรม และหลักกตัญญูกตเวที สำหรับอุบาสกอุบาสิกาใช้หลักคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกา 3 ประการ ได้แก่ เชื้อกรรม ไม่เชื่อมงคลตื่นข่าว และเลือกทำบุญอย่างถูกต้อง ไม่ทำบุญด้วยจิตที่ประกอบด้วยกิเลส และหลักธรรมสำคัญอื่นๆ ถ้าเป็นผู้ปกครองควรใช้สังคหวัตถุธรรม ส่วนผู้ใต้ปกครองควรทำตนเป็นพลเมืองที่ดีด้วยการทำหน้าที่ของตน เคารพกฎหมาย และให้ความร่วมมือกับบ้านเมืองตามสมควร หลักธรรมดังกล่าวเหล่านี้ล้วนมีผลเกื้อกูลให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันภายใต้บทบาทและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเหมาะสม และเอื้อให้เกิดสังคมที่สงบสุข ไม่มีการเอารัดเปรียบหรือเบียดเบียนกันและกัน

พระทวีป กัลยาณธัมโม (2554) ได้ศึกษาวิเคราะห์หลักกัลยาณธรรม สำหรับการดำรงชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สรุปได้ว่าหลักธรรม สำหรับการดำรงชีวิตของผู้มีกัลยาณธรรมประกอบด้วยหลักธรรม 2 ส่วน คือ (1) หลักธรรมที่เกี่ยวกับการครองตน ได้แก่ ไตรสิกขา อริยสัจ 4 เบญจศีล-เบญจธรรม และสัปปุริสธรรม 7 (2) หลักธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคม ได้แก่ ธรรมอันทำให้งาม 2 อย่าง คือ ขันติและโสรัจจะ สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 อปริยานิยธรรม 7 ส่วนการประยุกต์หลักกัลยาณธรรมในสังคมนั้น สามารถนำไปใช้ได้ทั้งในด้านการพัฒนาชีวิตส่วนบุคคลและครอบครัว เช่น ด้วยการที่เป็นผู้มีความศรัทธาเชื่อมั่นในความดี การมีเมตตากรุณา การปฏิบัติหน้าที่ตามความสัมพันธในทิส 6 เป็นต้น ผลการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นภาพประการหนึ่งคือ หลักธรรมในมิติของพุทธศาสนาเพื่อสังคมควรจะต้องมองควบคู่กันไปทั้ง หลักธรรมที่เกี่ยวกับการครองตนของปัจเจกบุคคล และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม เพื่อให้สังคมมีระบบความสัมพันธ์และมีระบบโครงสร้างสังคมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและเอื้อประโยชน์ต่อส่วนรวม

พระมหาพุทธณา นรเชฏโฐ (2557) ได้ศึกษาแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อ สังคมในจักกวัตตีสสูตร ซึ่งมีอยู่ 2 ส่วน คือ (1) ส่วนที่เป็นระบบสังฆะ คือพระสงฆ์ แต่ละรูปได้รับการพัฒนาให้เป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ที่มีคุณภาพ มีความพร้อม ในการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม (2) ส่วนที่เป็นหลักการปกครอง (จักรวรรดิวัตร) ด้วยการเน้นระบบการปกครองที่ประกอบด้วยธรรม ด้วยความ ถูกต้อง 12 ประการ โดยมีเงื่อนไขความเจริญ 3 ประการ คือผู้ปกครอง หลักการ ปกครอง และการสนับสนุนจากเหล่าเสนาอำมาตย์ ส่วนเงื่อนไขแห่งความเสื่อม มี 2 ประการ คือพระเจ้าจักรพรรดิทรงละเลยจักรวรรดิวัตร และการละเมิดศีล 5 ของประชาชนทั้งหลาย สำหรับสิ่งที่เป็นอุปสรรคขัดข้องต่อกระบวนการแก้ไข ปัญหาสังคมมีอยู่ 3 ประการ คือ (1) การขาดคณะทำงานช่วยกลั่นกรองปัญหา ต่างๆ ร่วมกับพระเจ้าจักรพรรดิ (2) การตั้งสมมติฐานต่อสาเหตุของปัญหาที่ผิด (3) การแก้ปัญหาด้วยการผ่อนปรนหรือด้วยความรุนแรงมากเกินไป ส่งผลให้การ

แก้ปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการอย่างหนึ่งกลับกลายเป็นสาเหตุของปัญหาอื่นที่ตามมาในขณะเดียวกันด้วย

พระมหาสุชาติย์ อากาศโร (2557) ได้ศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนา กับการประยุกต์เพื่อทำความเข้าใจหลักการรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) พบว่ากิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมที่องค์กรธุรกิจได้พยายามผลักดันเพื่อให้เกิดแนวปฏิบัติที่ส่งเสริมให้การอยู่ร่วมกันในสังคมมีความเป็นมิตรกันมากขึ้น ทั้งนี้องค์กรภาคธุรกิจได้หันมาศึกษาและกำหนดแนวทางการทำงานที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อมและคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมขึ้นสอดคล้องกับหลักการพระพุทธศาสนา คือหลักสาราณียธรรม 6 ประการ ได้แก่ 1) กายกรรม 2) วาจกรรม 3) มโนกรรม 4) สาธารณโภคี 5) สีลสามัญญตา 6) ทิฏฐิสามัญญตา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าหลักการพระพุทธศาสนาสามารถมาประยุกต์กับการทำงานธุรกิจเพื่อสังคมในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรธุรกิจเห็นถึงประโยชน์และความสุขของบุคคลและสังคมโดยการพึ่งพาอาศัยดูแลแบ่งปัน รวมทั้งวิเคราะห์ผลกระทบจากการดำเนินการที่จะเกิดต่อสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

ภาณุทัต ยอดแก้ว (2560) ได้ศึกษาความเป็นสมัยใหม่ของพระพุทธศาสนาไทยในมิติของพุทธศาสนาเพื่อสังคม ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาพุทธศาสนาเพื่อสังคมในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของความหลากหลายแห่งความเป็นสมัยใหม่ของพระพุทธศาสนาว่าหมายถึงอะไร ผู้วิจัยได้สำรวจงานเขียนทางพุทธศาสนาจำนวนมากในระยะเวลา 50 ปีที่ผ่านมา เพื่อค้นหาวาพระสงฆ์มีแนวคิดในเชิงสนับสนุนหรือตอบโต้กับกระแสภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์อย่างไร พระสงฆ์ได้ตีความพระไตรปิฎก และได้ใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกเพื่อหาคำตอบให้แก่ปัญหาสังคมและวิกฤตทางการเมืองอย่างไร เนื่องจากประเทศไทยไม่เคยประสบกับปัญหาวิกฤตจากการต้องตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก ดังเช่นที่สังคมพุทธในหลายประเทศเคยเผชิญมา

ก่อน นักวิชาการทางพุทธศาสนาและพระสงฆ์หลายรูปของไทยจึงพร้อมต้อนรับแนวคิดตะวันตก แต่ขณะเดียวกันก็มีพระสงฆ์นักวิชาการจำนวนหนึ่งที่ได้สร้างวาทกรรมทางภูมิปัญญาที่อธิบายเกี่ยวกับพุทธศาสนาเพื่อสังคมในเชิงโต้แย้งกับคำอธิบายของนักวิชาการตะวันตก โดยวิพากษ์จุดอ่อนของแนวคิดสมัยใหม่เหล่านั้น และนำเสนอแก่นคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อความเข้าใจในแนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งมีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อสังคมไทยต้องเผชิญกับความล้มเหลวของสถาบันต่างๆ ในการพัฒนาสังคม รวมถึงการรुकืบของการเผยแพร่คำสอนของศาสนาอื่น อันเป็นการกระตุ้นให้นักวิชาการทางพุทธศาสนาของไทยต้องหันมาทบทวนและให้ความสำคัญกับแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม เพื่อให้เป็นแนวทางในการแข่งขันกับแนวคิดสมัยใหม่ของโลกตะวันตก และเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมไทยต่อไป

การศึกษานี้พิจารณาว่าพุทธศาสนาเพื่อสังคมเป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เกิดจากจิตสำนึกของชาวพุทธเองที่ตระหนักว่าพุทธศาสนาไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แปรลกแยกจากสังคม หรืออยู่เหนือสังคม หากแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม ได้รับความอุปถัมภ์ให้อยู่รอดได้จากสังคม และมีส่วนสนับสนุนให้สังคมอยู่รอดได้เช่นเดียวกัน แนวคิดนี้มีความชัดเจนในสังคมไทยเมื่อการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยมได้ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความยากจน ปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม หรือปัญหาการล่มสลายของระบบครอบครัว ชุมชน และสังคม ด้วยปัจจัยเหล่านี้ นักวิชาการทางพุทธศาสนา กลุ่มหนึ่งมองว่าวิกฤตเหล่านี้เกิดจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่เรื่องเศรษฐกิจโดยละเลยมิติทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม จึงได้เสนอแนวคิดในการฟื้นคืนบทบาททางสังคมของพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมไทยปัจจุบัน แต่ประเด็นที่ต้องพิจารณาในบริบทนี้คือควรจะตีความพุทธธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมในปัจจุบันอย่างไร การศึกษานี้ให้ความสำคัญใน 2 ประเด็น คือ อุดมการณ์ทางสังคมที่ปรากฏในหลักธรรมคำสอนทาง

พุทธศาสนา และการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาสังคมที่จัดทำขึ้นโดย พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน

ทั้งนี้การวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์และพระพุทธรูปในบริบทของพุทธศาสนาเพื่อสังคมมิใช่เพียงแค่การที่วัดและพระสงฆ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาที่พยายามทำเพื่อสังคม เพราะหลายวัดอาจทำตามกันโดยมองความสำเร็จของกิจกรรมการพัฒนาเป็นที่ตั้ง ดังนั้นการพิจารณาอุดมการณ์ทางสังคมที่อยู่เบื้องหลังกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาเหล่านั้นจึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งกว่า การตีความหลักธรรมคำสอนให้กว้างขึ้นในประเด็นทางสังคม ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้พุทธศาสนาสามารถสื่อสารได้กับสังคมยุคใหม่ โดยเฉพาะการสนองความต้องการของสังคมในวงกว้าง โดยที่พระสงฆ์ในกลุ่มนี้เชื่อว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้สอนให้พระสงฆ์ละทิ้งสังคมเพื่อการบรรลุนิพพานแต่เพียงลำพังดังเช่นที่อุกวิพากษ์วิจารณ์ แต่ทรงเน้นให้พระสงฆ์ช่วยเหลือและทำประโยชน์ให้แก่สังคม ดังเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงเตือนให้สาวกที่ทรงส่งไปเผยแผ่ศาสนาให้เดินทางไปสถานที่ต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษย์เป็นสำคัญ การที่พระพุทธรูปเน้นการปฏิบัติกัมมัญฐาน อาจทำให้คนเข้าใจผิดว่าพระพุทธรูปไม่สนใจสังคม และพระสงฆ์ไม่ทำอะไรนอกจากนั่งหลับตาภาวนาไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น ในคำสอนทางพระพุทธรูปการปฏิบัติกัมมัญฐานเป็นวิธีการหนึ่งที่จะขัดเกลาคใจให้สะอาดบริสุทธิ์จากกิเลสตัณหาที่เป็นพื้นฐานของความเห็นแก่ตัว เมื่อจิตใจปราศจากความเห็นแก่ตัวแล้ว พระสงฆ์จะสามารถช่วยเหลือสังคมได้อย่างเต็มกำลังความสามารถ การช่วยเหลือสังคมด้วยวิธีนี้จะยังประโยชน์ให้แก่สังคมมากกว่าวิธีอื่น เพราะเป็นการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นอย่างแท้จริง พุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงไม่ควรถูกพิจารณาแค่มิติของกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาที่พระสงฆ์ต้องการทำให้แก่สังคม แต่ต้องพิจารณามิติของอุดมการณ์ทางสังคมที่มักจะเน้นถึงความเท่าเทียมกันทางสังคม หรือความยุติธรรมทางสังคม

โดยนัยนี้พุทธศาสนาเพื่อสังคมพยายามตีความหลักธรรมคำสอนเพื่ออธิบายปรากฏการณ์สังคมในเชิงการดับทุกข์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาและปรับตัวขององค์กรทางพุทธศาสนา แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงสะท้อนถึงความเป็นสมัยใหม่ของพระพุทธศาสนา (Buddhist modernism) ซึ่งเป็นผลมาจากเหตุปัจจัยที่สำคัญคือ ความล้มเหลวของระบบสังคมไทยในการเผชิญหน้ากับลัทธิบริโภคนิยมและทุนนิยมที่มีรากเหง้าอิงอยู่กับการแสวงหาความสุขของปัจเจกชนนิยม พุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงเป็นขบวนการทางสังคมที่กระตุ้นให้ประชาชนหันกลับมาคิดว่าการพัฒนาเศรษฐกิจในแบบทุนนิยมมีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทยและสังคมไทยจริงหรือ ระบบการศึกษาที่สอนคนให้ฉลาดเพื่อแสวงประโยชน์จากสังคมมากกว่าคิดสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมเป็นเรื่องที่ถูกต้องแล้วหรือ การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแม้จะสร้างความเจริญให้เกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำลายธรรมชาติและต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของสังคมไทยอย่างรวดเร็ว ระบบทุนนิยมสร้างความสุขพวๆ กับสร้างความทุกข์ยากและความเหลื่อมล้ำทางสังคม การปรากฏขึ้นของพุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงเป็นความพยายามช่วยประชาชนที่กำลังประสบกับปัญหาอันเนื่องจากการบริหารและการพัฒนาประเทศในระบบทุนนิยมตามแบบอย่างสังคมตะวันตก

พ.จ. 3
INF. REGT.

พ.จ. 3
INF. REGT.

ANGRY BIRDS

บทที่ 2

แนวคิดบทบาทด้าน

สังคหะ

ของพระสงฆ์

และบรรเทา

สาธ

คำว่า “บทบาท” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 602) ได้ให้ความหมายโดยปริยายว่า เป็นการทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู เป็นต้น หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการแสดงพฤติกรรมหรือการกระทำตามบทบาทหน้าที่ที่สังคมคาดหวังไว้สำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพหรือตำแหน่งต่างๆ ว่าควรจะต้องปฏิบัติอย่างไร หรือมีหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างไร พระสงฆ์เองก็เช่นเดียวกันต้องมีบทบาททั้งด้านศาสนาและด้านสังคม การศึกษานี้ได้พิจารณาบทบาทของพระสงฆ์ในเชิงความสัมพันธ์ทางสังคมไว้ 5 ลักษณะคือ (1) บทบาทที่สังคมกำหนด คือ บทบาทที่พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสถาบันสงฆ์ต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบเช่นไร ภายใต้พระธรรมวินัยและระเบียบกฎเกณฑ์ที่คณะสงฆ์กำหนด (2) บทบาทที่คนในสังคมคาดหวัง คือแบบแผนพฤติกรรมของพระสงฆ์ที่ผู้อื่น ทั้งที่เป็นพระสงฆ์ด้วยกันและพุทธศาสนิกชน คาดหวังว่าควรจะต้องปฏิบัติอย่างไร (3) บทบาทตามความคิดของพระสงฆ์ คือแบบแผนพฤติกรรมที่พระสงฆ์ผู้อยู่ในสถานะหรือตำแหน่งต่างๆ คิดและเชื่อว่าเป็นบทบาทของสถานะหรือตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ (4) บทบาทที่พระสงฆ์ปฏิบัติ คือพฤติกรรมที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติหรือแสดงออกมารจริงในสถานะหรือตำแหน่งหนึ่งๆ ของสังคม และ (5) บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ คือแบบแผนพฤติกรรมของพระสงฆ์ที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติ

ตามบทบาทของพระสงฆ์ในสถานะหรือตำแหน่งหนึ่งๆ ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์จึงอาจพิจารณาได้ว่าเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นไปตามสถานภาพหรือตำแหน่งของพระสงฆ์แต่ละรูป ซึ่งจะเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งและสถานภาพที่เปลี่ยนไป รวมถึงตามระบบความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และคฤหัสถ์

บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคมที่พระสงฆ์ต้องมีชีวิตเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์อยู่เสมอ เพราะปัจจัยการดำรงชีพของพระสงฆ์ต้องพึ่งพาญาติโยม เพื่อให้สามารถศึกษาและปฏิบัติธรรมได้อย่างเหมาะสมแก่สมณสา रुप เมื่อได้รับการสนับสนุนจากญาติโยม พระสงฆ์จึงถูกคาดหวังให้ปฏิบัติเพื่อตอบแทนแก่ญาติโยม แต่พระสงฆ์จะตอบแทนอย่างไรจึงจะเหมาะสมและพอดีพองาม พระสงฆ์ควรวางแผนและปฏิบัติอย่างไร เพื่อสนับสนุนให้คฤหัสถ์ได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงที่จะต้องแสดงบทบาทและเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม หากประชาชนยังคงทุกข์ยากเดือดร้อนก็จะไม่สามารถสนับสนุนวัดและพระสงฆ์ได้ ดังนั้นดุลยภาพของการอยู่ร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชนในสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญ และมีความจำเป็นที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องกำหนดทิศทางในการอยู่ร่วมกัน ด้วยวิถีชีวิตเช่นนี้พระสงฆ์จึงไม่สามารถแยกตนออกจากสังคม รวมถึงจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงสังคม และจะต้องสนับสนุนกิจกรรมทั้งในวัดและชุมชน เพื่อสร้างสังคมที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีดุลยภาพ จึงจำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงบทบาททางสังคมระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนที่เหมาะสมกับแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม บนพื้นฐานยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของทั้งพระสงฆ์และประชาชน

อย่างไรก็ตามยังมีอีกประเด็นหนึ่งที่เป็นข้อถกเถียงกันมากกว่า พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมด้วยหรือ ในเมื่อการบวชเข้ามาในบวรพุทธศาสนาเป็นเสมือนการสละทุกสิ่งทุกอย่างทางโลกหมดสิ้นแล้ว พระสงฆ์จึงควรมุ่งมั่นในบทบาทหน้าที่ต่อกิจของสงฆ์ ซึ่งตามแนวคิดพื้นฐาน

ของพระพุทธศาสนา พบว่าจากเอกสารต่างๆ ส่วนมากจำแนกบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้เป็น 2 รูปแบบ คือ

(1) คันถุระะ คือบทบาทหน้าที่ว่าด้วยการศึกษาเล่าเรียนและการศึกษาอบรม การศึกษาเล่าเรียนคือการศึกษาในชั้นเรียนของพระภิกษุและสามเณรทั้งในการเรียนนักธรรมตรี โท เอก และการเรียนบาลีหรือเปรียญธรรมประโยค 1-2 ถึง 9 โดยในปัจจุบันยังรวมถึงการเรียนสายสามัญในระดับมัธยมศึกษาหรือระดับอุดมศึกษา ส่วนการศึกษาอบรมในปัจจุบันได้แก่การสัมมนาหรือการอบรมระยะสั้น เพื่อการเพิ่มพูนความรู้ ฐานะนี้จึงมักจะถูกมองว่าเป็นพุทธศาสนาแบบปัญญาชน ที่มุ่งเน้นศึกษาเรียนรู้เพื่อความเข้าใจพุทธศาสนาตามคัมภีร์ ไม่ได้คิดห่วงใยสังคม ห่วงแต่ประเด็นในเรื่องวิชาการทางศาสนา

(2) วิปัสสนาธุระ เป็นการศึกษาศึกษาและปฏิบัติกัมมัฏฐานเพื่อการหลุดพ้นได้แก่การลงมือปฏิบัติธรรมไปจนเกิดความรู้ 3 ขั้น คือปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ปริยัติคือการเรียนหลักธรรมตามตำราเพื่อให้มีความจำได้มาก หลักของการปริยัตินั้นการรู้จำ ปฏิบัติคือการลงมือทำ เอาความรู้ที่ได้จากการเรียนไปปฏิบัติ เมื่อลงมือปฏิบัติจะเกิดความรู้ขึ้นมาชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นความรู้จากการปฏิบัติไม่ใช่ความรู้ทางวิชาการ มีลักษณะพิเศษที่จะทำให้เราเกิดความเชื่อมั่นและแม่นยำทำให้เกิดความแจ่มชัดผลของการศึกษาเล่าเรียน ส่วนปฏิเวธคือความรู้ที่สูงขึ้นไปอีกขั้นหนึ่งเป็นความรู้จริง หมายถึงการรู้จริงตามสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติ พระสงฆ์กลุ่มนี้มุ่งเรียนรู้และปฏิบัติตามลำพังตนเอง แสวงหาที่สงบเงียบเพื่อการปฏิบัติกัมมัฏฐาน และส่วนมากมุ่งสู่การหลุดพ้นคือนิพพาน (พระธรรมโกศาจารย์, 2550, ออนไลน์)

จากการศึกษาเอกสารทางพุทธศาสนา จึงพบว่าฐานะหรือบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์มักจะกล่าวถึง 2 รูปแบบดังกล่าว โดยไม่มีข้อมูลที่ระบุไว้อย่างแพร่หลายว่าพระสงฆ์ต้องมีบทบาทด้านสังคม แต่ มานพ นักการเรือน (2552ก,

ตอนที่ 4, ออนไลน์) และพีร์ พงศ์พิพัฒนพันธุ์ (2558, ออนไลน์) ได้กล่าวถึง อภิบทบาทหน้าที่หนึ่งของพระสงฆ์ ซึ่งเรียกว่า “สังคหุระ” คือบริการสังคม เป็นบทบาทที่สนใจเอาหลักธรรมมาใช้ให้เป็นประโยชน์กับสังคม โดยนำมาใช้เป็นหลักการและแนวทางในการทำกิจกรรมช่วยเหลือคนทุกข์ยากในสังคม และถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งเป็นพระพุทธานุชาตที่ห่วงใยประชาชนและเพื่อประโยชน์สุขของสังคม โดยเน้นว่าพระสงฆ์ควรมีหน้าที่สงเคราะห์ชาวบ้าน หรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ให้การอุปถัมภ์ดูแลทุกข์สุขของประชาชน ทั้งนี้ฐานะในแบบที่ 3 พระสงฆ์ไม่ได้มุ่งแต่ศึกษาธรรมเหมือนแบบที่ 1 และไม่ปลีกตัวไปภาวนาหรือหนีสังคมเหมือนแบบที่ 2 แต่เป็นการอยู่ร่วมกับสังคม คอยช่วยเหลือเกื้อกูลและพัฒนาสังคม

ในประเด็นนี้ พีร์ พงศ์พิพัฒนพันธุ์ (2558, ออนไลน์) อธิบายว่าพระสงฆ์ไทยในอดีตได้ทำสังคหุระคือออกเผยแผ่เทศนาสั่งสอน สงเคราะห์ และอนุเคราะห์ประชาชนเพื่อความอยู่ดีมีสุข ไม่เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิต เป็นความพยายามนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับส่วนรวม เริ่มจากพระสงฆ์เองสามารถกระทำตนให้เป็นแบบอย่างต่อฆราวาส และใช้หลักธรรมเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างผู้คนในสังคม โดยไม่จำกัดสถานะว่าเป็นบรรพชิตหรือฆราวาส อย่างไรก็ตามการปฏิบัติตามหลักการของสังคหุระเพื่อเกื้อกูลสังคมนั้นควรใช้หลักธรรมเพื่อช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจต่อสังคมอย่างไร เพราะการแสดงบทบาทสังคหุระควรจะอยู่ภายใต้กรอบของศีลธรรม ไม่ผิดจริยธรรมหรือจรรยาบรรณต่างๆ หรือไม่มีผลกระทบต่อสังคม จนเกิดความเสียหายขั้นร้ายแรง ประเด็นสำคัญคือการใช้หลักธรรมเพื่อสร้างเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีศักยภาพในการตระหนักรู้ถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งหมายรวมถึงการตระหนักถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในสังคม เพราะการทำประโยชน์ให้กับคนอื่นหรือสังคมก็คือการทำประโยชน์ให้กับตนเองทางอ้อมด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามมีพระสงฆ์ส่วนน้อยที่มองว่าสังคหุระเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังคงมุ่งมั่นจะเรียนรู้และให้ความสำคัญกับคัมภีร์หรือวิปัสสนาธุระ โดยไม่สนใจงานสังคหุระหรือการทำงานเพื่อสังคม ขณะเดียวกันประชาชนส่วนใหญ่ยังคงยึดติดอยู่กับด้านพิธีกรรม และไม่สนใจนำหลักธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งต่อตนเองและสังคม จึงไม่คาดหวังว่าพระสงฆ์ควรจะเข้ามามีบทบาทด้านสังคหุระ แต่ในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนไทยให้ความสนใจบทบาทเชิงสังคหุระมากขึ้น เพราะมีนักคิดทางพุทธศาสนาหลายท่านได้เสนอแนวคิดและแนวทางการนำหลักธรรมมาปรับใช้เพื่อประโยชน์ต่อสังคม โดยส่งเสริมให้พระสงฆ์และประชาชนทำงานร่วมกันได้บนพื้นฐานเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนแม้กระทั่งกับสิ่งมีชีวิตที่เป็นสัตว์และพืช (ประเวศ วะสี, 2530) นอกจากนี้องค์กรคณะสงฆ์โดยฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ได้พยายามดึงวัดและพระสงฆ์ให้เข้ามามีบทบาทด้านสังคหุระมากขึ้น โดยเริ่มจากการฟื้นฟูบทบาทของวัดในแนวทางที่เป็นศูนย์รวมของประชาชนและมีบทบาทสำคัญต่อชุมชน ดังเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต ดังนี้

- 1) เป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน สำหรับประชาชนในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ศูนย์เรียนรู้สุขภาพชุมชน ศูนย์พัฒนาอาชีพ ศูนย์แพทย์แผนไทย เป็นต้น
- 2) เป็นสถานสงเคราะห์ ให้บุตรหลานของประชาชนที่ยากจนได้มาอยู่อาศัย เลี้ยงชีวิต และศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้สูงอายุที่ยากจนได้มาอาศัยอยู่จนถึงบั้นปลายของชีวิต
- 3) เป็นสถานพยาบาล รักษาคนเจ็บป่วยทั้งในแนวทางแพทย์แผนโบราณและแพทย์แผนปัจจุบัน หรือเป็นแหล่งผลิตยาสมุนไพรเพื่อแจกจ่ายแก่ผู้ยากไร้
- 4) เป็นที่พักสำหรับคนเดินทางจากต่างถิ่น ได้พักอาศัยและกินอยู่โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เพื่อช่วยเหลือผู้ขัดสนจากแดนไกล
- 5) เป็นสโมสรที่ประชาชนพบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจ ตามความต้องการของวัดและชุมชน เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน
- 6) เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลสำหรับประชาชนตามความต้องการของวัดและชุมชน เพื่อกิจกรรมทางศาสนาและสังคม

7) เป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท คือพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษา แก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ ของคนในชุมชน

8) เป็นศูนย์กลางศิลปะและวัฒนธรรม วัดเป็นที่แหล่งรวมศิลปกรรมต่างๆ ของท้องถิ่น ซึ่งเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์และแหล่งอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี

9) เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ที่ประชาชนได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัด หรือยืมไปใช้เมื่อจัดงานบุญหรืองานประเพณีในบ้านและชุมชน

10) เป็นสถานที่สำหรับจัดประชุมหรือทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชนและประชาชน เพื่อบอกแจ้งข่าวสาร หรือร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

11) เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม ทั้งสำหรับปัจเจกบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน

สำหรับบทบาทด้านสังคมของพระสงฆ์ นับจากอดีตพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและนำประโยชน์สุขมาแก่ชุมชนตามสมควร แก่ศักยภาพและความรู้ความสามารถที่พระสงฆ์จะสามารถช่วยเหลือได้ โดยที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ดังจะเห็นได้จากบทบาทของพระสงฆ์ด้านสังคมที่เด่นชัดหลายประการ คือ

(1) พระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการสร้างสาธารณประโยชน์แก่ชาวบ้าน ดังจะเห็นได้จากการที่พระสงฆ์นำศรัทธาชาวบ้านมาร่วมกันสร้างถนน สะพาน ศาลา สถานือนามัย โรงเรียน แหล่งน้ำ และสาธารณประโยชน์อื่นๆ ตามความต้องการของชาวบ้านและชุมชน

(2) พระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการช่วยเหลือด้านสุขภาพในยามที่ชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย อาทิ การดูแลรักษาผู้ป่วยด้วยแนวทางแพทย์แผนไทย หรือให้การรักษายาบาลแบบพื้นบ้านหรือด้วยยาสมุนไพร แม้แต่ในปัจจุบันก็ยังให้การช่วยเหลือผู้ติดโรคเอดส์ ผู้ติดยาเสพติด ผู้ป่วยติดเตียง โดยร่วมมือกับภาครัฐและภาคเอกชนในการดูแลช่วยเหลือ

(3) พระสงฆ์เป็นผู้สนับสนุนการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ สถานฝึกอาชีพ โรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในวัด เป็นต้น รวมถึงมีพระสงฆ์ออกไปร่วมสอนศิลปธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กในโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

(4) พระสงฆ์สนับสนุนช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส คนยากไร้ ผู้ประสบสาธารณภัย หรือการจัดพิธีสงฆ์ให้คนยากจนได้อยู่อาศัยหรือทำกิน คือให้การช่วยเหลือผู้ที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ให้สามารถพึ่งตนเองได้และช่วยเหลือดูแลกันได้

(5) พระสงฆ์สามารถระดมทรัพยากรจากญาติโยมและองค์กรในท้องถิ่น ให้มีส่วนร่วมสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน ทั้งในกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมการพัฒนาสังคม โดยถือเป็นภาระหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกคนที่จะร่วมมือกับพระสงฆ์ อันเป็นการสร้างเสริมสัมพันธภาพที่ดีระหว่างวัดกับชุมชนเพื่อสังคมอยู่ดีมีสุข

จากการทำงานของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ประชาชนมาตั้งแต่อดีต นับว่าพระสงฆ์ได้มีบทบาทในเชิงสังคมที่เด่นชัด โดยเฉพาะในสังคมชนบท ที่บทบาทสังฆการีของคณะสงฆ์ยังคงมีความสำคัญและมีความสอดคล้องกับปัญหาความเดือดร้อนและความต้องการของประชาชนในหลายประเด็น โดยยังคงมีความสัมพันธ์แบบบูรณาการกับประชาชนและชุมชน อย่างไรก็ตามจากการที่สถาบันสงฆ์มีโครงสร้างองค์กรที่รวมศูนย์อำนาจและมีตำแหน่งทางการบริหารหรือสมณศักดิ์เป็นเครื่องมือในการให้ความดีความชอบแก่พระสงฆ์ ประกอบกับมีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองคณะสงฆ์ การทำงานด้านสังฆการีของพระสงฆ์จึงถูกกำหนดกรอบการทำงานมาจากส่วนกลาง พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยทำงานในลักษณะตามสายการบังคับบัญชา ไม่ใช่การทำงานสาธารณสงเคราะห์เชิงจิตอาสา ขณะที่พระสังฆาทรที่ทำงานสาธารณสงเคราะห์เชิงจิตอาสาก็ไม่สนใจที่จะปฏิบัติงานตามกรอบหรือแนวคิดจากส่วนกลาง แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ต่อต้านแข่งขันแต่อย่างใด โดยมุ่งเน้นการ

ทำงานที่สามารถแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนได้

บทบาทด้านสังคหธุระของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

สำหรับบทบาทด้าน “สังคหธุระ” นั้นเป็นบทบาทเชิงรุกของพระสงฆ์ในการเป็นผู้ทำประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลต่อสังคม โดย “สังคหะ” หมายถึง การรวบรวม การย่อ ความเกื้อกูล ความเอื้อเฟื้อ การสงเคราะห์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1159) ส่วน “ธุระ” หมายถึง หน้าที่การงานที่พึงกระทำ กิจในพระศาสนา หรือเรื่องส่วนตัว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 557) เมื่อรวมกัน “สังคหธุระ” จึงมีความหมายว่าเป็นหน้าที่การงานหรือกิจในพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ควรปฏิบัติเพื่อความเกื้อกูล เอื้อเฟื้อ และให้การสงเคราะห์แก่ทุกข์สัตว์ตามสมควรแก่สถานะของบรรพชิต ในเงื่อนไขที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของศาสนิกชน อย่างไรก็ตามบทบาทด้านสังคหธุระของพระสงฆ์ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการทำกิจกรรมสงเคราะห์หรือช่วยเหลือประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยาก แต่ยังรวมถึงการพัฒนาสังคมและให้คำแนะนำข้อธรรมที่เป็นประโยชน์หรือเสนอแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมแก่ประชาชนและชุมชน สำหรับพระสงฆ์ที่เน้นการแสดงบทบาทสังคหธุระในการศึกษานี้จะเรียกว่า “พระสังคหวัตร” ซึ่งวัตรนั้นหมายถึง กิจพึงกระทำ หน้าที่ ธรรมเนียม ความประพฤติ การปฏิบัติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1059-1060) ดังนั้นพระสังคหวัตรจึงหมายถึงพระสงฆ์ที่ยึดถือปฏิบัติหรือกระทำหน้าที่เพื่อความเกื้อกูล เอื้อเฟื้อ และให้การสงเคราะห์แก่ทุกข์สัตว์ตามสมควรแก่สถานะของบรรพชิต อันเป็นการแสดงบทบาทบนพื้นฐานของความมีเมตตาต่อประชาชนโดยไม่ทำงานเพื่อแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ใดๆ กล่าวคือปฏิบัติงานเพื่อมุ่งประโยชน์สุขของประชาชน มิใช่เพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ส่วนตัว หรือประโยชน์แก่เฉพาะบุคคล กลุ่มคน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

ทั้งนี้บทบาทด้านสังคมของพระสงฆ์ได้มีกล่าวถึงไว้ในพระไตรปิฎก และสอดแทรกอยู่ในหลายหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์และ อรรถกถาธรรม ซึ่งสนับสนุนให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการทำประโยชน์แก่สังคม ด้านต่างๆ แต่การแสดงบทบาทสังคมของพระสงฆ์เป็นสิ่งที่พึงระวังไม่ให้ผิด พระธรรมวินัย เพราะไม่เช่นนั้นจะทำให้การทำงานทางสังคมกลายเป็นมลทิน ของพระสงฆ์ แทนที่จะกลายเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม จึงอาจสรุปได้ว่า บทบาทด้านสังคมของพระสงฆ์เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำของพระสงฆ์ที่ ดำเนินไปตามสถานภาพหรือตำแหน่ง เพื่อสงเคราะห์และเอื้อเพื่อเกื้อกูลให้เกิด ประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ ให้มากที่สุด ตามศักยภาพและความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูป โดยไม่เป็นการ ประพฤติหรือปฏิบัติที่ขัดหรือผิดพระธรรมวินัย

ปัจจุบันพระสงฆ์ถูกมองว่าส่วนใหญ่บวชตามประเพณีหรือเพราะต้องการ ศึกษาเล่าเรียนเพื่อจะเป็นบันไดสร้างโอกาสทางสังคม โดยมีจำนวนน้อยที่ ต้องการปลุกตนเองให้ตื่นขึ้นจากความโลภ โกรธ หลง เพราะยังบวชนานเข้า และมีตำแหน่งหรือสมณศักดิ์สูงขึ้น ดูเหมือนว่าความโลภ โกรธ และหลงจะมี มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสังคมไทยปัจจุบันที่มีลัทธิบริโภคนิยมเป็นตัวกำหนด และแพร่เข้าไปถึงแทบทุกวัด การแข่งขันกันสร้างวัดให้ใหญ่โตสวยงามก็เป็นสิ่งที่ พระสงฆ์พากันพอใจ แม้ฝ่ายฆราวาสก็ให้การยอมรับกันโดยทั่วไป หากพระสงฆ์ ต้องการมีบทบาทในเชิงสังคมจะต้องปลุกให้ตนเองตื่นขึ้นและกล้าพอที่ จะปฏิเสธการครอบงำจากบริโภคนิยม โดยพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับปัญหาและ ทุกข์ของสังคม เมื่อเห็นทุกข์ในสังคมมากก็จะเกิดสำนึกและเมตตาพร้อมอุทิศ ตนเพื่อสังคม เอื้ออาทรต่อคนจนและผู้ที่ยุ่ชยากเดือดร้อนในสังคม รวมถึงถ้า พระสงฆ์ฝึกตนให้มีศีลาจารวัตรอันงดงามจนเป็นที่ยอมรับของญาติโยม ก็จะสามารถแสดงบทบาทเพื่อสังคมได้ แต่การที่พระสงฆ์จะมีบทบาททางสังคม ไม่ได้หมายความว่าต้องละทิ้งบทบาทอื่น กล่าวคือพระสงฆ์ควรจะมีบทบาท หน้าที่ในด้านสังคมพร้อมกับการมีบทบาทด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระ

สำหรับประเด็นที่กล่าวว่าพระสงฆ์ควรปฏิบัติภารกิจด้านสังคมหรืออย่างเหมาะสม ต้องไม่ดำเนินงานในลักษณะที่ขัดต่อพระธรรมวินัยและระเบียบปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งได้กำหนดไว้ชัดเจนว่าวัดในสถานะที่เป็นหน่วยงานปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ รวมถึงกิจการอื่นๆ ที่มีความสำคัญในประเด็นทั้งทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรม โดยหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัดนั้นได้กำหนดให้วัดมีสถานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา 31 วรรคสอง และมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 (กรมการศาสนา, 2540ก) วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ รวมถึงกฎหมายอื่นๆ ด้วย โดยที่วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่บางอย่างที่จำเป็นต้องมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทน ซึ่งตามบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 31 วรรคสามว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ตลอดจนมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพราะเหตุนี้ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญยิ่งในกิจการคณะสงฆ์ (กรมการศาสนา, 2540ข) รวมถึงการมีบทบาทต่อสังคมไทยตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หรือระเบียบมหาเถรสมาคม อันเป็นบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์ที่สังคมไทยคาดหวังต่อพระภิกษุสามเณร (กรมการศาสนา, 2540ค)

เมื่อกล่าวถึงบทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์ มักจะถูกมองครอบคลุมในหลายประเด็นคือ วัดควรจะเป็นศูนย์กลางสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สร้างคุณธรรม จริยธรรม และสามัคคีธรรมในท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมที่สามารถชี้นำทิศทางการพัฒนาชุมชนในทางที่ควร และปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเข้าใจศาสนธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542: 3) ในเชิงปฏิบัติวัดเป็นทั้งหน่วยงานปกครองและหน่วยงานพื้นฐานในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระพุทธศาสนา โดยอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็น

องค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ ที่ได้กำหนดหลักเกณฑ์และระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับพระสงฆ์และวัด (พระเทพปริยัติสุธี, 2545: 16) โดยเจ้าอาวาสและพระสังฆาธิการในทุกระดับจึงต้องอาศัยทักษะและความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดี ครอบคลุมบทบาทของพระสงฆ์ 6 ด้านตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ดังนี้

1) บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์ หมายถึงหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการปกครอง ควบคุมและดูแลพระสงฆ์สามเณรในเขตอาวาสของตนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งรวมถึงกฎหมายอาญา มติ ฎีกา ข้อมติ คำสั่ง มติ ประกาศและบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช โดยเจ้าอาวาสจะต้องทำหน้าที่สอดส่องพฤติกรรมของพระสงฆ์สามเณร ระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาที่ลุกลามใหญ่โต จนไม่สามารถจะควบคุมและแก้ไขได้ อันจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และครอบคลุมถึงการที่เจ้าอาวาสจะต้องปกครองวัดให้มีสัปปายะ หรือความสะดวกและเหมาะสมแก่การศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมได้อย่างดี เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างสัมมาทิฐิ และจะทำให้การปกครองคณะสงฆ์ง่ายขึ้นและสะดวกขึ้น บทบาทในด้านการปกครองคณะสงฆ์นี้นอกจากจะดำเนินไปเพื่อความสงบสุขและมีความสันติสุขในหมู่สงฆ์เองแล้ว ยังจะสามารถเป็นต้นแบบของการปกครองให้แก่ฝ่ายฆราวาสได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

2) บทบาทด้านการศึกษา การศึกษาในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่นๆ อันสมควรแก่สมณะ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ปัจจุบันแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ (1) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี (2) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และ (3) การศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักในพระพุทธศาสนาภายใต้การกำกับดูแลของมหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร.) ทั้งนี้หากมองบทบาทของพระสงฆ์จากพื้นฐานพุทธศาสนาแล้ว พระสงฆ์คือผู้เข้าสู่มรรคาแห่งสมณเพศ ซึ่งหมายถึงการเข้าสู่วิถีแห่งการศึกษา หรือวิถีชีวิตของผู้ต้องศึกษาโดยตลอด สิ่งที่พระสงฆ์ทั้งหลายจะต้องศึกษาล้วนเป็นความรู้ ความเข้าใจทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อการทำหน้าที่ของพระสงฆ์ได้อย่างครบถ้วน และเป็นผู้นำพาสังคมไปสู่วิถีปฏิบัติตามหลักศีลธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

3) บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นบทบาทที่เจ้าอาวาสจะต้องทำโดยการจัดการเทศนา และอบรมสั่งสอนประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศไทย บทบาทสำคัญเกี่ยวกับการเผยแผ่ประกอบด้วย หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน และเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยถูกต้อง บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการเผยแผ่นี้ จึงควรเริ่มต้นจากพระสงฆ์ต้องศึกษาเรียนรู้หลักธรรมคำสอนให้เกิดความรู้ แล้วปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจ เพื่อนำไปสอนประชาชนให้ปฏิบัติตามด้วยการเทศน์สอน หรืออบรมแสดงธรรม หรือการปาฐกถา อันเป็นการสอนที่เข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง ส่วนในเนื้อหาสาระที่พระสงฆ์ให้แก่ประชาชนจะแตกต่างกันตามโอกาสและวาระต่างๆ หากพระสงฆ์ตระหนักในบทบาทนี้อย่างจริงจังก็จะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญแห่งพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชน ไปในทิศทางที่เหมาะสมต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ในที่สุด

4) บทบาทด้านการสาธารณูปการ คือบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน เพื่อให้มีความเหมาะสมและสะดวกแก่การศึกษาและปฏิบัติธรรม รวมถึงกิจการเกี่ยวกับการสร้างวัด การตั้งการรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้าง

เป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และการยกวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง และกิจการอื่นๆ ที่เกี่ยวกับศาสนสมบัติของวัด บทบาทด้านนี้ของพระสงฆ์นั้นมีความสำคัญมากต่อวัฒนธรรมไทย ในเชิงการสร้างเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย และความเป็นพุทธ เพราะความเป็นไทยมาจากรากฐานของความเป็นพุทธ ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวไทย ดังนั้นการสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานจึงควรมีเอกลักษณ์ความเป็นไทยและความเป็นพุทธควบคู่กัน เพื่อการรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยและความเป็นสังคมพุทธอย่างเหมาะสม รวมถึงการเป็นแบบอย่างในเชิงของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

5) บทบาทด้านศึกษาสงเคราะห์ คณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ (1) การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษา ที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ประชาชนหรือพระสงฆ์สามเณร และ (2) การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการนี้เป็นการสนับสนุนการศึกษา เช่น โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ การช่วยพัฒนาสถานศึกษา การให้ทุนในการสร้างอาคารเรียน การจัดหาอุปกรณ์การศึกษา เป็นต้น การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้เป็นการศึกษาสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ส่วนที่ทางรัฐบาลไม่สามารถจัดการศึกษาบริการได้ทั่วถึง อันได้แก่กลุ่มประชากรที่ด้อยโอกาสทางสังคมหรือทางเศรษฐกิจ ที่เป็นเหตุให้ด้อยโอกาสทางการศึกษาก็ได้อาศัยพระสงฆ์ให้การศึกษาโดยไม่ต้องพึ่งงบประมาณจากรัฐบาล

6) บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ คือการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมในด้านต่างๆ การจัดกิจกรรมที่วัดและพระสงฆ์ดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ ในด้านสงเคราะห์บุคคลและประโยชน์ส่วนรวม โดยมีลักษณะพื้นฐาน 4

ประการคือ (1) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดและคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น ห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชน เป็นต้น (2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนให้เป็นไปเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (3) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง ก่อสร้างโรงพยาบาล และปลูกต้นไม้ เป็นต้น และ (4) การเกื้อกูลแก่ประชาชนหรือสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชน เช่น การจัดตั้งหน่วยอาสาสมัครเพื่อบรรเทาสาธารณภัยและอุบัติเหตุ มอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัยและสาธารณภัย รวมถึงคนยากจนและคนป่วย (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, 2540: 148-155; พระเทพปริยัติสุธี, 2545: 44-68; พระเลิศพิพัฒน์ จันทปญโญ, 2554: 10-15)

บทบาททั้ง 6 ด้านนี้เป็นบทบาทที่พระสังฆาธิการทุกรูป ในฐานะที่เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ต้องปฏิบัติตามอย่างเหมาะสม อันถือเป็นหน้าที่หลักที่จะช่วยสร้างเสริมความมั่นคงของพุทธศาสนาและสามารถดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยได้อย่างยั่งยืนสืบไปในอนาคต และถือเป็นบทบาทที่ถูกต้องตามระเบียบปฏิบัติของมหาเถรสมาคม โดยมีความมุ่งหวังให้พระสงฆ์ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และสังคมสงฆ์ต้องเป็นสังคมต้นแบบของสังคมนคราวัส สังคมสงฆ์ต้องมีการจัดระเบียบให้ดี เพราะหากสังคมสงฆ์ยังช่วยตัวเองไม่ได้แล้วจะไปช่วยเหลือและพัฒนาสังคมได้อย่างไร ประเด็นที่น่าสนใจคือวัดและพระสงฆ์ควรจะปรับเปลี่ยนบทบาทอย่างไรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามโดยหลักการแล้วพระพุทธเจ้าทรงฝากความหวังในการดูแลพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้ง 4 (ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา) ไม่เฉพาะแต่เพียงพระภิกษุเท่านั้น แต่ควรจะเป็นความร่วมมือกันทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันแบบวิถีพุทธ โดยเฉพาะการ

ปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม บนพื้นฐานแนวคิดเช่นนี้บทบาทด้านศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นบทบาทเชิงรุกตามแนวทางสังคหุระ อันเป็นบทบาทที่พระสังฆาธิการในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของผู้นำในสังคมไทยจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการฟื้นฟูบทบาทที่พึงประสงค์ต่อการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจในบทบาทด้านสังคหุระของพระสงฆ์ในปัจจุบันให้ชัดเจนขึ้น ควรจะทำความเข้าใจต่อบทบาทของพระสงฆ์ใน 2 ประเด็น คือบทบาทของพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำสังคมไทย และบทบาทของพระสังคหวัตรในงานสงเคราะห์และพัฒนาสังคม ดังนี้

บทบาทของพระสังฆาธิการในฐานะผู้นำสังคมไทย

เมื่อพิจารณาจากบทบาทสังคหุระของพระสงฆ์ เราต้องพิจารณาทบบาทของพระสงฆ์ที่มีสถานภาพหรือตำแหน่งเป็น “พระสังฆาธิการ” ซึ่งหมายถึงพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส (กรมการศาสนา, 2540) พระภิกษุที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการได้จะต้องมีพรรษาศมฺวรแก่ตำแหน่ง มีความรู้ความสามารถ ประพฤติเหมาะสมตามพระธรรมวินัย สุขภาพร่างกายแข็งแรง และไม่เคยถูกลงโทษมาก่อน บทบาทของพระสังฆาธิการในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่ามีบทบาทในทางสังคมเกือบทุกด้าน เพราะวิถีชีวิตของพระสงฆ์และประชาชนไม่เคยแยกห่างจากกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า พระสังฆาธิการเป็นผู้มีหน้าที่บริหารปกครองวัดและอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนและชุมชนมาก โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมของวัดในการให้บริการแก่ชุมชนทั้งด้านศาสนาและวัฒนธรรม รวมถึงกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน (พระเทพเวที, 2534) ใน

ภาพรวมกล่าวได้ว่าพระสังฆาธิการคือพระภิกษุผู้มีหน้าที่ส่งเสริมและทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง สร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน สร้างความ เข้มแข็งและความมั่นคงให้กับพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตามท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงสังคมในปัจจุบัน พระสังฆาธิการต้องปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยน ไป ทั้งนี้ศรัทธาและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการเป็นปัจจัยที่จะมีอิทธิพลต่อ การปฏิบัติหน้าที่ เพราะพระสังฆาธิการนอกจากจะมีความรู้ความสามารถ มีบารมี มีคุณธรรม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแล้ว จะต้องมีรูปแบบเป็น “ผู้นำทาง จิตวิญญาณ” ของประชาชน พระสังฆาธิการต้องเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มองกว้าง คิดไกล (พระธรรมปิฎก, 2546) ภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการที่สะท้อนบทบาท หน้าที่ต่อพระพุทธศาสนาและประชาชนมี 6 ด้าน ดังนี้

1) บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามี เอกลักษณ์ที่พระสังฆาธิการจะต้องเรียนรู้ ให้สามารถมองเห็นองค์รวมทั้งหมด เพื่อให้สามารถเข้าไปศึกษาธรรมและปฏิบัติตัว ได้อย่างสอดคล้องและถูกต้อง เหมาะสม จนได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่สถานะ เริ่มจากองค์ประกอบด้าน รูปธรรมที่เห็นชัดที่สุดคือ การเป็นศาสนบุคคลที่สามารถประกอบศาสนพิธีเพื่อ เชื่อมโยงและนำพุทธศาสนิกชนเข้าหาศาสนธรรม นำไปสู่ศาสนปฏิบัติ ตลอดจน สร้างศาสนวัตถุและศาสนสถานตามวิถีแห่งพุทธศาสนา

2) บทบาทผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวิเศษ² เป็นบทบาทพระสังฆาธิการที่ดำเนินการ ด้วยการปลุกฝังศรัทธาผ่านวัตถุมงคล อาทิเช่น พระเทพวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ

² ในที่นี้หมายถึงการเป็นผู้ทำพิธีกรรม เสก เป่า น้ำมันต์ เพื่อเป็นกุศโลบายให้เกิดศรัทธาเบื้องต้น ก่อนการสอนธรรม จึงไม่ควรจะเป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์แบบพุทธ พาณิชย์ แต่เป็นการประกอบพิธีเพื่อเป็นสื่อสอนธรรมให้แก่ญาติโยม เพื่อให้เป็นผู้มีศีลธรรมจริยธรรม และอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานสามัคคีธรรมและสันติสุข

ปริสุทโธ) ท่านได้ศึกษาทั้งฝ่ายคันถธุระและวิปัสสนาธุระจนเป็นที่ยอมรับและศรัทธา นับถือ ท่านได้เผยแผ่ศาสนาทางคาถาอาคมต่างๆ ให้สอดคล้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และได้สร้างวัดอุ้มฉัตรซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมความเชื่อและศรัทธาของประชาชน ต่อพุทธคุณด้วยการบำเพ็ญพุทธานุสสติ ได้ระลึกถึงธรรมคุณด้วยการบำเพ็ญธัมมานุสสติ และได้ระลึกถึงสังฆคุณด้วยการบำเพ็ญสังฆานุสสติ หรือในกรณีบทบาทของพระสังฆาธิการที่รักษาผู้ป่วยด้วยยาแผนโบราณหรือสมุนไพร และรดน้ำมนต์³ เพื่อความเป็นสิริมงคล รักษาโรคภัยไข้เจ็บ และปิดเป่าสิ่งอัปมงคล

3) บทบาทนักบริหารศรัทธา เป็นบทบาทที่ต้องสร้างศรัทธาและรักษาศรัทธาเพื่อขยายศาสนิกชน ซึ่งเป็นศรัทธาในความหมายเชิงความเชื่อทางศาสนา รวมถึงในประเด็นความรู้ความสามารถและความสำคัญของพระสงฆ์แต่ละรูป ทั้งนี้การสร้างศรัทธาของพระสังฆาธิการในปัจจุบันมักจะเน้นในเชิงความรู้ความสามารถด้านเผยแผ่ ทั้งโดยการให้การอบรม การสอน การแสดงธรรม การเขียนตำรา และการปฏิบัติธรรม ผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ หรือการปาฐกถา และการทำงานเชิงรุกออกไปสอนธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนผ่านโครงการต่างๆ เป็นต้น

4) บทบาทผู้นำแห่งจิตวิญญาณ พระสงฆ์ได้รับการยกย่องเป็นผู้นำแห่งจิตวิญญาณจะใช้วิธีการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัท โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือหยิบยกข้อมูลในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกขึ้นมาบรรยายแสดงให้เห็นชัดถึงหลักธรรมที่ถูกต้องและเหมาะสมแก่เด็กและเยาวชน รวมถึงประชาชนทั่วไปได้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หรืออาจเป็นบทบาทเชิงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านการประพาศปฏิบัติตนเองตามหลัก

³ พระธรรมกิตติวงศ์ (2551: 399) อธิบายว่าน้ำมนต์คือน้ำที่ผ่านพิธีเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์ในงานพิธีมงคลต่างๆ น้ำมนต์นิยมนำมาอาบหรือดื่ม

ของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ในด้านความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา ในคุณค่าที่แท้จริง อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน

5) บทบาทนักพัฒนาสังคม เป็นบทบาทการพัฒนาสังคมของ พระสังฆาธิการ เพื่อมุ่งให้ประชาชนมีความรู้ (ปัญญา) อย่างแท้จริงเกี่ยวกับ สถานการณ์ปัญหาต่างๆ เพื่อการพัฒนาให้ศาสนิกชนเป็นคนดีของสังคม (ศีล) มีวินัยในตัวเอง เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคม และให้บุคคลมีจิตใจหนักแน่นในการทำความดีด้วยความขยัน (วิริยะ) ไม่หวั่นไหวกับบารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบ โดยมีความมุ่งมั่นเพื่อให้จิตใจมีความสว่าง สงบ สะอาด (สัมมาสมาธิ) สร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง (ฉันทะ) รู้จักกระตุ้นให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการสร้างพลังแก่ตัวเองอยู่เสมอ (พละ) การกระตุ้นให้มีความขยันและพยายามปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัด (วิริยะ) การกระตุ้นให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมโดยยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตน (จาคะ) การกระตุ้นให้แสวงหาและพัฒนาสติปัญญา (สติ) กระตุ้นและพัฒนาในการทำงาน อุทิศพลังงานทั้งหมดให้แก่งาน (สมาธิ)

6) บทบาทผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ หรือเป็นพระสงฆ์นักวิปัสสนาชี้อาจารย์ทางพ้นทุกข์ บทบาทการเป็นผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ของพระสังฆาธิการจะดำเนินไปโดยการปลูกฝังศรัทธาผ่านการประพฤติปฏิบัติ และการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน โดยยึดถือพระธรรมวินัยในการประพฤติปฏิบัติตนให้มีศีลาจารวัตร กิริยางดงามเรียบร้อย รักษาศีลปฏิบัติธรรมเพื่อฝึกหัดผ่านหลักการทางสติปัญญาอันคือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อสามารถทำวิปัสสนาญาณให้แจ้งได้แล้วการบรรลุธรรมผลจึงจะเกิดขึ้น อันเป็นการหลุดพ้นจากห้วงทุกข์อย่างแท้จริง (พระมหาอำนาจ อานนโท, 2542; สุชาติ หงษา, 2545)

จากแนวคิดบทบาทและภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการดังกล่าวข้างต้น วิถีปฏิบัติของพระสงฆ์และประชาชนควรมีพื้นฐานที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันในรูปแบบทางสายกลาง พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมและสัมพันธ์กับการสร้างสังคมที่ดีไปพร้อมๆ กับการปฏิบัติตามกรอบพระธรรมวินัย พระสงฆ์ไม่ควรแยกออกจากสังคมเพื่อเหตุผลแห่งการหลุดพ้นดังที่กล่าวอ้างกัน⁴ โดยพระสงฆ์และประชาชนควรมีบทบาทและหน้าที่ช่วยสร้างสังคมที่ดีให้เกิดขึ้นได้บนพื้นฐานความสัมพันธ์และวิถีปฏิบัติแบบพึ่งพาอาศัยกัน (reciprocal relationships) ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้พระสงฆ์ควรจะร่วมทำกิจกรรมกับประชาชน โดยเน้นให้พระสงฆ์ต้องหมั่นไตร่ตรองอยู่เสมอว่าควรจะทำอย่างไรที่จะช่วยสร้างเสริมประโยชน์ให้แก่ชุมชนและประชาชนได้บ้าง พระสงฆ์ต้องคิดถึงการบรรเทาทุกข์ให้แก่ประชาชน แม้ว่าพระสงฆ์จะไม่สามารถเสียสละตนเองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนได้ทุกเรื่อง แต่พระสงฆ์ก็ควรจะทำให้มากถึงการสร้างเสริมประโยชน์สุขของประชาชนและสังคมให้พร้อมด้วยศีลธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปกับการกินดีอยู่ดีตามสมควร เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข พระสงฆ์ควรมีความพร้อมต่อการเข้าสู่กระบวนการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมในรูปแบบต่างๆ ทั้งการสงเคราะห์และพัฒนาสังคม เนื่องจากในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมพระสงฆ์จะต้องเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสังคมที่น่าอยู่ มีความสงบสุข เป็นสังคมแห่งกาลยาณมิตรและสังคมแห่งการพัฒนา ไม่ใช่อยู่ร่วมกันอย่างอดอยากแค้นหรือขัดแย้งกัน

บทบาทของพระสังฆาธิการนั้นไม่ได้ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่มุ่งส่งเสริมให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้เราเข้าใจว่าปรากฏการณ์ทุกอย่างในสังคมล้วนมีการเปลี่ยนแปลงและไม่เที่ยงแท้ การเปลี่ยนแปลงนี้เนื่องจากปัจจัยทั้งภายในและ

⁴ อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ส่วนหนึ่งในสายพระป่า ยังคงยึดถือวิถีปฏิบัติที่แยกตนเองออกจากวิถีชีวิตทางโลก และมุ่งเน้นแนวทางวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการหลุดพ้นในเส้นทางสู่นิพพาน โดยละทิ้งหรือละวางจากเรื่องราวทางโลกโดยสิ้นเชิง

ภายนอก พระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของปัจจัยภายในเป็นพิเศษ เพราะปัจจัยภายในทำการเปลี่ยนแปลงของตัวบุคคลมาสู่สังคมโดยตรง ถ้าบุคคลมีการพัฒนาทางจิตใจสูงขึ้นแล้ว สังคมจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ไม่ใช่เป็นปัญหา ทุกคนจะสามารถปรับตัวได้กับทุกสภาพการณ์ของสังคม ปัญหาต่างๆ ในสังคมที่เกิดขึ้นทั่วไปนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากการที่บุคคลปรับตัวไม่ได้กับจังหวะของการเปลี่ยนแปลง ดังจะเห็นได้จากเมื่อประเทศไทยได้พัฒนาไปสู่ความทันสมัย ให้เทียบทันกับอารยธรรมตะวันตก ความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ก็เริ่มลดลง เพราะไม่สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม จนกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ประชาชนเห็นห่างจากวัด ประชาชนจะเข้าวัดเฉพาะในโอกาสทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา และในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตโดยตรงเท่านั้น รูปแบบความสัมพันธ์เช่นนี้ปรากฏให้เห็นเด่นชัดมากในสังคมเมือง

สำหรับพื้นฐานแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมและบทบาทด้านสังคหธุระของพระสงฆ์ พระสังคหวัตรควรทำความเข้าใจต่อปัญหาหรือทุกข์ของสังคม เช่น ปัญหาความรุนแรงทางครอบครัว ปัญหาความอยุติธรรมทางสังคม ปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง ซึ่งทุกข์ของปัจเจกบุคคลก็รวม อยู่ด้วย และสามารถแก้ไขปัญหาควบคู่กันไปได้ ด้วยความคาดหวังว่าทุกคนจะช่วยให้สังคมเป็นสังคมที่สมบูรณ์พร้อม มีความสงบสุข ความเจริญก้าวหน้า ความยุติธรรม ความเมตตากรุณาและเอื้ออาทรต่อกัน โดยแนวคิดเหล่านี้พยายามนำหลักธรรมมาพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ ให้มีความเข้าใจถึงการเชื่อมโยงระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนว่าอยู่ในกระแสของปัญหาเช่นเดียวกัน เกิดการตระหนักที่จะร่วมแก้ไขปัญหานั้นเพื่อเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหาในระดับปฏิบัติการ เสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาเพื่อให้ประชาชนนำไปแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง การแก้ปัญหานั้นจะเน้นการนำหลักคำสอนทางพุทธศาสนามาเป็นฐานในการจัดกิจกรรมทางสังคมที่เป็นรูปธรรม เพื่อแก้ไขปัญหานั้น อันเป็นบทบาทสังคหธุระที่จะเอื้อต่อการสงเคราะห์ เกื้อกูลและพัฒนาสังคมไทยได้

โดยนัยนี้การแสดงบทบาทตามแนวคิดสังคหฺรฐะของพระสงฆ์จึงเป็นประเด็นที่ควรจะนำมาผลักดันและดำเนินการในสังคมไทยปัจจุบัน บนพื้นฐานความร่วมมือกันในกระบวนการพัฒนาเชิงบูรณาการ ดังที่เรียกว่า “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งพยายามจะนำเอาองค์กรและ/หรือสถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่น มาเป็นกลุ่มยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแบบบูรณาการ อันได้แก่ การนำเอา 3 สถาบัน คือ “บ้าน” (หรือชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวมของผู้คนและกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย) “วัด” (สถาบันศาสนาซึ่งช่วยขัดเกลาและบ่มเพาะวัฒนธรรมของคนในชุมชน) “โรงเรียน” (สถานศึกษาเป็นแหล่งเพิ่มพูนความรู้และถ่ายทอดการศึกษาอย่างเป็นระบบ) มาเป็นกลไกในการพัฒนาและเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นสื่อในการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาตนเอง และชุมชน ร่วมกันคิด สร้าง และบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการ (มานพ นักการเรียน, 2552ช, ตอนที่ 6, ออนไลน์) “บ้าน วัด โรงเรียน” จึงเป็นแนวทางเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชน ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม บนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นบทบาทของพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่เกี่ยวข้องในการศึกษาที่ว่า “พระสังคหฺวัตร”

ดังนั้นแนวทางในการปรับปรุงบทบาทสังคหฺรฐะ ทั้งการทำงานในด้านศาสนสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ควรจะให้ความสำคัญกับประเด็นความเป็นจิตอาสาของพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสังฆาธิการในระดับเจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบล ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญขององค์กรคณะสงฆ์ในการทำงานด้านสังคหฺรฐะลงสู่ประชาชนและชุมชน ด้วยเหตุนี้การบริหารจัดการงานสังคหฺรฐะของพระสังฆาธิการ จึงเป็นประเด็นที่องค์กรคณะสงฆ์ต้องให้ความสำคัญในการปรับปรุงและยกระดับความรู้ความสามารถในการบริหารการจัดการ โดยเฉพาะกับพระสังฆาธิการผู้ปฏิบัติในระดับล่างสุดคือเจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบล ที่เป็นผู้รับสนองงานขององค์กรคณะสงฆ์

พระสังฆาธิการบางกลุ่มในชนบทได้เสนอแนวคิดการฟื้นคืนบทบาททางสังคมของพุทธศาสนา โดยเน้นบทบาทด้านสังคมพระ เพื่อให้พระสังฆาธิการได้เข้าไปมีส่วนร่วมในงานศาสนสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ แต่ไม่ได้เน้นที่การทำงานเชิงสงเคราะห์เพียงอย่างเดียว โดยได้พยายามตีความพุทธธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมยุคใหม่ และพยายามกระตุ้นส่งเสริมให้พระสังฆาธิการแสดงบทบาทในการพัฒนาสังคมมากขึ้น จนเกิดคำเรียกว่า “พระสงฆ์นักพัฒนา” (Lapthananon, 2012: 5-6) ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาเป็นบทบาทเชิงสังคหะ โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่าพระสงฆ์ควรมียุทธวิธีในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาสังคมให้แก่ประชาชนตามแนวทางสายกลาง คือไม่ส่งเสริมวิถีปฏิบัติที่สุดโต่งไปในทางที่หลุดพ้นหรือมุ่งเน้นการถือสันโดษแยกตนเองออกจากสังคม และไม่ควรจะหมกมุ่นหรือยึดติดกับวัตถุนิยมมากจนกลายเป็นความลุ่มหลงมัวเมาและห่างเหินจากการเรียนรู้ศีลธรรม (Puri, 2006: 1) อันจะเป็นผลในเชิงการทำลายความสงบสุขในวิถีชีวิตของปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสังคม พระสงฆ์นักพัฒนาเป็นผู้ที่เสนอทางเลือกให้แก่ประชาชนที่จะร่วมพัฒนาไปพร้อมกับพระสงฆ์ที่นำศรัทธาและมีภาวะผู้นำในการพัฒนาสังคม

พระครูโพธิวิธาน วัดโพธิการาม อ.ปทุมรัตต์ จ.ร้อยเอ็ด (สัมภาษณ์, 2 เมษายน 2562) ซึ่งเป็นพระสงฆ์นักพัฒนารูปหนึ่งที่ทำงานด้านสังคหะมานาน ได้ให้คำอธิบายถึงบทบาทด้านการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในปัจจุบันว่า “...มีพระรุ่นใหม่ๆ ที่ท่านมีความต้องการจะทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์และการพัฒนาสังคม แต่ยังมีขาดศักยภาพและประสบการณ์ในการทำงานพัฒนา หรือขาดการเรียนรู้ที่จะทำงานอย่างมียุทธศาสตร์และเป้าหมายให้ชัดเจนว่า จะทำอะไร เพื่ออะไร จะทำอย่างไร จะทำเพียงลำพัง หรือจะมีใครมาเป็นทีมหนุนเสริมช่วยกันทำบ้าง จึงมีบทบาทการทำงานในด้านสังคมพัฒนาที่ขาดการกำหนดแบบแผนการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน และมีบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ในลักษณะการ

ทำงานที่ขาดความเป็นผู้มีจิตอาสาช่วยเหลือสังคม และมักจะทำไปตามคำสั่งหรือตามสายการบังคับบัญชาของพระสังฆาธิการในระดับที่สูงกว่า”

คำว่า “สังฆพัฒนา” นับเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทพระสงฆ์ทั้งในด้านสังคหฺรฐและในด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยมีความหมายในเชิงกว้างว่าเป็นแนวทางการพัฒนาของพระสงฆ์และองค์กรคณะสงฆ์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาสังคมเพื่อยกระดับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และส่งเสริมให้คนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยจุดมุ่งหมายของงานสังฆพัฒนามุ่งไปสู่การสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของคนในสังคมให้สมบูรณ์ขึ้น และเป็นการพัฒนาสังคมที่มีใช้เพียงการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงในด้านใดด้านหนึ่งของสังคมเพียงชั่วคราวชั่วคราว หากแต่เป็นกระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในสังคม เพราะเมื่อคนได้รับการพัฒนาแล้วสังคมก็จะได้รับการพัฒนาด้วยรวมทั้งในการพัฒนาสังคมนั้นจะต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชน กล่าวโดยรวมสังฆพัฒนาครอบคลุมทั้งการพัฒนาด้านกาย ด้านศีลธรรม ด้านจิตใจ ด้านปัญญา และการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาด้านกายคือให้มีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การพัฒนาด้านศีลธรรมคือปรับปรุงแก้ไขความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้ดีขึ้นและมีระเบียบวินัย การพัฒนาจิตใจคือการฝึกฝนตนเองและอบรมตนเอง กระทำตนให้เจริญขึ้นด้วยคุณธรรม การพัฒนาปัญญาคือการศึกษาหาความรู้ ทำความรู้แจ้งเห็นจริงในชีวิตและโลกอย่างชัดเจน สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม การพัฒนาอาชีพหมายถึงการมีปัจจัย 4 เพียงพอแก่การดำรงชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนมีงานทำและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นผลให้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวินวัฒน์, 2547: 6) ตลอดจนเพื่อให้คนในสังคมมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขและช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายใต้ความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์และประชาชน

แนวคิดสังฆพัฒนาสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทย โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวแทนที่จะนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้เพื่อการพัฒนาสังคม ตลอดจนพระสงฆ์มีหน้าที่และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไปพร้อมกับพุทธศาสนิกชนทุกกลุ่มด้วย ปัจจุบันพระสงฆ์ได้เข้ามา มีบทบาทในการพัฒนาสังคมมากขึ้น และพยายามที่จะรักษาบทบาทดังเช่นในอดีตที่วัดและพระสงฆ์เคยมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อสังคมมาก ทั้งนี้พระสงฆ์จะสามารถฟื้นฟูความเป็นผู้นำการพัฒนาสังคมได้ พระสงฆ์ควรแสดงบทบาทในการพัฒนาสังคม ดังนี้

- 1) พระสงฆ์ควรที่จะนำหลักธรรมมาพัฒนาประชาชน เพื่อให้เกิดค่านิยมที่ถูกต้องอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมสืบต่อไป
- 2) พระสงฆ์ควรที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจแนวทางในการพัฒนา โดยจะต้องเริ่มพัฒนาจากตัวเองก่อน ต่อจากนั้นจึงค่อยไปพัฒนาบุคคลอื่น ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป
- 3) พระสงฆ์ควรจะเป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านวัตถุ อันจะเป็นประโยชน์ขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชน
- 4) พระสงฆ์ควรจะมีหน้าที่ในการนำพุทธธรรมไปพัฒนาสังคมในรูปแบบที่เหมาะสม อันจะเป็นการฟื้นฟูหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านสังคหธุระเพิ่มขึ้นบนพื้นฐานหลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับสังคมไทย (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2547)

จากการศึกษาแนวทางสังฆพัฒนาในสังคมไทยพบว่าประกอบขึ้นจากหลายเหตุปัจจัย กล่าวคือจากแรงจูงใจภายนอกที่ผู้อื่น (ทั้งฝ่ายองค์กรปกครอง คณะสงฆ์และชุมชน) มอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำหรือเรียกร้องให้พระสงฆ์ช่วยเหลือสังคม และจากแรงจูงใจภายในของพระสงฆ์เอง คือการที่พระสงฆ์ในชุมชนได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้าน ซึ่งกระตุ้นให้พระสงฆ์คิดว่าควรจะเข้ามา มีบทบาททำงานพัฒนาเพื่อให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พระสงฆ์ได้อาศัยพุทธธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความเมตตาธรรมเป็นหลักนำในการ

พัฒนาสังคม ปัจจุบันจะเห็นได้ว่างานสังคมพัฒนามีความเด่นชัดมากขึ้น โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาสังคมต่างๆ เช่น ปัญหาความยากจนของคนในชนบท ปัญหาการว่างงาน ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนที่ประสบภัย เป็นต้น ทั้งนี้แนวทางสังคมพัฒนาในระยะหลังพระสงฆ์ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้กระตุ้นชักชวนให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันจัดทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง โดยพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาให้ข้อคิดหรือความเห็นในการทำงาน หรือช่วยประสานให้เกิดความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ประชาชน และภาคีเครือข่าย ตัวอย่างที่ชัดเจน คือพระครูพิทักษ์นันทคุณ จังหวัดน่าน ที่เป็นผู้นำจัดตั้งกลุ่มฮักเมืองน่าน ซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์และตัวแทนจากประชาชนหลายฝ่าย ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐ อย่างไรก็ตามแม้ว่าบทบาทของพระสงฆ์นักพัฒนาเหล่านี้ยังเป็นเพียงบทบาทในระดับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มเล็กๆ แต่หากพระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้เรียนรู้อย่างเข้าใจและก้าวเดินร่วมกันไปในทิศทางดังกล่าว คณะสงฆ์จะเป็นพลังทางสังคมที่สำคัญยิ่งของการพัฒนาสังคมไทยทั้งในปัจจุบันและในอนาคต อันเป็นบทบาทด้านสังคมที่ชัดเจน และอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์นักพัฒนาก็เป็นส่วนหนึ่งของพระสังคหวัตร

บทบาทของพระสังคหวัตรในงานสาธารณสงเคราะห์และพัฒนาสังคม

จากเงื่อนไขที่พุทธศาสนาเถรวาทถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่ให้ความสำคัญกับปัญหาของสังคม เพราะเป็นศาสนาที่เน้นในเรื่องของปัจเจกชนค่อนข้างสูง เน้นการศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อการหลุดพ้นสู่นิพพานของแต่ละบุคคล และถูกมองว่าไม่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างแท้จริง กระทั่งส่งผลให้พระสงฆ์ไทยส่วนมากไม่สนใจหรือไม่พยายามนำเอาหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมในลักษณะที่คล้ายกับฝ่ายพุทธศาสนานิกายมหายาน แต่ที่จริงแล้วคำสอนทางพุทธศาสนาในทุกนิกายสามารถใช้ตีความ

ในทางสังคมให้มีความหมายในเชิงช่วยแก้ไขปัญหาของสังคมได้ ไม่ว่าจะเป็นคำอธิบายในเชิงการกระทำของบุคคลหรือสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมก็ตาม โดยมีคำอธิบายประเด็นปัญหาให้สามารถเข้าใจและเป็นที่ยอมรับได้ แต่ที่ผ่านมาพุทธศาสนาเถรวาทมักจะถูกมองว่าขาดคำอธิบายที่สอดคล้องกับยุคสมัยปัจจุบัน และไม่สามารถกำหนดวิธีการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสังคมได้ แม้จะมีพระสังคหัตถ์ที่พยายามตีความหลักธรรมคำสอนให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน แต่พระสงฆ์ที่พยายามจะเข้าไปร่วมแก้ไขปัญหาสังคมนั้นยังคงมีอยู่จำนวนน้อยมากและที่มีสถานะเสมือนคนกลุ่มน้อยในสังคมสงฆ์ เพราะสามารถทำงานได้ในพื้นที่จำกัดเท่าที่ท่านจะทำได้ภายใต้ความศรัทธาของญาติโยม การที่พระสังคหัตถ์เข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนและสังคม ส่วนมากเป็นเพราะท่านเมตตาสงสารญาติโยมในชุมชน จึงอยากจะเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาให้ประชาชนที่ประสบปัญหาและความทุกข์ยากในด้านต่างๆ โดยพยายามสร้างพลังให้พุทธศาสนากลับมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมากขึ้น พลังที่ว่านั้นประกอบด้วย การเสริมในเรื่องการศึกษาทางโลกให้แก่พระสงฆ์ ไม่ใช่เน้นแต่เพียงทางธรรม โดยเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนและสังคม เช่น พยายามจะตีความศีล 5 ให้ครอบคลุมประเด็นปัญหาสังคมมากขึ้น พยายามจะปรับประยุกต์ประเพณีหรือพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อเป็นกรอบควบคุมทางสังคม เป็นต้น

อีกประการหนึ่งที่พบเห็นได้ค่อนข้างชัดเจน คือพระสังคหัตถ์พยายามสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์และประชาชน เพื่อร่วมมือกันสร้างแนวปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาดังทางศาสนาและสังคม แต่ในปัจจุบันสภาพสังคมได้ผลักพุทธศาสนาออกจากสังคม พระสงฆ์กลายเป็นผู้ทำหน้าที่ในแง่ของพิธีกรรมและการเผยแพร่ธรรม อันเป็นเงื่อนไขที่สถาบันสงฆ์เริ่มโดดเดี่ยวตัวเองจากสังคมมากขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีความพยายามทำให้พระสงฆ์กลับเข้ามามีส่วนร่วมกับสังคมมากขึ้น กลับมาทำหน้าที่ทางสังคม ร่วมแก้ไขปัญหาโดยการนำเอาหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้แก้ไข ปัญหา ประเด็นที่ควรพิจารณาคือ

เราจะทำอย่างไรให้พระสงฆ์สามารถทำอะไรร่วมกับสังคมได้อย่างเหมาะสมและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อันจะเป็นวิถีที่จะช่วยสร้างเสริมให้พุทธศาสนาดำรงสถานะ เป็นสถาบันสังคมที่มีความสำคัญและได้รับการยอมรับนับถือ โดยขึ้นอยู่กับว่าพุทธศาสนาจะสะท้อนให้เห็นว่ายังมีประโยชน์ช่วยสนองความต้องการของประชาชนในการแก้ไขปัญหาของพวกเขาได้เพียงใด และประชาชนยังมองเห็นความจำเป็นของพุทธศาสนาอยู่เพียงใด ข้อนี้หมายความว่า การดำรงอยู่เจริญขึ้น เสื่อมลง หรือสิ้นไปของพุทธศาสนา ล้วนขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่มีต่อสังคมเป็นสำคัญ

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของพระสังฆคหวัตรในสังคมไทยปัจจุบันว่าควรจะดำเนินไปอย่างไร ยังมีเงื่อนไขที่ควรพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมและสัมพันธ์กับสังคม 4 ประเด็นคำถาม คือ

1) พระสงฆ์คือใคร? โดยหลักการแล้วพระสงฆ์คือผู้ที่ยึดถือการเป็นสมณะหรือผู้สละแล้วซึ่งความเป็นปัจเจกภาวะในทางโลก มุ่งมั่นศึกษาหลักธรรม คำสอนทางพุทธศาสนา และปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน ตลอดจนอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยมีฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำทางปัญญา โดยเฉพาะพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชน และวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น ทำบุญใส่บาตรในวันสำคัญทางศาสนา ทั้งวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันสำคัญอื่นๆ หรือมาใช้วัดเป็นที่ประชุม เมื่อมีเรื่องราวหรือข่าวสารที่ราชการให้ผู้นำชุมชนมาแจ้งแก่ประชาชน บทบาทเหล่านี้ของวัดยังคงดำรงอยู่ และภาวะผู้นำของพระสงฆ์ไม่ได้สูญหายไปไหน แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์เข้าร่วมมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนลดลง เพราะมีหน่วยงานและองค์กรทางสังคมเข้ามารับบทบาทหน้าที่ทางสังคมแทนวัดและพระสงฆ์ แต่พระสงฆ์ส่วนหนึ่งยังคิดว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และพยายามมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมและพัฒนาชุมชนในรูปแบบต่างๆ

2) พระสงฆ์มาจากไหน? พระสงฆ์ในแต่ละวัดส่วนใหญ่มาจากลูกหลานชาวบ้านในชุมชนหรืออยู่ใกล้กับชุมชนที่วัดตั้งอยู่ อย่างไรก็ตามประเด็นที่มาของพระสงฆ์ในปัจจุบันมีความแตกต่างไปจากอดีตอยู่ประการหนึ่ง กล่าวคือในอดีตผู้ที่มีโอกาสจะบวชเป็นพระภิกษุหรือสามเณรนั้นเป็นผู้มีสถานภาพทางสังคมสูงเป็นการบวชเรียนเพื่อศึกษาความรู้ในวิทยาการต่างๆ และเมื่อลาสิกขาจะออกไปทำงานเป็นนักปกครองหรือข้าราชการ แต่ปัจจุบันนี้ผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุหรือสามเณรนั้น นอกจากการบวชตามประเพณีแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มาจากครอบครัวยากจนและด้อยโอกาสทางการศึกษา จึงเข้ามาบวชเรียนเพื่อโอกาสทางการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ดังนั้นพระสงฆ์และสามเณรในปัจจุบันส่วนมากจึงเป็นลูกหลานของคนในชุมชนนั่นเอง และที่มาศึกษาเล่าเรียนนั้นก็เชื่อว่านั้นคือบันไดเพื่อความก้าวหน้าในสังคม และคงมีส่วนน้อยที่เข้ามาบวชเพื่อจะศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังไปสู่การหลุดพ้น ดังนั้นการที่พระสงฆ์ตัดสินใจเข้ามาบิณฑบาตในสังคหุระเป็นเพราะมีความผูกพันกับคนในชุมชน หรือพบว่าในชุมชนมีปัญหาหรือมีความขัดข้องไม่สะดวกสบายด้วยประการต่างๆ ท่านจึงได้ตัดสินใจเข้าไปเป็นแกนนำหรือมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา หรือร่วมปรับปรุงให้เกิดความพอเหมาะพอดี บนพื้นฐานความคิดที่ว่าท่านเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และมีความสัมพันธ์เป็นเสมือนลูกหลานของคนในชุมชน

3) พระสงฆ์ดำรงความเป็นอยู่ได้อย่างไร? พระสงฆ์มีชีวิตความเป็นอยู่โดยอาศัยปัจจัย 4 จากประชาชนเพื่อยังชีพ ในประเด็นนี้พระสงฆ์จึงต้องตระหนักและเตือนตัวเองอยู่เสมอว่าตนเองอยู่ได้ด้วยการสนับสนุนของประชาชน และเมื่อพบว่าประชาชนประสบปัญหาหรือขาดแคลนสิ่งใด จึงควรที่จะช่วยหรือตอบแทนประชาชนเท่าที่จะสามารถทำได้ เพราะหากประชาชนยังลำบากทุกข์ยาก ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสม ก็จะไม่สามารถสนับสนุนความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ได้ พระสงฆ์ก็ต้องลำบากไปด้วย พระสงฆ์จึงต้องตอบแทนและช่วยเหลือประชาชนและชุมชนด้วยการเข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ พระสงฆ์ในปัจจุบันส่วนหนึ่งตระหนักว่า “เรามีชีวิตความเป็นอยู่

เพราะอาศัยชาวบ้านเลี้ยงชีพ จึงต้องสำนึกและเตือนตัวเราอยู่เสมอว่า เราจะช่วยชาวบ้านเขาอย่างไร ให้มีความเป็นอยู่สุขสบายที่เหมาะสมตามสมควรในวิถีชีวิตปัจจุบัน” (พระครูโพธิวิริยคุณ, สัมภาษณ์, 14 กันยายน 2561) จึงได้ตัดสินใจเข้ามามีบทบาทในด้านสังคม

4) พระสังฆวัตรคือใคร? พระสังฆวัตรคือกลุ่มพระสงฆ์ที่เข้าไปมีบทบาทในการสงเคราะห์ช่วยเหลือและพัฒนาสังคม แทนที่จะจำกัดตัวเองอยู่กับการเทศน์ การสอน และการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น พระสังฆวัตรจำนวนไม่น้อยตัดสินใจเข้าร่วมทำงานสาธารณสงเคราะห์และพัฒนาชุมชนด้วยความคิดริเริ่มของตนเอง มิใช่เพราะการชักนำของหน่วยงานรัฐหรือเพื่อสนองนโยบายรัฐ พระสังฆวัตรเหล่านี้ได้พบเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนของชาวบ้านรอบวัด หลายท่านได้เริ่มช่วยเหลือชาวบ้านด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กในวัด การอบรมเยาวชน ต่อมาก็ขยับขยายไปสู่การช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจหรือความเป็นอยู่ เช่น ทำโครงการฝึกออาชีพ ธนาคารข้าว ธนาคารควาย สหกรณ์ร้านค้า บางรูปสงเคราะห์ชาวบ้านด้านสุขภาพอนามัย เช่น ส่งเสริมการแพทย์พื้นบ้าน ให้คำแนะนำด้านสุขภาพอนามัย หรือดูแลรักษาผู้ป่วยเอดส์ ขณะที่หลายรูปส่งเสริมชาวบ้านในเรื่องเกษตรผสมผสาน หรือเกษตรกรรมเพื่อการพึ่งตนเอง เป็นต้น พระสังฆวัตรส่วนมากรู้สึกถึงความรับผิดชอบที่จะช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้กับคนในชุมชน เพราะคนในชุมชนนอกจากจะเป็นผู้เลี้ยงดูสนับสนุนการศึกษาและปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์แล้ว ยังมีความผูกพันในเชิงเครือญาติต่อกันด้วย

พระสังฆวัตรได้ทำให้สังคมไทยตระหนักว่าพระสงฆ์นั้นไม่ได้มีบทบาทเฉพาะพิธีกรรมในวัดอย่างที่เห็นกันโดยทั่วไปเท่านั้น อันที่จริงบทบาทที่ท่านทำในงานสาธารณสงเคราะห์และการพัฒนาสังคมก็มีใช้สิ่งใหม่ จริงอยู่พระสงฆ์ไทยแต่ก่อนย่อมไม่รู้จักธนาคารข้าวหรือธนาคารควาย แต่เป็นธรรมดาмаกที่การพัฒนาหมู่บ้านในอดีต เช่น การขุดบ่อน้ำ ตัดถนน จะมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ

ในฐานะที่ท่านเป็นผู้นำชุมชนควบคู่กับผู้นำทางจิตใจ แต่บทบาทดังกล่าวได้เลือนหายไปเนื่องจากมีหน่วยงานของรัฐมาทำหน้าที่แทน (พระไพศาล วิสาโล, 2546) พระสังคหวัตรในปัจจุบันจึงมิได้ทำอะไรใหม่ นอกเหนือจากการรื้อฟื้นให้บทบาทด้านสังคหวัตรของพระสงฆ์กลับมา สิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตก็คือการที่พระสังคหวัตรเข้าไปมีบทบาททางสังคมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต่างจากสมัยก่อนที่บทบาทดังกล่าวมักจะดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านและชุมชนประสบอยู่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือเมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือปัญหาเฉพาะหน้าขึ้นมา

นอกจากนี้การทำงานของของพระสังคหวัตรยังเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้เรียนรู้ถึงการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมชุมชน โดยทำงานทั้งในเชิงสงเคราะห์สาธารณประโยชน์และในเชิงการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนา ซึ่งในระยะแรกๆ นั้นทำโครงการต่างๆ โดยเป็นทั้งผู้ตัดสินใจและผู้บริหารกิจกรรมต่างๆ ด้วยตัวท่านเอง ประชาชนเป็นเพียงผู้สนองงานหรือเป็นฝ่ายที่รับประโยชน์จากโครงการดังกล่าว การเป็นผู้นำในลักษณะนี้ทำให้โครงการทั้งหลายขึ้นอยู่กับพระสงฆ์นักพัฒนาเพียงผู้เดียว ดังนั้นเมื่อท่านเจ็บป่วยหรือมรณภาพหรือวางมือ โครงการก็มักจะสิ้นสุดลง แต่ในระยะหลังมีพระสงฆ์นักพัฒนาจำนวนมากขึ้นที่ได้เปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้กระตุ้นชักชวนให้ประชาชนรวมกลุ่มกันจัดทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง โดยท่านเป็นเพียงที่ปรึกษา ให้ข้อคิดความเห็นในการทำงาน หรือช่วยประสานให้เกิดความสามัคคีในกลุ่มและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง การรวมกลุ่มประชาชนในลักษณะนี้นอกจากจะแบ่งเบาภาระของพระสงฆ์นักพัฒนาแล้ว ยังเป็นการศึกษาเรียนรู้ที่สำคัญ เพราะกระบวนการกลุ่มเอื้อให้ประชาชนได้แลกเปลี่ยนความเห็นและประสบการณ์ ตลอดจนสามารถเรียนรู้จากกันและกันได้มากขึ้น การเรียนรู้ดังกล่าวเมื่อผนวกกับความไว้วางใจที่เพิ่มพูนขึ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกัน จะสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนมากขึ้นในการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่ยากและใหญ่กว่าเดิม นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน จึงเห็นได้ว่าบทบาทของ

พระสงฆ์นักพัฒนาได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทย และสามารถผสมผสานบทบาททั้งทางศาสนาและสังคมได้อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้นในแนวทางของพระสังคหัตถ์

อย่างไรก็ตามจากการที่สังคมไทยในปัจจุบันได้นำแนวคิดจากตะวันตกมาใช้เป็นฐานในการพัฒนา จนกลายเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนในหลายเงื่อนไขและเหตุปัจจัย ดังนั้นหากพระสงฆ์ซึ่งมีสถานะเป็นทั้งผู้นำทางปัญญาและผู้นำทางสังคม ไม่สนใจจะศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเหตุปัจจัยของปัญหาต่างๆ แล้ว คงยากที่พระสงฆ์จะดำรงรักษาความเป็นผู้นำในสังคมไทยไว้ได้ และคงจะไม่สามารถแสดงบทบาทในการแก้ไขปัญหาสังคมของประชาชนและชุมชนได้อย่างเหมาะสม พระสงฆ์จึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ ไม่ใช่เพียงการสร้างเสริมหลักศีลธรรมให้คนเป็นคนดี แต่ต้องเป็น “พลเมืองที่ดี” ของสังคม (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2557: 43) ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์จะต้องเริ่มพัฒนาศักยภาพของตนเองในมิติด้านการพัฒนาสังคม และสังคมไทย ควรเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปทำหน้าที่ด้านการพัฒนาสังคมให้มากขึ้น เพื่อร่วมสนับสนุนโครงการและกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ เพื่อความสงบสุขของสังคมโดยรวม แต่พระสงฆ์ควรตระหนักชัดว่าบทบาทการพัฒนาสังคมนั้นไม่ควรจะเน้นเพียงการไปช่วยประชาชนในการพัฒนาด้านวัตถุ แต่ควรจะมุ่งเน้นการพัฒนาด้านจิตใจเป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะการช่วยกันปลุกมโนธรรมสำนึกให้ผู้คนภูมิใจในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความเชื่อมั่นในคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น คนในชุมชนหรือสังคมก็จะสามารถยื่นมือช่วยกันได้ด้วยการพึ่งตนเอง อย่างไม่ถูกกลืนไปกับวัฒนธรรมบริโภคนิยมและทุนนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้การทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาในปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็น 2 แนวทาง คือ

1) การเป็นผู้นำพัฒนาชุมชน เป็นการดำเนินงานที่พบเห็นได้ทั่วไปในหมู่พระสงฆ์นักพัฒนาส่วนใหญ่ คือความเป็นผู้นำการพัฒนาในลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคล

ทั้งในการพัฒนาวัดและพัฒนาชุมชน ตัวอย่างเช่น พระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม จิตฺติสีโล) วัดโนนเมือง ตำบลโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา ท่านเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาเพื่อเด็กด้อยโอกาสทางสังคมและขาดโอกาสด้านการศึกษา โดยการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตรวัดโนนเมืองขึ้น รับผิดชอบต่อเด็กด้อยโอกาสและเด็กที่เกิดปัญหาต่างๆ คือเด็กที่เป็นกำพร้า เด็กที่พ่อแม่หย่าร้างหรือแยกทางกัน เด็กหลงผิดติดยาเสพติด เด็กที่ครอบครัวยากจน และเด็กที่พ่อแม่ต้องโทษอยู่ในเรือนจำ ท่านยินดีรับมาอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาโดยเด็กไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ พระครูศีลวราภรณ์จึงถูกมองว่าเป็นเทวดาของเด็กผู้ด้อยโอกาสโดยแท้ นอกจากนี้ท่านยังมุ่งมั่นพัฒนาชาวบ้านโนนเมืองให้ปลอดภัยจากอบายมุขทุกประเภท และได้ทำงานพัฒนาอื่นๆ อีกหลากหลายกิจกรรม

2) การรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายสังฆพัฒนา เป็นการทำงานของพระสงฆ์ นักพัฒนาในเชิงการรวมกลุ่มเป็นภาคีเครือข่ายร่วมมือกันทำงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ช่วยเหลือและสนับสนุนกันเพื่อให้สามารถผลักดันการพัฒนาบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายของกลุ่มหรือเครือข่าย ทั้งนี้ในอดีตมีหลายเครือข่ายสังฆพัฒนาที่มีบทบาทสำคัญอยู่ในภาคอีสาน เช่น มูลนิธิพิพิธประชานาถของพระครูพิพิธประชานาถ (นาน สุพุทธสีโล) แห่งวัดสามัคคี บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ หรือเครือข่ายสังฆพัฒนายโสธรของพระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) วัดท่าลาด ตำบลนาโสี อำเภอภูซุ้ม จังหวัดยโสธร เป็นต้น โดยกิจกรรมการพัฒนาทั้งหมดที่ท่านทำยึดเอาผลประโยชน์และสันติสุขของส่วนรวมเป็นสำคัญ ในปัจจุบันมีหลายเครือข่ายเพิ่มขึ้น เช่น พระสังฆพัฒนาโคราช องค์การพระผู้นำแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองอุบลราชธานี-อำนาจเจริญ เครือข่ายองค์การพระสังฆพัฒนาแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง เป็นต้น

จากที่กล่าวมาถึงการทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนา เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระสงฆ์ในแนวทางสังคหุระ ที่ได้ช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนและพัฒนาสังคม ถ้าพระสงฆ์เอาแต่เก็บตัวเวียนคัมภีร์หรือปลีกวิเวก

เพื่อปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ไม่สนใจจะช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชน ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์อาจจะห่างเหินกันออกไปเรื่อยๆ ดังนั้นพระสงฆ์ต้องแสดงบทบาทด้านสังคหุระด้วยการสงเคราะห์แก่กุลประชาชนและพัฒนาสังคม ในขณะที่ประชาชนก็อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยการถวายจตุปัจจัย พระสงฆ์และประชาชนต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าเมื่อใดพระสงฆ์ไม่ทำประโยชน์และประชาชนไม่เห็นความสำคัญในการมีอยู่ของพระสงฆ์และพุทธศาสนา ในที่สุดก็จะไม่มีใครออกมาปกป้องพระพุทธศาสนา ยิ่งไปกว่านั้นการแสดงบทบาทสังคหุระของพระสงฆ์ก็สอดคล้องกับการปฏิบัติตามพุทธพจน์ในคราวที่พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกรุ่นแรกไปประกาศพระศาสนาว่า “จรถ ภิกขเว จาริกิ พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย - ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก” พระสงฆ์จึงต้องมีบทบาทเชิงสังคหุระเพื่อสงเคราะห์ประโยชน์แก่ประชาชนและสังคม แต่พระสงฆ์ต้องไม่ปฏิบัติตนก้าวล่วงเข้าสู่ภาวะทางโลกมากเกินไป คือไม่ผิดจากพระธรรมวินัยและกฎหมาย เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนให้เหมาะสมและมีคุณภาพ

พระสังคหัตถ์ควรจะต้องมีบทบาทนำประชาชนให้ก้าวเดินไปข้างหน้าอย่างมีความมั่นใจ รวมถึงการเป็นที่ปรึกษากิจการต่างๆ ให้แก่ญาติโยมได้ และได้รับการยอมรับในการทำงาน ทั้งงานของคณะสงฆ์ งานการศึกษา งานสังคม งานการพัฒนาชุมชน กล่าวคือต้องเป็นผู้นำที่ทำงานได้อย่างครอบคลุมในทุกประเด็นปัญหาของประชาชนและชุมชน ตลอดจนการได้รับการยอมรับในด้านภูมิรู้และภูมิธรรม (ประเสริฐ ปอนถิ่น, 2561, ออนไลน์) ซึ่งในปัจจุบันการทำงานของพระสังคหัตถ์ได้รับการยอมรับมากขึ้นจากองค์กรคณะสงฆ์คือมหาเถรสมาคม ดังจะเห็นได้จากนโยบายของมหาเถรสมาคมที่กำหนดให้หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) มุ่งเน้นการทำงานใน 8 ด้าน คือ ศีลธรรม และวัฒนธรรม สุขภาพและอนามัย สัมมาอาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์

สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูทเวที่ธรรม และสามัคคีธรรม (พระสุธีรัตนบัณญัติ และคณะ, 2562) ซึ่งหากพิจารณาโดยจำแนกในเชิงความคาดหวังผลแล้ว กล่าวได้ว่าประกอบด้วย เพื่อการสร้างพื้นฐานการอยู่ร่วมกันที่ดีในสังคม คือเรื่อง ศีลธรรมและวัฒนธรรม สันติสุข กตัญญูทเวที่ธรรม และสามัคคีธรรม เพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน คือสุขภาพและอนามัย สัมมาอาชีพ และเพื่อการสงเคราะห์ชุมชน คือศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ ในภาพรวมกล่าวได้ว่าหน่วย อ.ป.ต. เป็นการทำงานที่ครอบคลุม ทั้งด้านสังฆฐานะและคณฐานะ โดยมุ่งแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องของประชาชน เสริมสร้างและดูแลสิ่งที่เป็นความผาสุกแก่ประชาชน และสิ่งที่เป็นประโยชน์ของประชาชนทั้งในเชิงพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่ามหาเถรสมาคมได้จัดตั้งหน่วย อ.ป.ต. ให้เป็นกลไกการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์และพัฒนาสังคมของคณะสงฆ์ร่วมกับชุมชนและภาคราชการ

ดังนั้นบทบาทของพระสังฆาตฺรจึงเป็นการเชื่อมวิถีของ “โลก” กับ “ธรรม” เข้าด้วยกัน และสะท้อนให้เห็นว่าธรรมนั้นไม่ได้อยู่เฉพาะในวัด หากยังสามารถปฏิบัติได้ท่ามกลางกิจกรรมทางโลก หรือโดยใช้กิจกรรมทางโลกเป็นสื่อ ดังที่พระสุบิน ปณฺโฑ ผู้นำในการจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ทั่วจังหวัดตราด ได้ชี้ให้ประชาชนเห็นว่าการนำเงินมารวมกันเพื่อให้เพื่อนบ้านที่กำลังเดือดร้อน มีโอกาสกู้เอาไปใช้ก่อนนั้นเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง มิใช่ว่าบุญจะต้องทำที่วัด หรือกับพระสงฆ์เท่านั้น ขณะเดียวกันในการร่วมกิจกรรมดังกล่าวประชาชนยังมีโอกาสได้ปฏิบัติธรรมหรือฝึกฝนตนในเรื่องของความซื่อสัตย์และความไว้วางใจกัน อันเป็นธรรมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนและชุมชน

บทที่ 3

**แนวคิดและ
การดำเนินงาน
สาธารณสงเคราะห์
วิถีพุทธ**

การศึกษานี้พิจารณางานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ว่าเป็นแนวทางหนึ่งของพุทธศาสนาเชิงรุกที่ดำเนินการภายใต้บทบาทสังฆคณะ โดยเน้นการดำเนินงานเพื่อประโยชน์ต่อสาธารณชน ดังนั้นงานสาธารณสงเคราะห์ในการศึกษานี้จึงอาจให้คำจำกัดความในเชิงกว้างได้ว่า หมายถึงกิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์ที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมหรือบริการในเชิงการช่วยเหลือให้แก่ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อนหรือประสบภัยในเงื่อนไขหรือรูปแบบต่างๆ เพราะยังสังคมไทยพัฒนาก้าวหน้า คนยากจนและผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนก็ยิ่งปรากฏชัดมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ในปัจจุบันมีคนชราและผู้ป่วยถูกทอดทิ้งจากญาติพี่น้องจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ควรจะต้องอิงอยู่กับหลักธรรมทางพุทธศาสนา และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ดังนั้นการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยจึงควรเรียกว่าเป็นงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

บทบาทการสาธารณสุขสงเคราะห์: พุทธศาสนาเชิงรุก

สังคหุระเป็นบทบาทที่ครอบคลุมทั้งด้านศึกษาสงเคราะห์และด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ซึ่งเน้นการใช้หลักการสงเคราะห์และพัฒนาสังคม อันเป็นบทบาทตามแนวทางพุทธศาสนาเชิงรุกที่คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมได้ผลักดันเป็นส่วนหนึ่งในแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ภายใต้เงื่อนไขสร้างความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ และภาคประชาสังคม เพื่อใช้เพื่อกลไกขับเคลื่อนสังคมไทยให้สามารถช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยากและเดือดร้อนจากสภาพปัญหาต่างๆ และยังสามารถใช้เป็นสื่อหรือเครื่องมือในการชักนำประชาชนกลับเข้าหาธรรม อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการสาธารณสุขสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายดังกล่าว พระสงฆ์ควรจะดำเนินการบนพื้นฐานการใช้ปัญญา เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหรือการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ดังนั้นพุทธศาสนาเชิงรุกในงานสาธารณสุขสงเคราะห์จึงเป็นแนวทางที่เน้นให้วัดเป็นที่พึ่งของสังคม เช่น สนับสนุนการให้บริการรักษาพยาบาล การใช้วัดเป็นที่พักอาศัย ที่พักพิง ที่สร้างอาชีพหรือรายได้ โดยวัดและพระสงฆ์อาจดำเนินการในแนวทางการบริหารจัดการเอง การเข้าไปสนับสนุน การเข้าไปแสวงหาการมีส่วนร่วมแบบภาคีเครือข่าย และการเข้าไปช่วยเหลือแบบให้เปล่า (สายพิรุณ เพิ่มพูล, 2560: 71) ซึ่งล้วนเป็นบทบาทที่พระสงฆ์จะต้องดำเนินการเพื่อสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตของกรอบแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม โดยใช้กระบวนการทัศนวิधिพุทธที่ประกอบด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน และส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตามวิधिวัฒนธรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้งานสาธารณสุขสงเคราะห์ยังคงจะอยู่ในขอบเขตของบทบาทด้านสังคหุระ ที่พระสงฆ์ต้องให้การสงเคราะห์และช่วยเหลือแก่

ประชาชนทั้งทางด้านจิตใจและด้านวัตถุ ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบของมหาเถรสมาคม 4 ประการ คือ

(1) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ได้แก่ การที่คณะสงฆ์ได้ดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจกรรมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจกรรมห้องสมุดประชาชน กิจกรรมจัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

(2) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนกิจการที่รัฐหรือเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การขุดสระน้ำขนาดใหญ่เพื่อเป็นแหล่งอุปโภคหรือเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์ เป็นต้น

(3) ด้านการเกื้อกูลสาธารณสมบัติ สถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างบริการระบบไฟฟ้า ปลุกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะ และอื่นๆ

(4) ด้านการเกื้อกูลประชาชนในยามประสบภัย เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย มอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือตั้งกองทุนอาหารเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส หรือการสงเคราะห์ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัย หรือการสงเคราะห์คนชราและคนพิการที่ขาดคนดูแลหรือเจ็บป่วย เป็นต้น (พระครูใบฎีกาสूरพล อาสโภ, 2558)

สำหรับการพิจารณาถึงกลุ่มเป้าหมายที่จะรับบริการงานสาธารณสงเคราะห์ พระราชรัตนมุนี (2540: 14) ได้กล่าวว่่างานสาธารณสงเคราะห์เป็นการจัดการเพื่อให้มีการสงเคราะห์ในด้านต่างๆ แก่สาธาณชน ซึ่งรวมถึงพระสงฆ์สามเณร ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัด หรือประชาชนทั่วไป เพราะวัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดมีสถานะเป็นศูนย์กลางของของสังคม และพระสงฆ์ก็

เป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนจึงเป็นหน้าที่ของวัด และพระสงฆ์ที่จะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นเสมือนบทบาทหนึ่งของพระสงฆ์ที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนในขอบเขตที่จะทำได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บุญศรี พานิชจิตต์ (2540: 25) ที่อธิบายเกี่ยวกับงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดต่อชุมชนและสังคมไว้ว่า งานสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์และวัดในการเชื่อมประสานสาธารณประโยชน์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยากกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสงเคราะห์อาจจะเป็นการดูแลด้านจิตใจ หรือการกระทำด้านอื่นๆ เช่น การให้คำปรึกษา การให้คำแนะนำ รวมถึงให้การสงเคราะห์ด้านวัตถุและบริการ เช่น การบริจาคเงินเพื่อสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น

การดำเนินงานงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ควรจะต้องประกอบด้วยหลักการสำคัญ คือให้การสงเคราะห์เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ จึงจะเป็นการสงเคราะห์ที่มีผลยืนยาวและเกิดผลลัพธ์ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตได้จริง การสงเคราะห์แบบให้เปล่าเรื่อยไปจะทำให้เขาอ่อนแอ หรือสงเคราะห์ด้วยวัตถุมากเกินไปก็ทำให้ขาดปัญญา แต่ควรจะต้องสงเคราะห์ให้เขาฉลาดขึ้น ให้รู้ว่าการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตควรเป็นอย่างไร ควรจะต้องทำอะไร และจะต้องให้เขาพยายามช่วยเหลือตนเองได้ รวมถึงการสงเคราะห์ไม่จำเป็นต้องให้สิ่งของหรือบริการที่ผู้รับมีความพึงพอใจเสมอไป การที่เราดำเนินการสาธารณสงเคราะห์เพื่อให้ถูกอกถูกใจของผู้คนอาจจะเป็นการทำลายสังคมได้ และที่สำคัญคือการสาธารณสงเคราะห์ไม่ใช่เป็นเพียงการสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่ควรจะเป็นการสงเคราะห์เพื่อสาธารณชน โดยเน้นการสนับสนุนให้เขาสามารถดำเนินชีวิตสืบต่อไปได้อย่างพอสมควรแก่อดีตภาพ บนพื้นฐานการใช้สติปัญญารู้จักแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง รวมถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสงบและมีศีลธรรมเป็นเครื่องนำทาง

ดังนั้นภาพรวมการสาธารณสุขสงเคราะห์ควรจะเป็นการช่วยเหลือหรือแก้ไข ปัญหาทุกข์ภัยของเพื่อนมนุษย์ ด้วยการแก้ไขปัญหาใน 2 แนวทางหลักควบคู่กันไป คือ (1) แก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุที่ก่อให้เกิดความทุกข์ ด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรม (2) แก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุหรือปัญหาเฉพาะหน้า ด้วยการบรรเทาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น วัดและพระสงฆ์ควรจะสงเคราะห์ทั้งสองด้านควบคู่กันไป เพื่อส่งเสริมให้มีการประพฤติปฏิบัติธรรมพร้อมทั้งได้ให้ความช่วยเหลือเพื่อลดปัญหาและความเดือดร้อน กิจกรรมหนึ่งในเชิงสาธารณสุขสงเคราะห์ที่วัดและพระสงฆ์ในปัจจุบันทำกันมาก คือการเชิญชวนให้ประชาชนมาร่วมกันทำบุญ บริจาคเงินหรือถวายสังฆทาน เพื่อที่จะนำเอาเครื่องอุปโภคบริโภคไปช่วยเหลือ ผู้ประสบภัยหรือเดือดร้อน และเพื่อช่วยแก้ไขสถานการณ์เลวร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยให้ความช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ เช่น มอบถุงยังชีพแก่ผู้ประสบ ภัยหนาว ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย สนับสนุนเครื่องมือและเครื่องอุปโภค แก่ชาวไทยภูเขา และให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลืองานต่างๆ ทั้งของภาครัฐและ เอกชนที่ร้องขอมา เป็นต้น

ทั้งนี้พระสงฆ์ที่จะทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ได้ดีควรจะเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจ มีปัญญารู้จักคิดวินิจฉัยการทำงาน มีจิตอาสา มีความรับผิดชอบ มีวินัยในการปฏิบัติงาน และมีความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของพระสังฆาธิการในระดับเจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบล ซึ่งจะต้องบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ ควรแสดงออกถึงบทบาท และความพร้อมที่จะเป็นผู้นำในการบริหารจัดการ ดังนี้

1) ความเป็นผู้นำมีวิสัยทัศน์ที่ดี หมายถึงการเป็นผู้มีความคิดกว้างไกล และมีการวางแผนและการดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อ มุ่งสู่ความสำเร็จในปัจจุบันและอนาคต

2) ความเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีจิตใจกว้าง เปิดใจพร้อมรับฟัง แนวความคิดและข้อเสนอแนะของผู้อื่น เป็นผู้มึจิตใจที่มีความเอื้ออาทรต่อ ผู้ตกทุกข์ได้ยากอยู่เสมอ

3) ความเป็นผู้มีมีความเชี่ยวชาญในงาน มีการบริหารจัดการและทำงานอย่างถูกต้องและคล่องแคล่ว มีประสบการณ์และมีความชำนาญหรือเชี่ยวชาญในงานต่างๆ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์

4) คุณสมบัติความเป็นผู้นำเชิงพุทธ คือเป็นผู้มีความคิดดี มีจิตใจที่ดีงาม มีความเป็นกันเองกับคนอื่นทุกหมู่เหล่า และมีทักษะความชำนาญในการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์และกิจกรรมทางพุทธศาสนา

สิ่งสำคัญที่สุดในความเป็นผู้นำบริหารงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จะต้องเป็นผู้มีจิตอาสาที่ต้องการจะทำงานเพื่อสังคม และมีความเข้าใจในหลักธรรมเพื่อจะนำมาปรับใช้ในการทำงาน เช่น หลักธรรมพละ 4 ซึ่งจะช่วยสร้างพลังในการทำงานและการบริหารงานจัดการงานได้อย่างแข็งขัน 4 ประการ ได้แก่ (1) ปัญญาพละ คือ การมีกำลังแห่งความรู้และปัญญา (2) วิริยะพละ คือ กำลังแห่งความเพียรในการทำงาน (3) อดวิชชพละ คือ กำลังแห่งความสุจริต ปราศจากการทุจริตในงาน และ (4) สังคหพละ คือ มีกำลังแห่งความสามัคคีร่วมงานกับผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559: 169) อันเป็นหลักธรรมที่สะท้อนว่าความเป็นผู้นำในงานสาธารณสุขสงเคราะห์จะต้องมีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ พร้อมจะทำงานบริการสาธารณะให้งานสำเร็จผล และให้ทุกคนพอใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้พละธรรม 4 จะช่วยเสริมการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ในเชิงความร่วมมือกับทุกกลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง นำคนให้มาร่วมทำงาน นำองค์กรให้พัฒนาด้วยทีมงานหรือคณะทำงานที่มีคุณภาพ คือการมีผู้นำที่ดี การมีสมาชิกที่ดี สมาชิกมีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน สมาชิกและทีมงานมีการเรียนรู้ร่วมกัน และสมาชิกมีจิตใจที่ดีงามเน้นการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

ทั้งนี้พระครูอมรชัยคุณ (สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2561) ได้อธิบายถึงภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในการสร้างคุณภาพและประสิทธิภาพของงานสาธารณสุขสงเคราะห์ที่มีต่อชุมชนว่า จะเกิดขึ้นได้ต้องมีระบบและรูปแบบการ

จัดการที่ดี มีองค์ประกอบด้านบุคคล ระบบงาน ระบบการจัดการ และปัจจัยสนับสนุนต่างๆ อย่างเหมาะสม กล่าวคือพระสังฆาธิการต้องมีวิสัยทัศน์ในการทำงานเพื่อสังคม มีความเข้าใจ และให้ความสำคัญต่อการทำหน้าที่เป็นผู้นำคน และเป็นผู้นำองค์กรสู่การพัฒนา พร้อมทำหน้าที่ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถ มีความตั้งใจ และมีการพัฒนาคณะทำงานสู่การเป็นทีมงานในด้านสาธารณสุขสงเคราะห์อย่างมีคุณภาพ ตลอดจนมีระบบการจัดการงานที่มีการวางแผน มีระบบโครงสร้างการทำงาน มีการจัดการด้านบุคลากร การอำนวยการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนตามแนวทางพลังบวร คือ บ้าน วัด และราชการ (รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชน)

พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ (2558) ได้ศึกษาแนวคิดการบริหารจัดการกิจกรรมด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ และนำเสนอยุทธศาสตร์ในการสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อให้สังคมไทยมีความสงบและมีความมั่นคงทางสังคมพบว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาแนวคิดการสาธารณสุขสงเคราะห์ได้ปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย สอดคล้องกับความเป็นพลวัตของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แม้แต่การนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนในยุคปัจจุบันสำหรับแนวทางการปฏิบัติเพื่อบริหารจัดการงานสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ดี ควรจะเน้นยุทธศาสตร์เชิงรุกที่จะนำไปสู่ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วยความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การร่วมกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การมีศาสนทายาทเพื่อสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา และการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามที่พระสังฆาธิการหลายรูปให้ความเห็นว่า เดิมนั้นการทำงานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์เน้นเพียงการให้การสงเคราะห์แบบให้เปล่ากับผู้ยากจนหรือเดือดร้อนในชุมชนที่วัดตั้งอยู่ แต่ในปัจจุบันงานสาธารณสุขสงเคราะห์ครอบคลุมทั้ง

การทำงานส่งเสริมพัฒนา และการทำงานช่วยเหลือสังคมร่วมกับหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคีเครือข่ายต่างๆ จึงมีความหลากหลายมากขึ้น แต่ก็ครอบคลุมการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยากหรือประสบภัยพิบัติต่างๆ มากขึ้น

แนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

สำหรับงานสาธารณสงเคราะห์ปัจจุบันถือเป็นบทบาทหนึ่งใน 6 ด้านหลักที่พระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสขึ้นไป ต้องยึดถือปฏิบัติตามระเบียบที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ พระสังฆาธิการจำนวนไม่น้อยจึงทำงานสาธารณสงเคราะห์ในลักษณะที่เป็นทางการตามสายการบังคับบัญชาขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ แต่มีพระสังฆาธิการอีกส่วนหนึ่งที่ท่านทำงานสาธารณสงเคราะห์โดยที่ไม่ได้คิดหรือสนใจว่าท่านกำลังทำงานในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของบทบาทในกิจการคณะสงฆ์ แต่ท่านเข้ามาทำงานด้วยจิตอาสาบนพื้นฐานของเหตุผลที่ว่า “...พระสงฆ์กับชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยกัน หากพระสงฆ์เราอยู่วัดแล้วไม่สนใจปัญหาและไม่สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน หรือไม่ดูแลช่วยเหลือญาติโยม ก็ดูเหมือนว่าเราจะเอารัดเอาเปรียบญาติโยม เราจึงควรจะร่วมทำงานในเชิงสาธารณสงเคราะห์หรือพัฒนาสังคม โดยไม่จำเป็นที่จะต้องมีคำสั่งมาจากส่วนกลาง แต่โดยรวมแล้วกล่าวได้ว่าพระสงฆ์ในปัจจุบันส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับความก้าวหน้าทางตำแหน่ง หน้าที่การงาน และสมณศักดิ์มากกว่าการทำงานที่เป็นจิตอาสา พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ยอมรับว่าควรมีจิตอาสาที่จะทำงานร่วมกับญาติโยมและหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง ต้องหาแนวร่วม ไม่ว่าจะเป็ฯพระเป็นเณร เป็นทายกทายิกา หรือชาวบ้านรอบวัด เพื่อให้สามารถทำงานได้ดี ทั้งการเป็นพระนักปกครอง พระนักบริหาร พระนักพัฒนา หรือพระนักสังคมสงเคราะห์...” (พระครูพิพิธสุตาธร, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2561)

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ถึงแนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์จาก พระสังฆาทรที่ทำงานในเชิงจิตอาสา ไม่ใช่ตามสายการบังคับบัญชา พบว่า ขอบข่ายการทำงานสาธารณสงเคราะห์ควรจะต้องคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน ประกอบด้วย

1) การเอื้อเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนสามารถใช้พื้นที่วัดเพื่อกิจกรรมสาธารณะของชุมชน เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของชุมชน หรือใช้พื้นที่วัดเพื่อการจัดประชุม ทำงาน และจัดกิจกรรมของทางราชการ

2) สนับสนุนการทำงานด้านสุขภาพร่วมกับสถานอนามัยหรือโรงพยาบาล เพื่อการรักษาพยาบาลหรือดูแลสุขภาพอนามัยของพระสงฆ์และประชาชน

3) สนับสนุนการจัดตั้งห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ที่อ่านหนังสือ หรือ หอกระจายข่าว เพื่อเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลหรือเป็นแหล่งความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน

4) สนับสนุนการจัดสร้างบ่อน้ำหรือประปาชุมชน เพื่อให้บริการน้ำประปาหรือน้ำดื่ม น้ำใช้ของหมู่บ้าน รวมถึงอาจสนับสนุนการขุดสระน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรของชุมชน

5) สนับสนุนกิจการสาธารณสงเคราะห์ต่างๆ ทั้งในภาวะปกติและภาวะฉุกเฉิน ให้แก่คนยากจน ผู้สูงอายุ หรือคนพิการ

6) สนับสนุนกิจกรรมบรรเทาสาธารณภัย เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม และอื่นๆ โดยใช้วัดเป็นสถานที่พักพิงเบื้องต้นหรือเป็นพื้นที่รวมการให้บริการหรือช่วยเหลือแก่ชาวบ้าน

7) ให้วัดเป็นสถานที่สงเคราะห์ในยามประสบภพภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ยากไร้ที่ไม่สามารถจัดการเรื่องงานศพได้อย่างเหมาะสม ทางวัดจะเป็นธุระจัดการให้ เช่น จัดหาโลงศพให้ฟรี ให้บริการจัดพิธีศพโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เป็นต้น (พระครูจันทสีรากร, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2561)

ภาพรวมการจัดกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์จึงเป็นการให้บริการชาวบ้านและชุมชนในการแก้ไขปัญหาหรือทุกข์บนพื้นฐานความเป็นผู้มีจิตอาสาที่มีเมตตาธรรม เพราะพระสังคหวัดควรดูแลเอาใจใส่และทำคุณประโยชน์ต่อชุมชนรอบวัดตามศักยภาพและความสามารถ อย่างไรก็ตามพระสงฆ์และวัดแต่ละแห่งมีศักยภาพไม่เท่ากัน การให้บริการด้านสาธารณสุขสงเคราะห์จึงไม่เท่าเทียมกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันคือพระสังคหวัดควรจะทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ในลักษณะของความเป็นผู้มีจิตอาสาที่ต้องการจะทำประโยชน์ต่อสาธารณะและควรจะเป็นไปในลักษณะของความร่วมมือกันระหว่างวัดกับชุมชน เพื่อให้ประชาชนสามารถแก้ปัญหาของตนเองได้หรือพึ่งตนเองได้ในระยะยาว แนวทางการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์จึงควรเกิดจากคุณธรรมภายในหรือจิตสำนึกของพระสงฆ์และประชาชนที่ต้องการจะช่วยเหลือเกื้อกูลหรือพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคม ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อให้ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยดี เพราะสิ่งที่จะมีอิทธิพลในการกำกับพฤติกรรมของผู้คนได้มากที่สุดคือจิตสำนึกสาธารณะภายใน เช่น การมีสำนึกที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม ความเอาใจใส่ในทรัพยากรสาธารณะ ไม่นิ่งดูดายกับการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปกป้องกฎเกณฑ์หรือหลักการที่สังคมยึดถือประโยชน์สาธารณะ เป็นต้น จิตสำนึกสาธารณะเช่นนี้หากมีรากฐานจากหลักธรรมและวิถีปฏิบัติทางพุทธศาสนาก็จะเรียกได้ว่าเป็นการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ

จากการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ช่วยให้เห็นแนวคิดการสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธได้ว่าเป็นแนวทางที่เน้นพุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ วัด และหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทรงพลังและมีประสิทธิภาพสูงในการขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวหน้าต่อไปได้ เพราะหลักการบริหารการสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธมิได้เพียงมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม แต่ยังได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืนบนพื้นฐานการไม่เบียดเบียนกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และมีความสามารถอยู่ร่วมกับสังคมปัจจุบัน

ได้ตามแนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคม โดยมีได้ปฏิเสศกระแสโลกาภิวัตน์หรือระบบทุนนิยม

บนพื้นฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนาการสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธจะเกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ในหลายประเด็น กล่าวคือ (1) ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจ ให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง (2) ควรสงเคราะห์ด้านศีลธรรม เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน (3) ควรสงเคราะห์ให้มีความสว่างทางจิตวิญญาณ ปฏิบัติตามวิถีแห่งพระพุทธศาสนา (4) ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี และสามารถพึ่งตนเองได้ (5) ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรม ไม่หลงยึดติดกับสิ่งมัวเมาตามแบบอย่างวัตถุนิยม และ (6) ควรสงเคราะห์ให้มีความเข้มแข็ง ไม่ใช่เพียงรอรับการช่วยเหลือ ด้วยเหตุนี้การสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธจึงเป็นแนวทางที่จะช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ ประสานหมู่ชนไว้ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการให้สังคมอยู่ร่วมกันโดยไม่แตกแยกหรือขัดแย้งกัน ความมุ่งหมายของสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธจึงไม่ใช่เป็นเพียงเอาอะไรไปให้แก่ผู้เดือดร้อนหรือตกทุกข์ได้ยาก ไม่ใช่เอาบริการไปให้ เอาทรัพย์สินเงินทองไปให้ แต่หมายถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้สังคมสามารถรวมใจกัน ยึดเหนี่ยวกันไว้ได้ โดยเน้นที่การให้ความช่วยเหลือผู้ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ผ่านหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักแห่งการสงเคราะห์ไว้ หรือกล่าวได้ว่าเป็นการใช้ธรรมสงเคราะห์เพื่อประโยชน์ของสังคมสาธารณะ

การพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธ จึงเป็นแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่จะช่วยเพิ่มศักยภาพให้แก่พระสงฆ์และประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขและช่วยเหลือกันขับเคลื่อนงานพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป รวมถึงการพัฒนาจิตใจของประชาชนให้ตื่นตัวและมีความเจริญก้าวหน้าทางธรรม เพื่อให้สังคมเกิดความสงบด้วยอำนาจธรรมอย่างแท้จริง เพราะถ้าประชาชนเข้าถึงการปฏิบัติธรรมแล้วจะเข้าใจถึงคุณค่าของชีวิต รู้ว่าสิ่งดีงามอันควรทำนั้นคืออะไร พระสังคหวัดควรต้องช่วยชี้แนะทางสาธารณ

สงเคราะห์วิถีพุทธเพื่อลดปัญหาสังคม ให้คนใช้ปัญญาในการอยู่ร่วมกัน มีศีล
บริสุทธิ์ ไม่เบียดเบียนกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะนำมาซึ่งสังคมที่
สงบสุขและมั่นคง โดยนัยนี้การสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธเป็นแนวทางปฏิบัติที่
จะทำให้คนในสังคมใช้หลักธรรมเป็นพลังในการขับเคลื่อนสู่สังคมที่ไม่เบียดเบียน
กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นยุทธศาสตร์การจัดทุกข์ของประชาชน ที่ไม่ใช่เป็น
เพียงยุทธศาสตร์สร้างความสุขหรือสร้างผลประโยชน์ โดยปราศจากหลักธรรม
และความพยายามพึ่งตนเอง รวมทั้งยังมีพุทธธรรมเป็นวิถีปฏิบัติเพื่อการอยู่
ร่วมกัน อันจะยังประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกันทั้งฝ่ายสงฆ์
และฆราวาส (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556) จนกว่าจะบรรลุเป้าหมายคือการลด
ทอนปัญหาที่คนในชุมชนและสังคมประสบ

จากการศึกษาแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธในสมัยพุทธกาล
ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางศาสนา พบว่าประเด็นการจัดการ
บริหารสาธารณสุขสงเคราะห์ควรมีการวางนโยบายและยุทธวิธีที่รัดกุม มีการ
บริหารงานสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อประชาชน และเข้าช่วยเหลือทำสิ่งที่เป็น
สาธารณสุขประโยชน์ เพื่อให้มีรูปแบบการประสานความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์
และประชาชนอย่างมีระเบียบแบบแผน (พระมหาดนัย อุบุวัตถโน และอำนาจ
บัวศิริ, 2558) พร้อมทั้งนำหลักธรรมไปแนะนำให้ประชาชนเข้าใจและสามารถ
นำมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้ พระสังคหวัดจริงควรนำเอาหลักธรรมมาสอด
แทรกเพื่อการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ เช่น พรหมวิหารธรรม สังคหวัดอุทธม
กัลยาณมิตรธรรม สปัปฐิสธรรม เป็นต้น พร้อมทั้งให้การสงเคราะห์ทั้งทาง
วัตถุและทางจิตใจไปพร้อมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม
ก็ตามภายใต้รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธในปัจจุบัน
จำเป็นต้องอาศัยวิทยาการสมัยใหม่มาสนับสนุนองค์กรให้สามารถบริหาร
จัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อสนับสนุนงานสาธารณสุข
สงเคราะห์ให้บรรลุผลตามเป้าหมายการบำเพ็ญสาธารณสุขประโยชน์

หลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในงานสาธารณสงเคราะห์ วิถีพุทธ

จากการวิจัยเอกสารและศึกษาข้อมูลสนาม พบว่ามีหลายหลักธรรมที่พระสงฆ์นำมาใช้ในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ โดยหลักธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้กันมากคือ พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4, กัลยาณมิตรธรรม 7, และ สปัปฺริสธรรม 7 ดังนี้

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมสำหรับทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม และเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่จะทำให้บุคคลแสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ที่แต่ละคนได้ประสพอยู่ และมีส่วนร่วมในการที่จะสร้างสรรค์และธำรงรักษาสังคมไว้ พรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย

1) เมตตา คือความเป็นมิตรไมตรี ความมีน้ำใจปรารถนาดี ต้องการให้เขามีความสุข ซึ่งหมายถึงความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ต่อเพื่อนมนุษย์ และต่อสังคม เมตตาเป็นความปรารถนาดีและมีส่วนสำคัญเพื่อสร้างสรรค์ความสุขและความเจริญก้าวหน้าให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น

2) กรุณา คือความรู้สึกคล้อยตามความทุกข์ ความเดือดร้อน หรือปัญหาของคนอื่น และต้องการจะช่วยเหลือปลดเปลื้องให้เขาพ้นทุกข์หรือความเดือดร้อนนั้น กรุณานี้ต่างจากเมตตา คือเมตตาเกิดขึ้นในยามปกติ แต่เมื่อเขาตกต่ำลงไปกลายเป็นความเดือดร้อนเป็นทุกข์ เราก็มีกรุณาใส่ใจช่วยบำบัดทุกข์ให้

3) มุทิตา คือพลอยยินดีหรือส่งเสริมสนับสนุนเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ มีความสุข หรือทำสิ่งที่ถูกต้องดีงามหรือพัฒนาก้าวหน้าไป มุทิตาเป็นความยินดีในสถานการณ์ที่คนอื่นมีความสุขหรือความสำเร็จหรือมีความก้าวหน้าไปด้วยดี

4) อุเบกขา คือการรักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ไม่เข้าข้างใคร เพื่อการรักษาดุลยภาพ เป็นการจำกัดหรือควบคุมการปฏิบัติต่อผู้อื่นไม่ให้เกิน

ขอบเขตไปจนกลายเป็นการเสียธรรม ซึ่งการปฏิบัติต่อคนหรือช่วยเหลือคน จะต้องไม่ให้เสียความเป็นธรรม ไม่ให้เป็นการละเมิดต่อหลักการหรือกฎกติกาที่ชอบธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559ช: 124-127)

เมื่อพิจารณาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 กับการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ พบว่าหลักธรรมที่พระสังคหวัตรส่วนมากกล่าวถึงและยึดถือในการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ คือ “เมตตาธรรม” ด้วยความปรารถนาดีและต้องการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากและร่วมดำเนินกิจกรรมกับชุมชนหรือการอยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชนได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้เมื่อพระสังคหวัตรพบว่าใครมีปัญหาเดือดร้อนหรือมีทุกข์ เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย หรือยากไร้ขาดแคลน มักจะมีความกรุณาที่จะเอาใจใส่แก้ไขปัญหามาให้เขา เมื่อมีใครประสบความสำเร็จในการทำสิ่งดีงามหรือทำให้อะไรต่ออะไรได้พัฒนาก้าวหน้าไปก็มีมุทิตาและช่วยส่งเสริมสนับสนุน แม้แต่ในยามปกติก็ไม่ปล่อยปละละเลย เอาใจใส่ต่อการที่จะให้เขาอยู่ดีมีสุข เช่น มีสุขภาพดี อยู่ในวิถีทางของความสุกความเจริญและสามารถจะพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้สืบต่อไป แต่การจะช่วยเหลือแก้ไขปัญหาหรือสนับสนุนใคร พระสังคหวัตรก็ต้องมีใจเป็นกลาง ตั้งอยู่บนหลักความถูกต้องและชอบธรรม ถ้าทำเช่นนี้ได้ก็จะทำให้กิจกรรมสาธารณประโยชน์ประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริง หลักธรรมพรหมวิหาร 4 จึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสนับสนุนการอยู่ร่วมกันในชุมชนได้ ทั้งพระสงฆ์และฆราวาสจะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเหมาะสม และมีความสัมพันธ์บนพื้นฐานของหลักธรรม คือต้องมีความเหมาะสมทั้งการอยู่ร่วมกันและการทำงานร่วมกันของทุกคน โดยมีขอบเขตที่สมดุล คือไม่ใช่มีแต่เพียงเมตตา กรุณา และมีมุทิตา แต่จะต้องมีอุเบกขาที่ยึดถืออยู่บนหลักการหรือหลักธรรม และกรอบการทำงานไม่ควรจะทำเพื่อบางคนหรือบางกลุ่ม แต่ควรจะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสาธารณชน โดยเน้นหลักพรหมวิหารธรรมเป็นตัวตั้ง เพื่อให้กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์นั้นเกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม เพื่อให้ตอบสนองได้ทั้งงานได้ทั้งคน และได้ทั้งหลักธรรม อย่างมีดุลยภาพ

สังคหัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นหลักธรรมที่จะช่วยสนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีหลักธรรม 4 ประการ ได้แก่

1) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตน เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว ทานแยกได้เป็น 2 ประการ คือ ทานที่ให้เป็นบุญ (ได้แก่ การสร้างกุศล บำเพ็ญบุญ เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า) และทานที่ให้เป็นคุณ (ได้แก่ การให้สิ่งของหรือให้เงินทองแก่ผู้ที่ทุกข์ยาก ประสบความเดือดร้อน หรือขาดแคลน) ทั้งนี้หลักการสำคัญของการให้ทานที่จะเป็นบุญและเป็นคุณนั้น ประชาชนควรคำนึงอยู่เสมอว่าทรัพย์สินของที่เราหา มาได้มิใช่สิ่งที่จริงจังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ หากเราไม่สามารถละกิเลส ละความอยากได้อะไรก็มี ก็จะไม่อยากให้อะไรแก่ใคร ไม่อยากสละทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ ทานจึงเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรระหว่างคนในสังคม

2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดจาหยาบคายนกั้วร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะกับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจา นั้นจะต้องพูดโดยเว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ซึ่งเมื่อฟังแล้วเกิดความชื่นใจ เบิกบานใจ เช่น สิ่งที่เราจะพูดนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เป็นคำสุภาพ ไพเราะ พูดออกไปแล้วเกิดประโยชน์ เวลาพูดก็ต้องพูดด้วยจิตที่มีเมตตา และต้องเลือกพูดให้ถูกกาลเทศะด้วย

3) อัตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิด หรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ซึ่งรวมถึงความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพราะบางครั้งในการทำงานอาจขาดกำลังคน แต่ถ้าเราช่วยกันหรือร่วมมือกัน งานที่ว่ายากก็จะสำเร็จลุล่วงไปได้ อันเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างเสริมความรักความ

ผูกพันของคนในองค์กรหรือชุมชน ทั้งนี้ในการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์มี 2 ประการ คือต้องทำตัวเราให้เป็นคนดีมีประโยชน์เสียก่อน และสร้างประโยชน์ให้คนอื่นรอบข้าง

4) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดัน เสมอปลาย หลักธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยามและความไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย และจะช่วยสอนในเรื่องการวางตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะอะไร ถ้ามีใครไม่ทำตามหน้าที่ย่อมจะเกิดปัญหาเรื่องการก้าวก่ายหน้าที่กันตามมา จนอาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งหรือความไม่ปลอดภัยในชีวิตขึ้นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้การวางตนให้เหมาะสมจะช่วยให้ไม่ต้องหวาดระแวงในการทำหน้าที่ของตน ซึ่งจะส่งผลให้เราอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปลอดภัยและสบายใจ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559ช: 143)

โดยภาพรวมจะเห็นได้ว่าสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างเป็นสุข และช่วยให้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้บนพื้นฐานการปฏิบัติตนต่อกันอย่างเหมาะสม ทานจะช่วยให้คนรู้จักการให้และสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์สาธารณะ ปิยวาจาคือการพูดจาไพเราะ ฟังแล้วเกิดความชื่นใจ อตถจริยาคือทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม และสมานัตตาคือวางตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะใด ซึ่งล้วนช่วยให้เราสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้คนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้นประโยชน์ของสังคหวัตถุ 4 คือ (1) ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข ไม่ขัดแย้งหรือคิดเอาर्डเอาเปรียบกัน (2) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน (3) เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ (4) เป็นเครื่องส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม จากการศึกษาวิจัยในโครงการนี้พบว่าพระสังคหวัตถุส่วนใหญ่ได้นำหลักธรรมนี้มาประยุกต์ใช้เป็นหลักการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์และใช้เป็นแนวทางในการ

ดูแลผู้ป่วยใกล้ตาย ผู้ป่วยติดเตียง และคนพิการ โดยพระสังฆาภิบาลมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมนี้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม แต่ในส่วนของคฤหัสถ์นั้นยังไม่เข้าใจชัดเจน และไม่สามารถนำหลักธรรมนี้ไปปรับประยุกต์ใช้ปฏิบัติได้จริง

สารานุกรม 6 คือหลักธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน อีกทั้งมีเป้าหมายทำให้เกิดความสามัคคีแห่งการอยู่ร่วมกัน มีอยู่ 6 ประการ คือ

1) เมตตาทายกรรม คือ ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน เช่น ให้การอนุเคราะห์ช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ไม่รังแกทำร้ายผู้อื่น สนับสนุนช่วยเหลือแก่ผู้ที่เดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือ ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ ของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ เช่น ช่วยถือสิ่งของ ช่วยทำความสะอาดที่อยู่อาศัย หาด้านอาหารให้รับประทาน ซักเสื้อผ้าให้ รวมถึงไม่เบียดเบียนหรือใช้กำลังข่มเหงผู้อื่น และไม่ใช้กำลังในการแก้ไข้ปัญหา

2) เมตตาตวจิกรรม คือ ตั้งเมตตาตวจิกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ ใช้วาจาที่แสดงความเคารพนับถือต่อกัน เช่น ไม่พูดให้ร้ายผู้อื่นหรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน พูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักและความปรารถนาดี รู้จักการพูดให้กำลังใจซึ่งกันและกันในยามที่ผู้ร่วมสังฆมประสบกับความทุกข์ ความผิดหวัง หรือปัญหาต่างๆ ควรพูดแนะนำแต่สิ่งที่ดี รวมถึงพูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหก เกรงใจกันด้วยเหตุผลและด้วยสติปัญญา ไม่ใช่โทษสะเป็นต้วน้า พูดอย่างมีจิตสำนึกในผลประโยชน์สุขร่วมกัน พูดจาอย่างสร้างสรรค์ ไม่นินทาว่าร้ายหรือกล่าวร้ายเสียดสีประชดประชันกัน

3) เมตตาตามโนกรรม คือ ตั้งเมตตาตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง กล่าวคือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน

มองกันในแต่ละที มีหน้าตาอึดอัดกัน ไม่คิดที่จะพูดคุยกัน เป็นความคิดที่พร้อมและประกอบ ด้วยเมตตา เป็นการคิดที่ดีต่อกัน ไม่คิดอิจฉาริษยา หรือไม่คิดมุ่งร้ายพยาบาท หากทุกคนคิดแล้วปฏิบัติเหมือนกัน ความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นในสังคม มีความรักความเมตตาต่อกัน คิดพิจารณาวินิจฉัย คิดวางแผนต่างๆ โดยมุ่งทำให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่คิดอคติ ไม่คิดผูกโกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้ออกาสและ ให้อภัยต่อกันอยู่เสมอ

4) สาธารณโภคิตา คือ ได้ของสิ่งใดมาโดยชอบธรรมก็แบ่งปันกัน แม้เป็น ของเล็กน้อยก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว ยินดีนำมาแบ่งปันเฉลี่ยให้กับทุกคนได้ร่วมใช้สอย หรือบริโภคทั่วกัน ถือเป็นหลักธรรมที่สอนและแนะนำให้รู้จักแบ่งปันสิ่งของให้ กันและกันตามโอกาส เพื่อแสดงความรักความหวังดีของผู้ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน รู้จักแบ่งปันผลประโยชน์ต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามอัธยาศัย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันอยู่เสมอ รู้จักเฉลี่ยแจกจ่ายสงเคราะห์ เช่น บริจาคอาหาร เครื่อง อุปโภคบริโภค เครื่องไม้เครื่องมือ และวิทยาการความรู้ให้แก่เพื่อนมนุษย์ รู้จัก ใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน โดยไม่ทำลายระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมที่จะก่อให้เกิด ผลกระทบต่อมวลมนุษย มุ่งช่วยเหลือและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนฝ่ายเดียว และไม่เอารอดเอาเปรียบใครแม้จะมีช่องทางให้ทำได้ก็ตาม

5) สีสสามัญญา คือ มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือมีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบ วินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่สอนให้เรารักษา ศีลอย่างเคร่งครัดเหมาะสมตามสถานะของตน ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับของสังคม รู้จักเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ไม่ก้าวร้าวหน้าทึ่กัน ไม่ถือตนว่ายิ่งใหญ่กว่าผู้อื่น ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่เสื่อมเสียแก่ หมู่คณะ ไม่ฝ่าฝืนมติหรือหลักการของหมู่คณะอันจะก่อให้เกิดความหวาดระแวง ไม่ไว้เนื้อเชื่อใจกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เอารอดเอาเปรียบผู้อื่น ไม่ก่อความ เดือดร้อนแก่สังคม

6) ทิฐีสามัญญตา คือ มีทิฐิติงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง กล่าวคือมีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา ถือเป็นหลักธรรมที่แนะนำการมีความเห็นร่วมกัน ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นร่วมมือร่วมใจ ในการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบ ยึดถือหลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเองเป็นใหญ่ฝ่ายเดียว เมื่อความคิดเห็นของตนเองแตกต่างจากคนหมู่มากก็ต้องหันมาพิจารณาดูตัวเอง ต้องปรับมุมมองทัศนคติของตัวเองให้เหมาะสม เรียกว่ารู้จักแสวงหาจุดร่วมและสงวนไว้ซึ่งจุดต่าง ไม่สร้างข้อขัดแย้งโดยไม่มีเหตุผล ต้องมีความเข้าใจในเรื่องสิทธิ หน้าที่ และเสรีภาพของแต่ละบุคคล (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559ช: 200-201)

ภาพรวมสารานิยธรรมเป็นหลักธรรมที่ช่วยสร้างความสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน ทั้งในหมู่คณะสงฆ์ด้วยกัน และการอยู่ร่วมกันระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน เพื่อให้การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะหรือสังคมไม่เกิดความแตกแยก หรือมีปัญหาวุ่นวาย ไม่ตกอยู่ในภาวะสังคมที่ขาดความรัก ขาดความเมตตา อิจฉาริษยา นินทาว่าร้ายกัน เบียดเบียนและรังแกกัน หรือต่างคนต่างถือความคิดของตนเป็นใหญ่ ถ้าหากทุกคนเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างของกันและกัน เคารพในกฎกติกาเดียวกัน รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือกัน ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกันอยู่ตลอดเวลา สังคมของเราก็จะมีความอบอุ่นและน่าอยู่ หากพระสงฆ์รูปใดสามารถบำเพ็ญสารานิยธรรมอย่างบริบูรณ์แล้ว ความตระหนี่ในทรัพย์สินสิ่งของก็ไม่หลงเหลืออยู่ในใจเลย พร้อมทั้งจะช่วยเหลือสงเคราะห์ทุกคนที่เดือดร้อน หรือต้องการความช่วยเหลือ และยังมิจิตใจที่เต็มไปด้วยความเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อส่วนรวม จะเป็นคุณลักษณะที่ยิ่งช่วยให้สามารถดึงดูดความช่วยเหลือสนับสนุนจากทุกฝ่ายและทุกทิศทาง เพื่อมาเสริมกิจกรรมหรือการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของท่านได้มากขึ้น เสมือนเป็นการช่วยสร้างบุญบารมีแห่งการให้ยิ่งๆ

ขึ้นไปได้โดยง่าย โดยที่ไม่ต้องเป็นกังวลในเรื่องการสะสมเงินทองและสิ่งของ เพื่อการทำกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ เพราะจะหลังไหลมาเพื่อให้สามารถทำกิจกรรมที่จะยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับส่วนรวมได้ตลอดเวลา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมุ่งสอนให้พระสงฆ์และคฤหัสถ์อยู่ร่วมกันด้วยหลักของสาราณียธรรม เพื่อให้คนในสังคมมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อกัน พร้อมทั้งให้ความร่วมมือต่อกัน มีความรักสามัคคีต่อกัน ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่กัน ปฏิบัติตามกฎกติกาของส่วนรวม และเข้าใจในหลักการอยู่ร่วมกัน เพียงเท่านี้สังคมก็จะอยู่เย็นเป็นสุข และสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าไปบนฐานความสัมพันธอันดีงาม เกื้อกูลกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน อันจะก่อให้เกิดความรักความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดไป

กัลยาณมิตรธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้ทั้งพระสงฆ์และ

ประชาชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะที่พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของผู้นำชุมชน ประกอบด้วยหลักธรรม 7 ประการ คือ

1) ปิโย แปลว่า “เป็นที่รัก” ถ้าผู้นำเป็นที่รัก ผู้ร่วมงานหรือผู้ตามก็จะมีความรัก มีความรู้สึกสนิทสนม สบายใจต่อผู้นำ เสริมความรู้สึกอยากร่วมทำงานไปด้วยกันให้หนักแน่นขึ้น ทั้งร่วมใจและร่วมมือ

2) ครุ แปลว่า “น่าเคารพ” ผู้นำที่เป็นคนมีหลักการ หนักแน่น จึงเป็นผู้นำที่น่าเคารพ เป็นผู้ที่ยึดถือหลักการเป็นใหญ่ เอาจานเป็นสำคัญ เอาธรรมนำหน้า โดยไม่ลำเอียงเข้าหาเฉพาะหมู่พวกของตน

3) ภาวนียो แปลว่า “น่าเจริญใจ” คือเป็นแบบอย่างได้ ทำให้ผู้ร่วมงานมีความภาคภูมิใจในตัวผู้นำว่าเป็นผู้ที่ได้พัฒนาตนแล้ว เป็นผู้ที่มีสติปัญญา มีความสามารถ มีคุณธรรมความดีงามอย่างแท้จริง นำเอาอย่าง อันเป็นคุณสมบัติที่จะช่วยให้ชาวบ้านมีศรัทธาและให้ความร่วมมือด้วยดี

4) วัตตา คือ “เป็นผู้รู้จักพูด” หมายความว่ารู้จักพูดให้ได้ผล รู้ว่า

ในสถานการณ์ไหนและกับใครควรพูดอะไรและอย่างไร พูดง่ายๆ ว่าเป็นนักสื่อสารที่ดีและเอาใจใส่สื่อสารกับผู้อื่นเสมอ เพื่อให้เข้าใจกัน และเข้าใจในสิ่งที่ทำ เป็นต้น ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์จะเป็นผู้ที่รู้จักพูดให้เข้าใจได้ พูดให้เขาเห็นใจ พูดให้เขาเชื่อถือ พูดให้เขาเห็นด้วยหรือคล้อยตาม หรือพูดให้เขาร่วมมือสร้างสรรค์ประโยชน์

5) วจนักขโม คือ “รู้จักฟัง” หมายถึงไม่ใช่เอาแต่พูดแก่เขาอย่างเดียว โดยไม่ยอมรับฟังใคร ต้องยอมรับฟัง เพราะการรับฟังเป็นส่วนหนึ่งของการที่จะสื่อสารให้ได้ผล แม้ว่าเขาพูดมาจะไม่ถูกก็ต้องทนฟัง ทั้งนี้เพื่อให้งานการและประโยชน์ที่จะทำนั้นสำเร็จ

6) คัมภีร์ลัญจะ กะถิง กัตตา แปลว่า “รู้จักแถลงเรื่องราวต่างๆ ที่ลึกซึ้ง” ปัญหาอะไรที่หนักและยากก็เอามาชี้แจงอธิบาย ช่วยทำให้คนที่ร่วมงานมีความกระจ่างแจ้ง หรือเรื่องที่ลึกที่ยากก็ทำให้ตื่นให้เข้าใจได้ และพาเขาเข้าถึงเรื่องที่ยากและลึกลงไปอย่างได้ผล

7) โนจัญฐาน นิโยธะเย แปลว่า “ไม่ชักนำในเรื่องที่ไม่ใช่เรื่อง” ไม่นำเอาเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่สาระ และที่ไม่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายในการทำงานเข้ามาทำให้เกิดปัญหาหรือความขัดแย้งในการทำงานต่างๆ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559ช: 204)

การที่พระสังคหวัตรเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสงเคราะห์และพัฒนาสังคม หากได้ดำเนินกิจกรรมโดยยึดในหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ พระสังคหวัตรจะสามารถเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับและได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะหากเป็นการทำงานสาธารณสงเคราะห์ที่เน้นความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสาธารณชน ถ้าปฏิบัติตามหลักธรรมประการนี้ได้ก็จะประสบความสำเร็จ เป็นที่พึงของประชาชนได้ นอกจากนี้ความเป็นผู้นำของพระสังคหวัตรยังมีสถานะอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่าเป็น “นาคะ” คือเป็นที่พึงของคนอื่น เป็นที่พึงของหมู่ชน และเป็นที่พึงของสังคม พระสังคหวัตรจึงมักจะได้รับการยอมรับและศรัทธาจากบรรดาญาติโยม และมัก

จะถูกมองว่าพระสงฆ์ได้เข้ามาบิณฑบาตเป็นแกนนำในงานสาธารณสงเคราะห์ โดยไม่คาดหวังสิ่งตอบแทน ทั้งในเชิงทรัพย์สิน อำนาจ หรือตำแหน่งหน้าที่ ญาติโยมจึงให้ความร่วมมือในระดับที่สูง และร่วมการทำงานโดยไม่มุ่งเน้นผลประโยชน์ส่วนตนเป็นสำคัญ

สัปปุริสธรรม 7 เป็นอีกหลักธรรมที่พระสงฆ์ควรจะต้องยึดถือในการทำงานสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นธรรมของสัตตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี หรือคุณสมบัติของผู้นำ โดยมี 7 ประการ ดังนี้

1) อัมมัญญุตตา รู้หลักการ จะทำอะไรก็ตามต้องรู้หลักการ รู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์หรือกติกาที่เกี่ยวข้อง และยึดมั่นในหลักการนั้น

2) อุตถัญญุตตา รู้ความมุ่งหมาย ผู้นำถ้าไม่รู้จุดหมายก็ไม่รู้จะนำคนและกิจการไปทางไหน นอกจากจะรู้จุดหมายแล้วยังต้องมีความแน่วแน่มุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงจุดหมายนั้นด้วย

3) อุตตัญญุตตา รู้จักตน คือต้องรู้ว่าตนเองมีภาวะเป็นอะไร อยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติ มีความพร้อม มีความถนัด มีสติปัญญาและความสามารถอย่างไร มีกำลังแค่ไหน มีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาปรับปรุงตนเองให้มีความสามารถและมีศักยภาพสูงขึ้น

4) มัตตัญญุตตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความพอดี ต้องรู้จักขอบเขตขีดขั้น ความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ ถ้าไม่อยู่บนความพอดีก็อาจจะพลาดได้ ความพอดีจึงทำให้เกิดความสำเร็จที่แท้จริง

5) กาลัญญุตตา รู้จักกาล คือรู้จักเวลา ว่าเวลาไหนทำอะไรอย่างไรจึงจะเหมาะสม ดังจะเห็นได้ว่าแม้แต่การพูดจาก็ต้องรู้จักกาลเวลา ตลอดจนรู้จักวางแผนงานในการใช้เวลา

6) ปริสัญญุตตา รู้จักชุมชน คือรู้ว่าสังคมอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอะไร มีความต้องการอย่างไร โดยเฉพาะถ้าจะช่วยเหลือเขาก็ต้องรู้ปัญหาและความต้องการของเขา เพื่อสนองความต้องการได้ถูกต้อง หรือแก้ไขปัญหาคือตรงจุด

7) บุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือรู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคนที่มา ร่วมงานเพื่อปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสมและได้ผล ในการใช้คนเพื่อทำงานผู้นำ ต้องรู้ว่าคนไหนเป็นอย่างไร มีความถนัด อัจฉริยะ และความสามารถอย่างไร เพื่อ ใช้คนให้เหมาะกับงาน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559ช: 210-211)

พระสงฆ์ผู้ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม 7 ประการจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสังฆคุณครบ 9 ประการ (ได้แก่ เป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติ ถูกทาง เป็นผู้ปฏิบัติสมควร เป็นผู้ควรแก่การค้ำับ เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่ของทำบุญ เป็นผู้ควรแก่การกราบไหว้ และเป็นนาบุญอันยอด เยี่ยม) อันเป็นคุณสมบัติของผู้ที่ควรคบหา รวมถึงการคิดและการทำสิ่งใดล้วน ไม่ใช่เพื่อการเบียดเบียนตนและผู้อื่น จะปรึกษา จะพูด หรือจะกระทำ ล้วนไม่ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น แต่เป็นการทำในสิ่งที่ดี เอื้อเพื่อเกื้อกูลแก่ ผู้รับ ให้ของบริสุทธิ์และให้โดยเข้าใจถึงผลที่จะตามมา (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559ช: 220, 224-225) คุณสมบัติเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ จะสร้างเสริมให้ พระสังฆวัตรสามารถทำงานสาธารณสงเคราะห์ได้โดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น บนพื้นฐานของความบริสุทธิ์ใจในการสงเคราะห์ ช่วยเหลือเกื้อกูล และเอื้อเพื่อพ่อแม่ โดยมุ่งหวังผลที่จะตามมาเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ไม่ มุ่งหวังประโยชน์ส่วนตนหรือกลุ่มพวกของตน อันเป็นแนวทางที่จะอุทิศตนเอง เพื่อสาธารณชนและสาธารณประโยชน์ บนพื้นฐานของการเป็นผู้มีคุณสมบัติของ การเป็นผู้นำที่ดี และเป็นสัตตบุรุษที่ควรแก่การเคารพยกย่องนับถือของเหล่า พุทธศาสนิกชน (สุรพล สุยะพรหม และคณะ, 2555: 43) กล่าวโดยสรุปได้ว่า สัปปุริสธรรมช่วยสร้างความสัมพันธ์ของการอยู่อาศัยและทำงานร่วมกันระหว่าง คนในองค์กรหรือในชุมชน โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรม การพิจารณา ด้วยเหตุด้วยผล รู้จักโลก และรู้จักธรรมชาติ

นอกจากหลักธรรมดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีอีกหลายหลักธรรมที่ พระสังคหวัดรนำไปประยุกต์ใช้ในงานสาธารณสงเคราะห์ ยิ่งไปกว่านั้นหาก พระสังคหวัดรนำหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์เข้ามาบูรณาการให้เข้ากับการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ ก็จะนำไปสู่มิติของการปฏิบัติงานที่มีความ มั่นคงในการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ตกทุกข์ได้ยาก รวมทั้งอาจสร้างประสิทธิภาพ และประสิทธิผลต่อการปฏิบัติงานได้อย่างยั่งยืนและมั่นคง อันเป็นพื้นฐานการ ทำงานตามแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธอย่างแท้จริง

หลักการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

จากการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์และการสังเกตกิจกรรม ของพระสังคหวัดรที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในงานสาธารณ สงเคราะห์ในระดับท้องถิ่นของแต่ละภูมิภาค รวมถึงพระสังคหวัดรที่มีบทบาท โดดเด่นในการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์จนกระทั่งได้รับรางวัล “เพชรงาม สาธารณสงเคราะห์” และพระสังฆาธิการที่มีบทบาททั้งโดยทางการและไม่ เป็นทางการในการทำงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ ช่วยให้เข้าใจถึงหลัก การดำเนินงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ได้ชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นแนวทางและกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการ ดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธบนพื้นฐาน 4 หลักการ ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

การสงเคราะห์
หลักการ

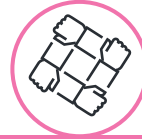
การเกื้อกูล

การพัฒนา

การบูรณาการ

แนวทาง

ช่วยเหลือแบบให้เปล่า	สนับสนุน	การมีส่วนร่วม	สร้างภาคีเครือข่าย
เป้าหมาย			
แก้ไขปัญหาและ สถานการณ์เร่งด่วน	สนับสนุนกิจกรรม ร่วมกับหน่วยงานอื่น	ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และผลิตภัณฑ์ งานสังฆพัฒนาสู่สังคม	ส่งเสริมการประ-ยุคต์ หลักพุทธศาสนา เพื่อสังคม
ผู้รับประโยชน์			
คน-สงฆ์และประชาชน ผู้ตกทุกข์ได้ยาก	คน-สงฆ์และประชาชน ผู้ต้องการความช่วยเหลือ	คน-สงฆ์และประชาชน มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา	คน-สงฆ์ ประชาชน และภาคีเครือข่าย

1. การสงเคราะห์ หมายถึง การที่พระสงฆ์ วัดหรือองค์กรคณะสงฆ์ให้ความช่วยเหลือทางตรงในแนวทางแบบให้เปล่า⁵ อันเป็นการให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์ที่พระสังฆาจารย์ให้แก่ประชาชนด้วยความ เมตตาเอื้ออาทร ทั้งการสงเคราะห์ในยามปกติที่เป็นการช่วยเหลือด้านต่างๆ แก่ประชาชนผู้ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นผู้ด้อยโอกาสหรือได้รับความเดือดร้อนที่ไม่ได้รับการเหลียวแลจากหน่วยงานใดหรือขาดการดูแลอย่างเหมาะสมจากญาติพี่น้อง เช่น ผู้พิการ ผู้สูงอายุ คนด้อยโอกาส หรือผู้ป่วยติดเตียง เป็นต้น และการสงเคราะห์ตามโอกาสที่มาถึง ซึ่งเป็นแนวทางดำเนินงานโดยให้วัดเป็นศูนย์กลางในการสงเคราะห์ช่วยเหลือของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะเมื่อเกิดภัยพิบัติหรือปัญหาเฉพาะหน้าเร่งด่วน เช่น การแจกถุงยังชีพให้กับผู้ประสบภัย

⁵ การสงเคราะห์แบบให้เปล่านั้น พระเทพปริยัติสุธี (2545) กล่าวว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร แต่ก็มีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับผู้จัดการงานสาธารณสงเคราะห์ โดยเฉพาะสำหรับพระสังฆาธิการในระดับต่างๆ กล่าวคือต้องจัดให้เป็นไปเพื่อความเรียบร้อย สงบ ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายของบ้านเมือง โดยจำเป็นต้องมีการดูแลให้เป็นไปอย่างเหมาะสม

ธรรมชาติหรือสถานการณ์ภัยพิบัติฉุกเฉิน ไม่ว่าจะเป็นอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย การประสบอุบัติเหตุ เป็นต้น การสาธารณสุขสงเคราะห์ในแนวทางนี้มีเป้าหมายเพื่อช่วยสงเคราะห์เร่งด่วนให้แก่ผู้ที่ประสบภัยหรือผู้ด้อยโอกาส สามารถรอดพ้นจากสถานการณ์ยากลำบาก หรือมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในเบื้องต้น การดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์เช่นนี้มักจะไม่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า เพราะเป็นการดำเนินงานที่เกิดจากสถานการณ์เฉพาะหน้าเร่งด่วนหรือมีความเดือดร้อนจำเป็นต้องได้รับการดูแลเป็นกรณีเฉพาะ อย่างไรก็ตามงานสงเคราะห์เช่นนี้ยังมีความจำเป็นต้องมีการวางแผนการดำเนินกิจกรรมระยะยาว เพื่อจัดเตรียมความพร้อมอย่างเป็นระบบในการดำเนินงานเมื่อเกิดสถานการณ์ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้การสงเคราะห์ของพระสงฆ์สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นปกติและทันต่อสถานการณ์ รวมถึงมีการกำหนดขอบเขตและรูปแบบการดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ให้สอดคล้องกับแนวทางดำเนินงานของฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

2. การเกื้อกูล หมายถึง การที่พระสงฆ์มีบทบาทในแนวทางสนับสนุนให้ชุมชนหรือองค์กรสาธารณะ สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของวัดหรือองค์กรคณะสงฆ์เพื่อเกื้อกูลแก่ผู้ต้องการความช่วยเหลือได้ เป้าหมายของการดำเนินงานคือการตอบสนองความต้องการจำเป็นหรือการแก้ไขปัญหาของประชาชนในชุมชนหรือในพื้นที่รับบริการของวัด รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน หรือการผลักดันให้คณะสงฆ์เข้าไปมีบทบาทร่วมกับองค์กรอื่นๆ ในการยกระดับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม กล่าวได้ว่าแนวทางการสนับสนุนนี้เป็นการทำกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อส่งเสริมหน่วยงานอื่นที่มีแผนงานหรือกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์อยู่ก่อนแล้ว วัดและคณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนหรืออำนวยความสะดวกให้ใช้สถานที่ของวัดจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดหาทุนเพื่อช่วยเหลือทางราชการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด การจัดตั้งมูลนิธิหรือกองทุนเพื่อการกุศล การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมอาชีพของประชาชน การให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารอันเป็น

ประโยชน์แก่ประชาชนในชุมชนและท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานในลักษณะนี้เป็นแนวทางการสนับสนุนหน่วยงานอื่นให้มาร่วมทำกิจกรรม อย่างไรก็ตาม เพื่อให้คณะสงฆ์สามารถสนับสนุนกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานอื่นหรือองค์กรเครือข่ายได้อย่างเหมาะสมนั้น จึงควรมีการวางแผนการทำงานร่วมกันระยะยาว เพื่อยกระดับการทำงานให้เป็นกิจกรรมหรือโครงการสำคัญของคณะสงฆ์ได้ในแต่ละระดับพื้นที่การปกครองให้สามารถผสมเสริมหรือสนับสนุนหน่วยงานอื่นที่ดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ในแนวทางเดียวกัน เช่น การร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมส่งเสริมการเกษตร กิจกรรมส่งเสริมสัมมาชีพ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพของประชาชนและชุมชน เป็นต้น

3. การพัฒนา หมายถึง การที่พระสงฆ์ วัดหรือองค์กรคณะสงฆ์มีบทบาทการสาธารณสงเคราะห์ในแนวทางสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนในชุมชนรอบวัดหรือพื้นที่ให้บริการของวัด โดยเน้นให้วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นแนวทางส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมหรือกระตุ้นให้พระสงฆ์และประชาชนได้ร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ร่วมกันปรึกษาหารือวางแผนงานเพื่อการแก้ไขปัญหา ร่วมกันแสวงหาทรัพยากรการจัดการ ร่วมดำเนินการหรือบริหารจัดการโครงการให้คุ้มค่าและเกิดผลประโยชน์ ตลอดจนร่วมกันติดตามผลการทำงาน การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ตามแนวทางนี้เน้นการส่งเสริมให้ประชาชนร่วมกันพัฒนาชุมชนโดยมุ่งให้เกิดสาธารณประโยชน์ รวมถึงการที่วัดและคณะสงฆ์เข้าไปร่วมมีบทบาทสำคัญในลักษณะการเป็นผู้ดำเนินการพัฒนา เช่น การตัดถนนในหมู่บ้าน ทำประปาชุมชน ถังเก็บน้ำฝน เป็นต้น ซึ่งเป็นการดำเนินงานเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันของทุกคน โดยเน้นการร่วมมือกันตาม

กล่าวได้ว่าการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ให้มีประสิทธิภาพนั้นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบในการจัดการที่ดี พระสงฆ์ควรมีความเป็นผู้นำที่เป็นแบบอย่างและเป็นต้นแบบของการแสดงน้ำใจต่อสาธารณชนอย่างเหมาะสม

แนวทาง “บวร” (บ้าน/ชุมชน วัด โรงเรียน) โดยที่พระสังฆคหัตถ์จะเข้าไปมีบทบาททางด้านการกระตุ้นให้กับประชาชนร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและส่งเสริมประยุกต์หลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมระยะยาว ทั้งการพัฒนาทางวัตถุและจิตใจ

4. การบูรณาการ หมายถึง การที่พระสงฆ์ วัดหรือองค์กรคณะสงฆ์ได้ร่วมกันผลักดันให้กิจกรรมการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ จนกลายเป็นความร่วมมือทั้งในเชิงนโยบายและปฏิบัติ ด้วยการสร้างภาคีเครือข่ายขึ้นมาเป็นสื่อกลางที่ร่วมกันรับผิดชอบและผลักดันการทำงานอย่างเป็นระบบ มีเครือข่ายร่วมส่งเสริมและสนับสนุนทั้งในการดำเนินกิจกรรม บุคลากร และเทคโนโลยี หรืองบประมาณ เพื่อเป้าหมายการประยุกต์แนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคมในการสงเคราะห์ เกื้อกูล และพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ความร่วมมือกันของคณะสงฆ์ ประชาชน ภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ หรือองค์กรสาธารณประโยชน์ ตัวอย่างการดำเนินงานเชิงบูรณาการ เช่น เครือข่ายพระสงฆ์ นักพัฒนา การขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ การดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นต้น การสร้างเครือข่ายการสาธารณสุขสงเคราะห์ยังมุ่งหวังประโยชน์อีกประการหนึ่งคือ วัดสามารถส่งเสริมให้มีจิตอาสาทั้งฝ่ายพระสงฆ์ และฆราวาสเพื่อร่วมกันสร้างแนวร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาผ่านการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการดำเนินกิจกรรมผ่านหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งเป็นการสร้างแนวร่วมของพระสงฆ์และผู้มีจิตอาสา โดยพระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการบริหารจัดการโครงการในลักษณะที่เป็นกิจกรรมประจำหรือชั่วคราวร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยมีเป้าหมายสำคัญคือความพยายามส่งเสริมการประยุกต์หลักพุทธศาสนาเพื่อสังคมให้มีความเป็นรูปธรรมและสามารถดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (พระครูวิสุทธาจารย์นันทคุณ, 2558: 140-141; บุญนิธิจันทร์ทองไชยขจรวุฒิกุล, 2555, ออนไลน์)

จากการศึกษางานสนามพบว่า พระสังฆคหัตถ์ส่วนมากทำงานสาธารณสงเคราะห์ในหลักการสงเคราะห์แบบให้เปล่ามากกว่าแนวทางอื่น เป็นการให้ความช่วยเหลือจากพระสงฆ์สู่ประชาชนผู้เดือดร้อน ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ หรือการเยียวยาฟื้นฟูผู้ประสบภัยในด้านต่างๆ โดยแสดงบทบาทตามแผนงานโครงการและกิจกรรมที่มีกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการขององค์กรคณะสงฆ์ ซึ่งอาจจะมีการจัดทำงบประมาณเตรียมการไว้หรือเป็นการปฏิบัติงานที่มีตัวชี้วัดความสำเร็จกำหนดไว้ชัดเจน แต่ก็มีพระสงฆ์จิตอาสาอีกส่วนหนึ่งที่ทำงานช่วยเหลือสงเคราะห์แบบปัจเจกบุคคล คือร่วมทำกันเองกับคณะสงฆ์ภายในวัด โดยไม่ต้องอิงอยู่กับนโยบายหรือแผนงานขององค์กรคณะสงฆ์ รองลงมามีหลักการเชิงเกื้อกูล คือเป็นการช่วยเหลือในเชิงสนับสนุนหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เพื่อส่งเสริมในการดำเนินชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนในด้านการอาชีพและการสร้างรายได้ เพื่อให้ประชาชนสามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน ในขณะที่การดำเนินงานของพระสังฆคหัตถ์ตามหลักการพัฒนาและบูรณาการ ถือได้ว่าเป็นงานของกลุ่มพระสงฆ์ส่วนน้อย จึงทำให้งานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธไม่สามารถผลักดันและขยายงานเพื่อสนองตอบการทำงานเชิงพุทธศาสนาเพื่อสังคมในวงกว้างได้

ในกรณีของพระสงฆ์รุ่นใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ส่วนมากให้ความสำคัญกับการทำงานสาธารณสงเคราะห์ตามหลักการพัฒนาและบูรณาการ โดยให้ความสำคัญมากกับการทำงานเชิงพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่พระสงฆ์สามารถตัดสินใจร่วมกับประชาชนในชุมชนได้ว่า จะดำเนินการแก้ไขปัญหาความทุกข์ร้อนของประชาชนหรือชุมชนอย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ทั้งนี้โดยมุ่งเน้นการทำงานเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คณะสงฆ์และประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนหรือตกทุกข์ได้ยาก แต่เนื่องจากพระสงฆ์ในแต่ละวัดย่อมมีข้อจำกัดในการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ ทั้งในด้านความเป็นจิตอาสาของพระสงฆ์ ความพร้อมในด้านทักษะและความรู้ความสามารถในการทำงาน ภาวะผู้นำ ตลอดจนทรัพยากรในการ

ทำงาน พระสงฆ์ควรจะประเมินความเป็นไปได้ในการปฏิบัติและจัดกิจกรรมตามกำลังความสามารถและศักยภาพของพระสงฆ์เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องคำนึงถึงเป้าหมายเพื่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาและเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์จึงอาจปฏิบัติหรือดำเนินการไปตามบริบทของปัญหาและบริบทเชิงพื้นที่ แต่จะต้องยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางสำคัญในการผลักดันงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

รูปแบบการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

จากการศึกษาหลักการและแนวทางดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์สามารถกำหนดรูปแบบการทำงานสาธารณสงเคราะห์ที่ได้เป็น 3 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. รูปแบบจิตอาสา การทำงานแบบจิตอาสาหมายถึงพระสงฆ์มีจิตแห่งการให้สิ่งที่ดีงามทั้งปวงแก่เพื่อนมนุษย์ โดยเต็มใจ สมครใจ อิ่มใจ ปิติสุข โดยพร้อมจะเสียสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา ในการทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดสาธารณประโยชน์ หรือสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น พระสงฆ์จิตอาสาจะรู้สึกถึงความเป็นจิตที่ไม่นิ่งดูตายเมื่อพบเห็นปัญหาหรือความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับผู้คน เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดีและช่วยเหลือแก่ผู้คน โดยเฉพาะเมื่อสามารถเปลี่ยนให้คราบน้ำตาบนใบหน้ากลายเป็นรอยยิ้ม จิตอาสาที่เกิดขึ้นนั้นพระสังคหวัตรที่ทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ส่วนมากถือว่าเป็นจิตที่เปี่ยมด้วย “บุญ” คือความสงบเย็นและรับรู้ได้ถึงพลังแห่งความดี รวมถึงยังเป็นการฝึกตนให้รู้จักเสียสละเพื่อผู้อื่นและส่วนรวม และยังช่วยลดอดีตหรือความเป็นตัวตน ภาพที่เด่นชัดของการทำงานในรูปแบบจิตอาสาของพระสงฆ์เป็นการทำงานโดย

ไม่แสวงหาผลประโยชน์ หรือคาดหวังผลการปฏิบัติงาน ทั้งสิ่งของตอบแทน ตำแหน่ง หรือแม้แต่คำชื่นชมยินดีทั้งหลาย เน้นการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ ต่อสาธารณะและสร้างคุณค่าต่อสังคมโดยรวม การทำงานสาธารณสงเคราะห์ ในรูปแบบจิตอาสาของพระสังฆาทรเจ้าแม่ได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) การทำงานตามอุดมการณ์จิตอาสา การมีอุดมการณ์จิตอาสา หมายถึงจิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นจิตที่มีความสุขเมื่อได้ทำความดี เป็นจิตที่เปี่ยมด้วยบุญ เป็นจิตที่สงบเย็น ทั้งนี้อุดมการณ์จิตอาสาสามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ โดยต้องเริ่มต้นจากการปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา การเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความรู้ การสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง และการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มทักษะและเพิ่มประสบการณ์ คุณลักษณะของผู้มีอุดมการณ์จิตอาสาคือมุ่งทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม การทำงานทุกอย่างเป็นไปด้วยความสมัครใจ ตลอดจนการอุทิศกาย ใจ และเวลาให้แก่ส่วนรวมด้วยความเสียสละ เป็นจิตที่ประกอบขึ้นทั้งความมีเมตตาและกรุณา กล่าวคือต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข (เมตตา) และได้ลงมือช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ (กรุณา)

(2) การทำงานตามสถานการณ์ปัญหาหรือความต้องการของชาวบ้าน เป็นการทำงานบนพื้นฐานของจิตที่ไม่นิ่งดูตายเมื่อพบเห็นปัญหาหรือความทุกข์ยากเกิดขึ้นกับผู้คน การทำงานแบบจิตอาสาเช่นนี้ของพระสังฆาทรเกิดจากการไม่อาจทนเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ พระสังฆาทรจึงทุ่มเทสละแรงกาย แรงใจ และกำลังทรัพย์ ช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาเดือดร้อนอย่างแข็งขัน พระสังฆาทรในกลุ่มนี้ บางส่วนคิดว่าหากญาติโยมยังมีปัญหาเดือดร้อนก็จะไม่มีจิตคิดใฝ่ธรรม ต่อเมื่อหมดสิ้นปัญหาเดือดร้อนแล้วจิตก็จะสงบ เป็นสุข และใฝ่ธรรม และพระสังฆาทรอีกกลุ่มหนึ่งคิดว่าเมื่อญาติโยมหมดสิ้นปัญหาทุกข์ยากเดือดร้อน ก็จะสามารถช่วยกันดูแลทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และสามารถสนับสนุนการดำเนินชีวิต และปัจจัยสี่แก่พระสงฆ์ได้ พระสงฆ์และญาติโยมควรจะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อญาติโยมขาดแคลนหรือเดือดร้อนพระสงฆ์ก็ขาดแคลนหรือเดือดร้อนไปด้วย เมื่อญาติโยมพร้อมสมบุญพระสงฆ์ก็จะไม่ขัดสนเดือดร้อนไปด้วย

2. รูปแบบการทำงานตามนโยบายหรือสายการบังคับบัญชา เป็นการ
ทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ตามกรอบบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของ
พระสังฆาธิการในแต่ละระดับ อันเป็นการทำงานที่พระสังฆาธิการยึดถือปฏิบัติตาม
กรอบนโยบายและแผนงานที่ถูกกำหนดจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และดำเนิน
การไปภายใต้การบริหารจัดการหรือตามสายการบังคับบัญชา พระสังฆาธิการ
กลุ่มนี้เน้นการทำงานที่ได้รับมอบหมายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร หรือ
ช่วยประสานงานให้ทุกฝ่ายเข้าร่วมกันดำเนินงานได้ด้วยดี เกิดสมดุลงานในเชิง
ประโยชน์ของส่วนรวมและเพื่อประโยชน์ขององค์กร การทำงานตามนโยบาย
หรือสายการบังคับบัญชามีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีคือการทำงานสาธารณสุข
สงเคราะห์จะมีความเป็นทางการและเป็นระบบในการทำงานตามแผนงานที่
กำหนดไว้ ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายในองค์กรสงฆ์และทุกกลุ่มบุคคลหรือ
หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง ส่วนข้อเสียนั้นอาจเกิดขึ้นหากพระสังฆาธิการ
ที่เป็นผู้รับผิดชอบทำงานโดยไม่มีจิตอาสา อาจทำให้การทำงานสาธารณสุข
สงเคราะห์ไม่เป็นไปตามวิถีที่ควรจะเป็น กล่าวคือเป็นเพียงการทำงานตาม
คำสั่งหรือสายการบังคับบัญชา ที่มีก็จะเป็นการทำไปเพื่อให้เสร็จสิ้นโครงการ
หรือกิจกรรม โดยไม่ใส่ใจต่อผลที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลในเชิงการ
สร้างสาธารณประโยชน์อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามรูปแบบการทำงานสาธารณสุข
สงเคราะห์ตามนโยบายหรือสายการบังคับบัญชาเช่นนี้จะได้ผลดี หากคณะสงฆ์
มีการจัดองค์กรที่เป็นทางการขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบดูแลและบริหารจัดการงาน
สาธารณสุขสงเคราะห์โดยตรง เช่น การจัดตั้งสำนักงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ
เพื่อเป็นแกนกลางในการปฏิบัติงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ โดยเป็น
องค์กรที่กำกับดูแลและรับผิดชอบต่อปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ทั้งใน
ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด ซึ่งเป็นการทำงานอย่างทั่วถึงและครอบคลุม
ในทุกพื้นที่ตามสายงานปกครองคณะสงฆ์

3. รูปแบบการทำงานร่วมกันเป็นภาคีเครือข่าย เป็นการเชื่อมโยงของ
กลุ่มคนหรือองค์กรที่สมัครใจ เพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน

หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความ
ความเป็นอิสระและเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ
เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ดังนั้นการทำงานร่วมกันเป็นภาคีเครือข่ายจึงควรมี
พื้นฐานความสัมพันธ์ที่ต้องเป็นไปโดยสมัครใจ กิจกรรมที่ต้องมีลักษณะเท่าเทียม
หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และสมาชิกควรจะต้องมีความรู้สึกร่วมและ
การรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย เช่น มีความเข้าใจ
ในตัวปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาสาธารณสุขาร่วมกัน หรืออาจจะ
ประสบปัญหาเช่นเดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน
จะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรม
ร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นหัวใจที่จะทำให้
เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง เพราะถ้ามีมุมมองหรือแนวคิดที่ไม่เหมือน
กันแล้วจะประสานงานและร่วมมือกันได้อย่างไร เพราะแต่ละภาคีจะติดอยู่ในกรอบ
ความคิดของตนเอง มองปัญหาหรือความต้องการไปคนละทิศละทาง แต่ทั้งนี้
มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันไม่ได้ เพราะมุม
มองที่แตกต่างอาจช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์สร้างสรรคในการทำงาน ทั้งนี้
เครือข่ายการดำเนินงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ มีแนวโน้มที่จะเป็น
บูรณาการกันในวิถีของ “พลังบวร” ในบริบทของบ้าน วัด ราชการ คือเป็นความ
ร่วมมือระหว่างฝ่ายบ้านคือประชาชนและกลุ่มผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน
กำนัน หรือสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฝ่ายวัดคือพระสงฆ์หรือองค์กร
คณะสงฆ์ และฝ่ายราชการซึ่งอาจประกอบด้วยหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น
โรงเรียน โรงพยาบาล กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักงานพระพุทธ
ศาสนาแห่งชาติ เป็นต้น

การแสดงบทบาทของพระสังฆาธิการต้องแสดงออกถึงการมีศักยภาพ
และความพร้อมในการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ ให้บริการอย่างเป็นระบบ มี
แผนงานโครงการรองรับเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและแก้ไขปัญหา
ของประชาชนได้ เพื่อการเยียวยาความเดือดร้อนในเบื้องต้นแก่ผู้ประสบภัยหรือ

ได้รับความทุกข์ร้อนในด้านต่างๆ ที่ไม่ใช่เพียงการบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า แต่ควรจะเป็นการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนตามเงื่อนไขหรือปัจจัยในบริบทของพื้นที่และประชาชน

องค์ประกอบของงานสาธารณสงเคราะห์ที่ยั่งยืน

การดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ที่คณะสงฆ์พยายามผลักดัน ทั้งที่เป็น พระสงฆ์จิตอาสา พระสงฆ์ที่ทำงานโดยได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายปกครอง คณะสงฆ์ระดับจังหวัด และการทำงานเชิงบูรณาการของภาคีเครือข่ายในระดับ ชุมชนหรือสังคม จะเห็นได้ถึงองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการที่สามารถสะท้อน กระบวนการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ที่จะมีความยั่งยืนในการดำเนินงาน ในอนาคตได้ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การพัฒนาศาสนทายาท คือการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้พระสงฆ์และสามเณรรุ่นใหม่ได้เข้ามาร่วมในกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ โดยการพัฒนาศาสนทายาทจะเกิดขึ้นจากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ผู้นำองค์กรปกครองคณะสงฆ์และเครือข่ายคณะสงฆ์ร่วมกันผลักดันให้เกิดการพัฒนาหรือสร้างเสริมประสบการณ์ สร้างอุดมการณ์และสร้างองค์ความรู้ทั้งทางพระพุทธศาสนาและวิทยาการสมัยใหม่ที่จะสามารถเป็นพื้นฐานการทำงานให้พระสงฆ์รุ่นต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ในปัจจุบันสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา สำนักงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ตลอดจนหน่วยงานอื่นๆ อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้จัดการฝึกอบรมระยะสั้นและระยะยาวเพื่อพัฒนาพระสงฆ์อย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความพร้อมเพื่อการดำเนินการสาธารณสงเคราะห์ให้กับคณะสงฆ์ในอนาคตได้

องค์ประกอบที่ 2 การพัฒนากิจกรรม คือการส่งเสริมให้กิจกรรมที่ดำเนินการจากฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม หรือเครือข่ายพระสงฆ์ สามารถประยุกต์การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างเสริมสาธารณประโยชน์สู่สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นกิจกรรมที่จะช่วยสร้างเสริมศักยภาพและสติปัญญาของประชาชนผู้รับบริการหรือเข้าร่วมกิจกรรมให้สามารถพัฒนาตนเอง สามารถดำเนินชีวิตได้และพึ่งตนเองได้สืบไปในอนาคต เพราะถือเป็นกลไกสำคัญที่จะเป็นหลักของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในการดำเนินชีวิตของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้การดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ยังจำเป็นต้องปรับรูปแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม โดยพยายามศึกษาสถานการณ์สังคม ความต้องการของชุมชน และประเด็นความร่วมมือที่หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนสนใจ เพื่อให้เกิดเครือข่ายการทำงานในระยะยาวมากยิ่งขึ้น

องค์ประกอบที่ 3 การพัฒนาความรู้ คือการส่งเสริมให้เกิดการจัดการองค์ความรู้ ถอดบทเรียน หรือสังเคราะห์ผลการดำเนินงานที่ได้จากกิจกรรมหรือโครงการสาธารณสุขสงเคราะห์รูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์ให้กับฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมและสำนักงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ทุกจังหวัด ดังนั้นสำนักงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมควรผลักดันให้คณะสงฆ์ทุกจังหวัดร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและภาคีเครือข่ายในการดำเนินการสร้างองค์ความรู้ ถอดบทเรียน หรือสังเคราะห์ความรู้ที่เกิดจากการดำเนินงานเพื่อเป็นฐานการวิเคราะห์สำหรับการพัฒนากิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ต่อไปในอนาคต เพราะบทเรียนจากการทำงานในอดีตและปัจจุบันจะช่วยในการวางแผนการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ที่จะช่วยแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างตรงจุดและสอดคล้องกับสภาพปัญหาและจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างยั่งยืน

องค์ประกอบที่ 4 การพัฒนาเครือข่าย คือการส่งเสริมให้การดำเนินงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ผลักดันให้พระสงฆ์จิตอาสาและเครือข่ายคณะสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้สร้างความร่วมมือและพัฒนาเครือข่ายการทำงานให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น เพื่อให้มีการระดมความคิดและร่วมมือทำกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ของแต่ละเครือข่ายให้สามารถรองรับการทำงานในด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธอย่างเป็นระบบ พระสงฆ์นักพัฒนาและพระสงฆ์จิตอาสาที่มีความสนใจเฉพาะด้านหรือมีความถนัดในการทำงานด้านใดด้านหนึ่ง รวมถึงคุ้นเคยกับการทำงานแบบปัจเจกบุคคลก็ยังคงทำงานไปตามปกติ แต่หากเมื่อไรที่ต้องการความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนในด้านใด เครือข่ายคณะสงฆ์และภาคีเครือข่ายด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ก็พร้อมจะเข้าไปช่วยสนับสนุนอย่างเต็มที่ การทำงานร่วมกันในรูปแบบของเครือข่ายจะช่วยเสริมความเข้มแข็งของการทำงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม และช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนให้กับกระบวนการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อสาธารณประโยชน์ต่อผู้เดือดร้อนและผู้ตกทุกข์ได้ยาก

ทั้งนี้ในกระบวนการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ยั่งยืน พระสงฆ์ควรจะตระหนักอยู่เสมอว่าการทำงานเพียงลำพังรูปเดียวนั้น ย่อมจะไม่สามารถขยายงานหรือผลักดันกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ให้ยั่งยืนได้ การเข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายสาธารณสุขสงเคราะห์จะช่วยให้งานของพระสงฆ์มีระบบและมีความมั่นคงในการทำงานมากขึ้น เครือข่ายจะสามารถช่วยสนับสนุนการทำงานทั้งในด้านองค์ความรู้และแนวทางที่เหมาะสม บุคลากร เทคโนโลยี หรือแม้แต่งบประมาณที่จำเป็นต่อการทำงานและให้บริการสาธารณสุขสงเคราะห์ การสนับสนุนเหล่านี้จะช่วยให้งานหรือกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ที่พระสงฆ์หรือคณะสงฆ์สามารถประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของกิจกรรมหรือโครงการ รวมทั้งการกำลังคนและองค์กรที่จะมาช่วยสานต่อให้สามารถดำเนินการสืบต่อไปได้ในระยะยาว หรือมีโอกาที่จะสร้างความยั่งยืนขึ้นได้

อย่างไรก็ตามพระสังฆคหุระที่สนใจทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ควรตระหนักชัดถึงความจำเป็นในการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพให้ตนเองสามารถทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ด้วยตนเองได้ ไม่ใช่เป็นการทำงานในเชิงรอคอยคำสั่งตามสายการปกครอง หรือรอคำแนะนำหรือกิจกรรมสนับสนุนจากองค์กรปกครองคณะสงฆ์หรือภาคีเครือข่ายด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ พระสังฆคหุระควรจะคิดกิจกรรมและเป็นหลักในการผลักดันกระบวนการทำงานไม่ควรรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรจากภายนอกชุมชน เพราะคนภายนอกย่อมจะไม่สามารถรู้ปัญหา เหตุปัจจัย หรือข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและความทุกข์ยากของประชาชนผู้เดือดร้อนและตกทุกข์ได้ยากดีเท่าที่พระสงฆ์และประชาชนในท้องถิ่น

การดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ยั่งยืนจึงจำเป็นต้องเกิดจากการทำงานของพระสังฆคหุระในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งพระสงฆ์เหล่านี้ควรจะมีความรู้ความเข้าใจในสภาพปัญหาและเหตุปัจจัยของปัญหา เพื่อที่จะสามารถพัฒนาและสร้างสรรค์กิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ที่เหมาะสม และเกิดผลลัพธ์ต่อการ

พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนในชุมชน ตลอดจนหากพระสังฆคหุระสามารถสร้างหรือเข้าร่วมเครือข่ายการทำงานสาธารณสงเคราะห์ทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฆราวาส เพื่อการขยายงานหรือสืบสานการทำงานให้ต่อเนื่อง กิจกรรมหรือโครงการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ก็จะสามารถสร้างผลลัพธ์ และสามารถกระจายผลงานสู่ชุมชนและสังคมที่กว้างขึ้นได้ กระบวนการทำงานเหล่านี้จะเป็นแนวทางสำคัญช่วยให้กิจกรรมและโครงการด้านการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยมีโอกาที่จะสร้างความยั่งยืนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาสังคมไทยได้มากขึ้น

อย่างไรก็ตามเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ที่ยั่งยืน ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมควรพยายามสร้างเสริมให้พระสังฆาธิการในทุกระดับ มีความเข้าใจในเป้าหมายด้านงานสาธารณสงเคราะห์ อีกทั้งการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือที่จะสามารถตอบสนองทั้งแผนการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ และแผนการปฏิบัติงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ภายใต้แนวทางการขับเคลื่อนกิจการพุทธศาสนา ดังที่ได้กำหนดไว้ในคู่มือการปฏิบัติงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม (พระมวงคลวชิรการ, 2561) เพื่อพยายามจะยกระดับงานสาธารณสงเคราะห์มีความยั่งยืน โดยมี 10 แนวทาง ได้แก่ (1) การพัฒนาระเบียบการสาธารณสงเคราะห์ (2) จัดทำคู่มือการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ (3) จัดตั้งกองทุนพระพุทธรักษาเพื่อสังคม (4) จัดทำคู่มือบริหารกองทุนพระพุทธรักษาเพื่อสังคม (5) จัดทำกระบวนการติดตามประเมินผลการทำงานให้มีประสิทธิภาพ (6) จัดทำโครงการพัฒนาพระสงฆ์ให้เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาและพระสงฆ์จิตอาสา (7) จัดทำคู่มือการพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ (8) จัดทำคู่มือการสงเคราะห์สังคมในภาวะวิกฤต (9) รวบรวมแนวทางการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ที่มีความเป็นเลิศ และ (10) สื่อสารองค์ความรู้ด้านสาธารณสงเคราะห์ที่ประสบความสำเร็จสู่สาธารณะ

แนวทางการดำเนินงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของ มหาเถรสมาคม

องค์กรปกครองคณะสงฆ์โดยมติมหาเถรสมาคมได้มีการกำหนด “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ของมหาเถรสมาคม พ.ศ.2539” เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินงานของคณะสงฆ์แต่ละฝ่าย รวมถึงคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการดำเนินงานในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และการบริหารจัดการกองนุ กิจการพระพุทธศาสนาเพื่อการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้สามารถสนองงานมหาเถรสมาคมได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม โดยกำหนดให้คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์มีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1) กำกับ สอดส่อง ดูแล แนะนำ การสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม เกิดประโยชน์ต่อพระศาสนาและสังคม
- 2) สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการสาธารณสงเคราะห์ ตามความเหมาะสมแก่ท้องถิ่น
- 3) กำกับ ดูแล การสาธารณสงเคราะห์ ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย และวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร
- 4) เสนอมหาเถรสมาคม เพื่อให้ตรากฎ ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง หรือออกประกาศของมหาเถรสมาคม
- 5) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย

ทั้งนี้ในการประชุมมหาเถรสมาคมครั้งที่ 7/2559 เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.2559 เลขาธิการมหาเถรสมาคมเสนอว่า พระพรหมวชิรญาณ ประธานกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ได้มีลิขิต ที่ 01/2559 ลงวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2559 แจ้งว่า ในการประชุมครั้งที่ 5/2559 เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 เรื่อง รายงานผลการระดมความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาภารกิจงานคณะสงฆ์

ในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา และได้มีมติมอบผู้แทนมหาเถรสมาคมเป็นประธานกรรมการ 6 ฝ่าย เพื่อให้ขับเคลื่อนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ด้านต่างๆ และปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ของมหาเถรสมาคม พ.ศ.2539 โดยให้ประธานกรรมการในแต่ละฝ่ายได้ไปรวบรวมรายชื่อคณะกรรมการเสนอมหาเถรสมาคม เพื่อโปรดพิจารณา โดยประธานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ได้พิจารณาคัดเลือกคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมแล้ว ประกอบด้วย

1. พระพรหมวชิรญาณ⁶ วัดยานนาวา (กรุงเทพฯ)
ประธานกรรมการ
2. พระพรหมเมธาจารย์⁷ วัดบูรณศิริมาตยาราม (กรุงเทพฯ)
รองประธานกรรมการ
3. พระพรหมจรรย์จารย์ วัดกะพังสุรินทร์ (ตรัง)
กรรมการ
4. พระธรรมเสนานูวัตร⁸ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (พิษณุโลก)
กรรมการ
5. พระธรรมบัณฑิต วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก (กรุงเทพฯ)
กรรมการ
6. พระธรรมเสนาบดี วัดพระธาตุตอয়สุเทพ (เชียงใหม่)
กรรมการ
7. พระเทพวิริยาภรณ์⁹ วัดหัวลำโพง (กรุงเทพฯ)
กรรมการ

⁶ ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏ ที่ “สมเด็จพระมหาธีรราชจารย์” เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.2562

⁷ ภายหลังมรณภาพ เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2562

⁸ ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ ที่ “พระพุทธิวงศมณี” เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.2562

⁹ ภายหลังได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ เป็น “พระธรรมสุธี” เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2559

8. พระเทพกิตติเวที วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม (กรุงเทพฯ)

กรรมการ

9. พระเทพวรมนี วัดพระธาตุพนม (นครพนม)

กรรมการ

10. พระราชธีรจารย์¹⁰ วัดมณีวนาราม (อุบลราชธานี)

กรรมการ

11. พระราชปัญญาสุธี วัดสร้อยทอง (กรุงเทพฯ)

กรรมการ

12. พระราชภาวนาพิธาน วัดโสธรวราราม (ฉะเชิงเทรา)

กรรมการ

13. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

กรรมการ

14. รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่ได้รับมอบหมาย

กรรมการ

15. ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนสถาน

กรรมการ

16. ผู้อำนวยการสำนักงานศาสนสมบัติ

กรรมการ

17. พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ¹¹ วัดยานนาวา (กรุงเทพฯ)

กรรมการและเลขานุการ

18. ผู้อำนวยการกลุ่มบูรณะพัฒนาวัดและศาสนสงเคราะห์

ผู้ช่วยเลขานุการ

19. ผู้อำนวยการกลุ่มจัดการศาสนสมบัติส่วนกลางและวัดร้าง

ผู้ช่วยเลขานุการ

¹⁰ ภายหลังจากได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ เป็น “พระเทพวรจารย์” เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2559

¹¹ ภายหลังจากได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ เป็น “พระมงคลวชิรากร” เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2559

การเสนอขอแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมดังกล่าวได้ปฏิบัติตามข้อ 4 แห่งระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ของมหาเถรสมาคม พ.ศ. 2539 ที่ประชุมพิจารณาแล้วมีมติเห็นชอบ และให้ดำเนินการตามระเบียบมหาเถรสมาคมได้ทันที โดยไม่ต้องรอรับรองรายงานการประชุม จากนั้นพระพรหมวชิรญาณผู้เป็นประธานกรรมการคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ได้พยายามผลักดันให้ทั้งคณะสงฆ์และภาคีเครือข่ายมาร่วมกันดำเนินกิจกรรมช่วยเหลือ ป้องกัน ฟื้นฟู และพัฒนาบุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือสังคมที่ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตหรือประสบภัยพิบัติต่างๆ เพื่อการช่วยเหลือสังคมทั้งทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่างๆ โดยใช้แนวทาง “บวร” คือความร่วมมือทั้งระหว่างวัดกับบ้าน/ชุมชนและโรงเรียน หรือระหว่างวัดกับบ้าน/ชุมชนและราชการ แต่ความร่วมมือดังกล่าวจะต้องเป็นแนวทางที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง พร้อมทั้งมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความสมดุลทั้งทางกายและจิตใจ โดยมีคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้งได้ปฏิบัติหน้าที่สนองงานคณะสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ร่วมกับฝ่ายฆราวาสและภาคีเครือข่าย ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ตลอดจนได้มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการและคณะทำงาน เพื่อการปฏิบัติงานขับเคลื่อนนโยบายสู่ภาคปฏิบัติ จัดตั้งศูนย์การสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมเป็นสำนักงานกลางในการบริหารจัดการกิจกรรมที่วัดยานนาวา และได้จัดตั้งศูนย์การสาธารณสุขสงเคราะห์ประจำจังหวัด เพื่อให้เกิดความคล่องตัวและดำเนินการได้อย่างทันทั่วถึง ขณะที่การส่งเสริมการทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ก็ได้วางแผนพัฒนางานด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อรองรับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ศึกษากิจกรรมต้นแบบของงานสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ องค์กรทางสังคม ตลอดจนบุคคลสาธารณะที่สามารถเป็นเครือข่ายการทำงาน เพื่อให้เป็นต้นแบบของกระบวนการพัฒนาและการช่วยเหลือตามแนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคม

ภายใต้คำสั่งแต่งตั้งของมหาเถรสมาคม คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุข สงเคราะห์และคณะอนุกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ได้ร่วมกันผลักดัน กิจกรรมเพื่อช่วยส่งเสริมและสนับสนุนงานสาธารณสุขสงเคราะห์ และประสาน ขับเคลื่อนงานสาธารณสุขสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสำเร็จตาม วัตถุประสงค์ มีแนวทางในการปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ให้เป็นไปใน ทิศทางเดียวกัน เป็นมาตรฐาน มีเป้าหมาย และได้ผลผลิตตามแผนยุทธศาสตร์ การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาทางด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ทั้งในภาวะวิกฤต และภาวะปกติ ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการประสานงาน ส่งเสริมการจัดทำและ บริหารแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการประจำปี รวมถึงสนับสนุนให้กลไก การกำกับติดตามและประเมินผล สามารถดำเนินการไปได้อย่างสอดคล้องกับ นโยบายของมหาเถรสมาคมและองค์กรปกครองของคณะสงฆ์ รวมถึงได้กำหนด แนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถร สมาคมไว้ดังนี้

แนวทางที่ 1 ร่วมวางแผน วางแนวทางการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธ ศาสนาผ่านงานสาธารณสุขสงเคราะห์ คือ บทบาทของการระดมการมีส่วนร่วม ทั้งจากมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองแห่ง หน่วยงานภาครัฐ และเครือข่ายภาคประชาชนเกี่ยวกับบทบาท การดำเนินงาน สาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย รวมทั้งการจัดทำรายงาน วิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของสังคมไทย เพื่อนำข้อมูลไป สู่การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการและการจัดวางบุคลากร เครือข่าย สนับสนุนให้งานสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม สามารถยกระดับการ พัฒนากิจการพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง ยั่งยืน และเป็นส่วนหนึ่งของ การพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามจากการศึกษาข้อมูลสนามกล่าว ได้ว่าพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสส่วนมากไม่ทราบในรายละเอียดของแผน กลยุทธ์และแผนปฏิบัติงานที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน การทำงานและกิจกรรม

ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์หากไม่ใช่ดำเนินการด้วยจิตอาสาของเจ้าอาวาสแต่ละรูป ก็มักจะดำเนินงานผ่านการประสานงานร่วมกันระหว่างเจ้าอาวาสของแต่ละวัด และพระสังฆาธิการในระดับเจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอ

แนวทางที่ 2 การกำหนดแนวปฏิบัติและจัดทำคู่มือปฏิบัติงานสื่อสาร เพื่อให้เกิดการนำไปปฏิบัติทุกพื้นที่ คือบทบาทของการพัฒนา จัดทำและเผยแพร่ยุทธศาสตร์การสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ตลอดจนการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม โดยอาจจะเผยแพร่ทั้งในงานประชุมของฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ประจำปี การประชุมพระสังฆาธิการระดับหน ระดับภาคหรือระดับจังหวัดตามมติมหาเถรสมาคม ตลอดจนการพัฒนาคู่มือในรูปแบบไฟล์ดิจิทัลที่สามารถบรรจุข้อมูลเครือข่ายและตัวอย่างการดำเนินงานที่สามารถช่วยให้เกิดความชัดเจนต่อคณะสงฆ์ในระดับพื้นที่ได้มากขึ้น ทั้งนี้การสื่อสารของฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ต้องดำเนินการในลักษณะการสื่อสารสองทาง คือเปิดโอกาสให้มีการถามและตอบ หรือเสนอแนะเพื่อช่วยยกระดับการทำงานให้มีความสอดคล้องกันมากขึ้น ทั้งนี้จากการศึกษาข้อมูลสนามพบว่า การสื่อสารดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงในระดับเจ้าอาวาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวัดในชนบท

แนวทางที่ 3 สนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่ คือบทบาทของการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการและคณะทำงานที่คอยให้การสนับสนุนพระสังฆาธิการระดับจังหวัดจนถึงระดับวัด สามารถดำเนินงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ได้อย่างสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการที่กำหนด โดยสำนักงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมควรสนับสนุนหรือจัดหางบประมาณอุดหนุนการจัดกิจกรรมระดมความคิดเห็น กิจกรรมถอดบทเรียน รวมทั้งข้อมูลและเอกสารวิชาการ นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาเครือข่ายศูนย์สาธารณสุขสงเคราะห์ต้นแบบ และเผยแพร่ฐานข้อมูลงานสาธารณสุขสงเคราะห์

ที่จะช่วยให้เกิดการขยายการเรียนรู้ในการทำงานของคณะสงฆ์ระดับพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น แนวทางนี้หากดำเนินการได้อย่างประสบผลสำเร็จจะเป็นประโยชน์ต่องานสาธารณสงเคราะห์ในระดับชุมชนและท้องถิ่น

แนวทางที่ 4 จัดตั้งกองทุนเพื่อกิจการพระพุทธศาสนา คือการจัดระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งกองทุนเพื่อกิจการพระพุทธศาสนา เพื่อกำหนดรูปแบบโครงสร้างการบริหารงาน ระเบียบ คณะกรรมการ บุคลากร และขอบเขตการใช้งานที่เหมาะสม โดยข้อสรุปของการระดมความคิดเห็นควรเปิดโอกาสให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศ และผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา การบริหารกองทุน และงบประมาณภาครัฐ ได้เสนอแนะเพื่อให้เกิดความรอบคอบในการเสนอต่อมหาเถรสมาคมเป็นลำดับต่อไป ทั้งนี้การดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในระดับชุมชนและท้องถิ่นต้องช่วยเหลือตนเองและรับการบริหารจากผู้มีจิตศรัทธา และส่วนมากยังคงทำงานกันแบบจิตอาสาร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยขาดการสนับสนุนและส่งเสริมอย่างเป็นระบบจากกองทุนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงทำงานได้ในขอบเขตที่จำกัด อีกส่วนหนึ่งมักจะทำงานไปตามสายการบังคับบัญชาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงไม่สนใจที่จะคิดหากิจกรรมที่เกิณกำลังและศักยภาพของพระสงฆ์และบุคลากรของวัด

แนวทางที่ 5 ระดมทุน เพื่อสนับสนุนกิจการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ คือบทบาทที่ต้องรวบรวมผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ที่ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์สามารถช่วยสงเคราะห์สังคมในรูปแบบต่างๆ และนำเสนอให้กับ (1) ภาครัฐเห็นถึงประโยชน์ของการอุดหนุนงบประมาณแผ่นดินผ่านสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อเป็นกองทุนให้พระสงฆ์ในพื้นที่ต่างๆ พัฒนาโครงการเข้ามาขอรับการสนับสนุน (2) ภาคประชาสังคมและภาคเอกชนเห็นถึงความสำคัญของการร่วมเป็นภาคีเครือข่าย เพื่อยกระดับการบูรณาการความร่วมมือเพื่อแบ่งเบาภารกิจ หรือสนับสนุนกิจกรรมซึ่งกันและกันในการช่วยเหลือสังคม และ (3) คณะสงฆ์เข้าใจบทบาทการทำงานของฝ่ายสาธารณ

สงเคราะห์ว่าเป็นเพื่อคณะสงฆ์และสังคมไทย จนนำไปสู่การระดมทุนทางสังคม เพื่อสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนเพื่อกิจการพระพุทธศาสนา ทั้งนี้การบริหารดำเนินงาน ประมาณต้องดำเนินการร่วมกับทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดธรรมาภิบาล และแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ร่วมกันของสังคมจากการใช้งบประมาณของกองทุนนี้

แนวทางที่ 6 คัดเลือกผลงานดีเด่นในพื้นที่เข้ารับรางวัล “เพชรงาม สาธารณสงเคราะห์” คือบทบาทที่สำนักงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของ มหาเถรสมาคม ทารือกับเจ้าคณะปกครองระดับหนและระดับภาค เพื่อเสนอ รายชื่อ รวบรวมและจัดทำประวัติเพื่อคัดเลือกพระสงฆ์ ฆราวาสและหน่วยงาน ที่เหมาะสมกับรางวัลเพชรงามสาธารณสงเคราะห์ประจำปี เพื่อนำเสนอต่อ ให้คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมพิจารณาและมี มติร่วมกัน ก่อนส่งให้สำนักงานเลขานุการสมเด็จพระสังฆราชฯ นำความขึ้น กราบทูล สมเด็จพระสังฆราชฯ เพื่อให้ลงพระนามต่อไป อย่างไรก็ตามในการ คัดเลือกผู้ได้รับรางวัลเพชรงามสาธารณสงเคราะห์นั้นนอกจากควรจะมีตัวชี้วัด และระบบการคัดเลือกที่ชัดเจนแล้ว รางวัลเหล่านี้ควรจะมีวัตถุประสงค์ ในเชิงการเผยแพร่ผลงานที่ดี เพื่อเป็นแบบอย่างของการทำงานสาธารณสงเคราะห์ วิถีพุทธ โดยควรจะต้องมีการถอดบทเรียนการทำงานของผู้ที่ได้รับรางวัล เพชรงามสาธารณสงเคราะห์ในแต่ละปีเพื่อการเผยแพร่ให้เป็นแบบอย่างต่อ พระสงฆ์และพระสังฆาธิการให้กว้างขวางต่อไป

การมอบรางวัลเพชรงามสาธารณสงเคราะห์

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าผู้เป็นประธานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณ สงเคราะห์ ได้พยายามขับเคลื่อนภารกิจด้วยการสร้างกิจกรรมช่วยเหลือ บำรุง และพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการดำเนินงานที่ผ่านมา คณะกรรมการฯ ได้พัฒนาและวางแผนงานสาธารณสงเคราะห์เพื่อรองรับ

การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาแห่งชาติ รวมทั้งศึกษากิจกรรมต้นแบบของงานสาธารณสงเคราะห์ที่ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ องค์กรทางสังคม ตลอดจนบุคคลสาธารณะที่สามารถเป็นเครือข่ายการทำงาน รวมทั้งเป็นต้นแบบของกระบวนการพัฒนาและการช่วยเหลือสังคมอย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาได้ในอนาคต ซึ่งมาตรการหนึ่งคือการมอบหมายให้คณะกรรมการดำเนินการพิจารณาเพื่อมอบรางวัล “เพชรงามสาธารณสงเคราะห์” แก่พระสงฆ์ คฤหัสถ์ และองค์กร ที่ทำคุณประโยชน์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ประมาณปีละ 20 รูป/คน มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2560 เพื่อประกาศเกียรติคุณและส่งเสริมการทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ โดยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าได้ขอประทานอนุญาตให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นประธานประทานรางวัลแก่ผู้ที่เหมาะสมในแต่ละปี เพื่อเป็นกำลังใจให้แก่พระสงฆ์ที่ทำคุณประโยชน์ด้านการสาธารณสงเคราะห์แก่คณะสงฆ์และสังคมไทย

รางวัลเพชรงามสาธารณสงเคราะห์เป็นรางวัลที่ได้จัดขึ้นและคัดเลือกผู้ได้รับรางวัล โดยทางสำนักงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ซึ่งในแต่ละปีจะมีพระสงฆ์ บุคคล และองค์กรที่ทำงานด้านการพัฒนาสังคมและสาธารณสงเคราะห์ที่เหมาะสม สำหรับการได้รับการเสนอชื่อมีหลายวิธี ได้แก่ (1) การเสนอชื่อผ่านสำนักงานเจ้าคณะใหญ่หรือเจ้าคณะหน (2) การเสนอชื่อผ่านที่ประชุมคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม และ (3) การเสนอชื่อผ่านฝ่ายเลขานุการของสำนักงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ทั้งนี้ทางสำนักงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดเกณฑ์การตัดสินองค์กร พระสงฆ์และฆราวาสที่มีความเหมาะสมในการเข้ารับการประทานรางวัลดังต่อไปนี้

ข้อที่ 1 เป็นพระสงฆ์ ฆราวาสหรือองค์กรที่มีความเสียสละและเกื้อกูลในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคม ครอบคลุมมิติสาธารณสงเคราะห์ การพัฒนาสังคม และการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริม

การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรม

ข้อที่ 2 เป็นพระสงฆ์ ขรราวาสหรือองค์กรที่สนับสนุนกิจการทางพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญงอกงาม รวมทั้งส่งเสริมการขยายโอกาสเพื่อการสงเคราะห์ การพัฒนา และการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากในสังคม

ข้อที่ 3 เป็นพระสงฆ์ ขรราวาสหรือองค์กรที่ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อสังคม การทำงานจิตอาสา และการผลักดันให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสังคมบูรณาการกับหลักการทางพระพุทธศาสนา

ข้อที่ 4 เป็นพระสงฆ์ ขรราวาสหรือองค์กรที่สนับสนุนการจัดการภัยพิบัติ การสาธารณสุขสงเคราะห์ และการส่งเสริมกิจกรรมบรรเทาสาธารณภัยอย่างต่อเนื่องและได้รับการยอมรับจากสังคม

ข้อที่ 5 เป็นพระสงฆ์ ขรราวาสหรือองค์กรที่สนับสนุนและเปิดโอกาสให้องค์กรทุกภาคส่วน ทุกศาสนาได้มีโอกาสร่วมส่งเสริมกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ การพัฒนาอย่างยั่งยืน และการสร้างเครือข่ายการพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในสังคมไทย

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ารางวัลเพชรงามสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นรางวัลสำหรับคนทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์และการพัฒนาสังคม เพื่อเป็นกำลังใจให้แก่พระสงฆ์ ขรราวาสหรือองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการทำงานเพื่อสาธารณสุขและการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกระบวนการทำงานที่ได้ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักการทำงานที่สำคัญและเป็นแนวทางในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการทำงานเชิงจิตอาสา หรือการทำงานที่เป็นทางการภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระดับต่างๆ หรือการทำงานภายใต้ความร่วมมือหรือสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและภาคีเครือข่ายของคณะสงฆ์ ภาคเอกชน หรือภาคประชาชน รางวัลเพชรงามสาธารณสุขสงเคราะห์จึงเป็นรางวัลที่มีส่วนสำคัญต่อการกระตุ้นให้พระสงฆ์และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีความกระตือรือร้นในการผลักดันงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย

ในปี พ.ศ.2560 คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ได้พิจารณาคัดเลือกพระสงฆ์ คฤหัสถ์ และองค์กร ที่ทำคุณประโยชน์ด้าน สาธารณสงเคราะห์ จำนวน 16 รูป/คน/องค์กร ให้ได้รับรางวัล “เพชรรางวัล สาธารณสงเคราะห์” เพื่อประกาศเกียรติคุณและส่งเสริมการทำงานด้านสาธารณ สงเคราะห์ของคณะสงฆ์ให้แผ่ไพศาลเป็นปฏิฐานุคติแก่อนุชนสืบต่อไป ดังนี้

- 1) พระเทพสิทธิมงคล วัดโปธาราม จังหวัดระนอง
- 2) พระเทพวรมนี วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม
- 3) พระราชาธรรมนิเทศ วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี
- 4) พระราชญาณกวี วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก กรุงเทพฯ
- 5) พระราชโพธิวรคุณ วัดพระธาตุตอดยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่
- 6) พระราชวิสุทธิประชานาถ วัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี
- 7) พระปัญญาญาณนันทมุนี วัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัดนนทบุรี
- 8) พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี¹² วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงราย
- 9) มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง
- 10) มูลนิธิรวมกตัญญู
- 11) วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 12) แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด
- 13) คุณมีชัย วีระไวทยะ
- 14) คุณทิตา ณ นคร
- 15) คุณสรพงษ์ ชาตรี
- 16) คุณวิวัฒน์ ศัลยกำธร

¹² ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ “พระเมธีวชิโรดม” เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ.2562

ในปี พ.ศ.2561 ได้มีการมอบรางวัล “เพชรงามการสาธารณสุขสงเคราะห์” ในงานประชุมสัมมนาขับเคลื่อนงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา จากนโยบายสู่การปฏิบัติระดับจังหวัด ในวันที่ 23-24 พฤษภาคม พ.ศ.2561 ณ วัดยานนาวา ในการนี้เจ้าพระคุณสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จมาทรงเปิดการประชุมสัมมนาและประทานรางวัลแก่ผู้ได้รับการพิจารณาจำนวน 20 รางวัล ดังนี้

1) พระพรหมมงคล	วัดพระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
2) พระสุธรรมาธิปัตติ	วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
3) พระธรรมโมลี	วัดศาลาลอย จังหวัดสุรินทร์
4) พระเทพศีลวิสุทธิ	วัดประชุมชลธารา จังหวัดนครราชสีมา
5) พระเทพโกศล	วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่
6) พระเทพประสิทธิมนต์	วัดศรีสุदारาม กรุงเทพมหานคร
7) พระเทพศาสนานิกาล	วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม
8) พระภวานาวิสุทธิญาณเถร	วัดดอยธรรมเจดีย์ จังหวัดสกลนคร
9) พระพุทธิญาณมุนี	วัดพระธาตุผาเงา จังหวัดเชียงราย
10) พระสิริพัฒน์นอม	วัดเอ็ก จังหวัดสงขลา
11) พระครูอุทัยโกศล	วัดกรับพวงเหนือ จังหวัดพิษณุโลก
12) พระครูพิทักษ์นันทคุณ	วัดอรัญญาवास จังหวัดน่าน
13) พระครูวิมลปัญญาคุณ	วัดป่าศรีแสงธรรม จังหวัดอุบลราชธานี
14) พระครูโพธิ์วีรคุณ	วัดโพธิ์การาม จังหวัดร้อยเอ็ด
15) พระครูอดุลคุณาธาร	วัดนิคมประทีป จังหวัดตรัง
16) พระครูอมรชัยคุณ	วัดสุขัยคุณาราม จังหวัดนครราชสีมา
17) พระครูสุวรรณโพธิ์ธรรม	วัดโพธิ์ทอง จังหวัดจันทบุรี
18) พระสุบิน ปณีโต	วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด
19) กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย	
20) บริษัท เนเจอร์กิฟ จำกัด	

A Buddhist monk in orange robes is handing a large bag of snacks to a man in a boat. The man is kneeling and holding the bag. The background shows a flooded area with buildings and other people. The text "បរណាបុករ" is overlaid on the image.

បរណាបុករ

เอกสารภาษาไทย

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2540ก) *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2540ข) *คู่มือเจ้าอาวาสว่าด้วยพระราชบัญญัติ ฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2540ค) *คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ ฎระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. (2547) “สำนักพุทธศาสนาของไทย : มุมมองทางสังคมวัฒนธรรม” *คอลัมน์หน้าต่างความจริง. มติชน*. 27(9612), 4 กรกฎาคม 2547, หน้า 6.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543) *พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

บุญศรี พานะจิตต์. (2540) *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: กรณีศึกษาวัดสวนแก้ว อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี. (2530) *พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะก้าวไปได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ประเวศ วะสี. (2542) *ธรรมิกสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ประเวศ วะสี. (2559) *พระพุทธศาสนา : ทุนอันยิ่งใหญ่เพื่อพัฒนาประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา.

- พระครูใบฎีกาศุภผล อาสโภ (แยมขุ่ม) (2558) “*การพัฒนารูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ตามกระบวนการวัตรวิถีพุทธ*” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระครูปริยัติกิจจาภิวัฒน์. (2558) “*ภาวะผู้นำกับการจัดการประสิทธิภาพงานสาธารณสงเคราะห์*” *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*. 4(2), กรกฎาคม – ธันวาคม 2558. หน้า 78-90.
- พระครูวิสุทธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร) (2558) “*ยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา*” *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1, ม.ค. – มิ.ย. 2558. หน้า 130-143.
- พระครูสุภาจารวัฒน์ (2542) *บทบาทพระสงฆ์ในชนบท ท่ามกลางวิกฤต*. กรุงเทพฯ: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปัญโญ). (2545). *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2534). *พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: พิมพ์อำเภอ.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551) *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันทึกสื่อธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539) *นิติศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546) *ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556) *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในศาสนาประจำชาติ*. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ,
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559ก). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 45. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.

- พระพรหมคุณาภรณ์.(ป.อ. ปยุตโต) (2559ช). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 36, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลีธัมม์.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546) *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- พระมงคลวชิรากร (บรรณธิการ). (2561). *คู่มือการปฏิบัติการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม.
- พระมหาดนัย อุปัทมโน (ศรีจันทร์) และอำนาจ บัวศิริ. (2558) “รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรสันติสุข : ศึกษากรณีวัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 3(1), มกราคม – มิถุนายน 2558, หน้า 23-36.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (2549) “ประเด็นโต้แย้งว่าด้วยพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*. 2(4), หน้า 52-88.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร และคณะ. (2556) *การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร. (2557), *CSR เชิงพุทธแปลงทุนให้เป็นบุญสร้างบุญด้วยปัญญา*. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุภา อุทโท (2541) “บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมไทย ใน 2 ทศวรรษหน้า” *วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต*. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) บทคัดย่อ.
- พระมหาโสมณ วิจิตตธัมโม. (2553) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในพราหมณ์สังยุตไสนคัมภีร์สังยุตตนิกาย” *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

- พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส. (2557) “แนวโน้มนโยบายพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. 21(3), กันยายน - ธันวาคม 2557, หน้า 29-54.
- พระมหาอำนวยการ อานนโท (จันทร์เปล่ง). (2542). *การศึกษาเรื่องการบริหารธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชรัตนมณี (ชัยวัฒน์ ปัญญาสิริ). (2540) *การจัดการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเลิศพิพัฒน์ จนทปญโญ (แก้ววันทอง). (2554) “บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมโลกาภิวัตน์” *วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม*. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2, พฤศจิกายน 2554 - เมษายน 2555, หน้า 6-16.
- พระสุธีรัตนบัณฑิต และคณะ. (2562). *คู่มือและแบบรายงาน หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)*. พระนครศรีอยุธยา: โครงการพัฒนาสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาส อินทปญโญ. (2538) *ธัมมิกสังคมนิยม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามประเทศ.
- ภัทรพร สิริกาญจน์ (2535) “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของหลวงพ่อดำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน” งานวิจัยจากทุนสนับสนุนของสถาบันไทยคดีศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภาณุทัต ยอดแก้ว. (2560) “ความเป็นยุคสมัยใหม่ของพระพุทธศาสนาไทย : พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” *วารสารไทยศึกษา*. ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2560, หน้า 27-54.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช 2542*. กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปุณฺโญ). 2540. *คู่มือเจ้าอาวาสว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

สายพิรุณ เพิ่มพูน. (2560). “การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา” ใน พระมวงหลวงชินวรากร (บรรณาธิการ) *พระสงฆ์กับงานสาธารณสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม. หน้า 23-72.

สุชาติ หงษา. (2545). *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาจากอดีตถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ. สถาบันบันลือธรรม.

สุทธิพงษ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. 2541. *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคม เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา. สุรพล สุขะพรหม และคณะ. (2555) *ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542) *รายงานผลการเสวนา บทบาทที่พึงประสงค์ของวัดและพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2547) “วิเคราะห์หมหายัญในกฎทันตสูตร” สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ 49, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Bond, George D. (1996). "A.T. Ariyatne and the Sarvodaya Shramadana Movement," *Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia*, ed. By Christopher S. Queen. New York: State University of New York Press.
- Gombrich, Richard. (1988). *Theravada Buddhism : A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*. London and New York: Rout ledge & Kegan Paul.
- Goss, Robert E. (2000). "Naropa Institute: The Engaged Academy" in Queen, Christopher S. (ed.). *Engaged Buddhism in the West*. Boston: Wisdom Publications, pp.328-346.
- Hunt-Perry, P. and Fine, L. (2000). "All Buddhism is Engaged: Tich Nhat hanh and the Order of Inter-being" in Queen, Christopher S. (ed.). *Engaged Buddhism in the West*. Boston: Wisdom Publications, pp.35-66.
- Keown, Damien . (2003). *A Dictionary of Buddhism*. New York: Oxford University Press.
- King, S.B. (2009). *Socially Engaged Buddhism*. Hawaii: University of Hawaii Press.
- Lapthananon, Pinit. (2012) *Development Monks in Northeast Thailand*. Kyoto Area Studies on Asia Center for Southeast Asian Studies, Kyoto University, Volume 22, Kyoto: Kyoto University Press
- Puri, Bharati. (2006), *Engaged Buddhism: The Dalai Lama's Worldview*, New Deli: Oxford University Press.

- Queen, C.S. (1996). (ed.). *Engaged Buddhism: Buddhist Liberation Movements in Asia*. Albany: State University of New York Press,
- Queen, C.S. (2000). “Introduction: A New Buddhism” in Queen, Christopher S. (ed.). *Engaged Buddhism in the West*. Boston: Wisdom Publications. pp.1-34.
- Walpola, Rahula. (1974). *The Heritage of the Bhikkhu: A Short History of the Bhikkhu in Educational, Cultural, Social and Political Life*. New York: Grove Press.
- Walpola, Rahula. (2006). *What the Buddha Taught*. Revised Edition, Bangkok: Haw Trai.

เอกสารออนไลน์

- บุญนิธิ จันทรตองไชยะวุฑฒิกุล. (2555) “พุทธศาสนาเชิงรุกด้านการสาธารณสุข สงเคราะห์” (23 มิถุนายน 2555). สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/475386>
- บุรกรณม์ บริบูรณ์ และวิบูลย์ แมนสถิต (2556) “รูปแบบการนำตนเองเข้าไปผูกพันกับชุมชนของพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาล้างคม” สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2562. เข้าถึงได้จาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=1616&articlegroup_id=300
- ประเสริฐ ปอนถิ่น. (2561). “พระสงฆ์กับการสงเคราะห์ชุมชน” *สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต 2561*. (30 เมษายน 2561), หน้า 128-135. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2562. เข้าถึงได้จาก <http://ir.mcu.ac.th/content/2561/10>.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธัมมจิตโต). (2550) “พระพุทธศาสนากับความ
สมานฉันท์แห่งชาติ” ปาฐกถาแสดงแก่พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจภาค
เหนือ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
สืบค้นเมื่อ 6 พฤษภาคม 2562. เข้าถึงได้จาก [http://www.mcu.
ac.th/site/articlecontent_desc.
php?article_id=590&arti
clegroup_id=21](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=590&articlegroup_id=21)

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร. (2548) “ขบวนการพระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่”
สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2562. เข้าถึงได้จาก [http://www.mcu.ac.th/
site/articlecontent_desc.php? article_id=437&ar
ticlegroup_id=102.](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=437&articlegroup_id=102)

พีร์ พงศ์พิพัฒน์พันธุ์, (2558) “พุทธศาสนาเพื่อสังคมในโลกตะวันตก”
สยามรัฐออนไลน์. (6 มิถุนายน 2558) สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562.
เข้าถึงได้จาก <http://www.siamrath.co.th/web>

มานพ นักการเรียน. (2552ก). “พุทธศาสนากับสังคม ตอนที่ 4 : วัดกับบ้าน –
ศึกษาจากพระไตรปิฎก” (24 กุมภาพันธ์ 2552) สืบค้นเมื่อ 6 เมษายน
2562. เข้าถึงได้จาก [http://www.src.ac.th/web/
index.php?op
tion=content&task=view&id =738&Itemid=69](http://www.src.ac.th/web/index.php?option=content&task=view&id=738&Itemid=69)

มานพ นักการเรียน. (2552ข). “พุทธศาสนากับสังคม ตอนที่ 6 : ความรับผิดชอบ
ต่อสังคมขององค์กรกับองค์กรสงฆ์” (26 กุมภาพันธ์ 2552) สืบค้น
เมื่อ 6 เมษายน 2562. เข้าถึงได้จาก [http://www.src.ac.th/web/
index.php?option=content&task =view&id =740&Itemid=69](http://www.src.ac.th/web/index.php?option=content&task=view&id=740&Itemid=69)

เกี่ยวกับผู้เขียน

พินิจ ลากรนานนท์ สำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา และ สังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา) หลังจากนั้นสำเร็จการศึกษาที่ The University of Hull, UK (M.A. in South-East Asian Studies และ Ph.D. in South-East Asian Studies) ตามลำดับ ภายหลังจากสำเร็จการศึกษาเข้าเป็นนักวิจัย และปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ที่สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีผลงานวิจัยที่ครอบคลุมประเด็นทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา อาทิ การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการในการขับเคลื่อนการสร้างสุขภาวะองค์กรวม โดยผลักดันให้คณะสงฆ์ของไทยได้เข้ามามีบทบาทต่อประเด็นการพัฒนาสุขภาวะในมิติสาธารณสุขสงเคราะห์

สายชล ปัญญชิต สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ศิลปศาสตรบัณฑิตเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง สาขาการพัฒนาชุมชนเมือง) ต่อด้วยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา) และกำลังศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย) ปัจจุบันเป็นนักวิจัยประจำโครงการภายใต้ความร่วมมือของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ รวมทั้งได้เข้ามาเป็นรองหัวหน้าโครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้งานสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

ภูเบศ วนิชชานนท์ สำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (รัฐศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับสอง สาขาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา) หลังจากนั้นสำเร็จการศึกษาที่มหาวิทยาลัยมหิดล (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยประชากรและสังคม) ปัจจุบันเป็นนักวิจัยประจำโครงการภายใต้ความร่วมมือของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ รวมทั้งได้เข้ามาเป็นนักวิจัยโครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

ยามปกติญาติโยม
ไม่ทิ้งพระเณร
ยามวิกฤตพระเณร
คงทิ้งญาติโยมไม่ได้
หากไม่มีทานคือการให้
โลกนี้ย่อมน้อยลำบาก
เราต่างเกื้อกูลกัน

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

โดย

โครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
โดยความร่วมมือกับสำนักงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม
และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย